

Аляксандр Тамковіч

Асобы

Санкт Пецярбург
2008

Безумоўна, мае палітычныя нарысы суб'ектыўныя. Іншымі яны проста і быць не могуць, бо, як вядома, колькасць ацэнак часта супадае з колькасцю людзей. Складана, вызначыцца з прыярытэтамі, але ёсць нюансы агульныя для ўсіх.

Па-першае, усе героі нейкім чынам паўплывалі на самую навішую гісторыю нашай краіны.

Па-другое, на палітычным Алімпе большасць з іх павінна саступіць месца маладзейшым, бо далей гісторыю будуць рабіць менавіта яны. Не выпадкова ж на першай старонцы вокладкі ёсць расток, які прабіўся праз снег.

Асобы

Аляксандр Тамковіч

Кніжка, якую Вы трымаеце ў руках, склалася з нарысаў, надрукаваных у газеце “Новы час”. Традыцыя даўно і не намі прыдуманая, але слухная і жыццём пацверджаная. Як адказ на запатрабаванне часу, на жаданне грамадства мець у сваім пастаянным карыстанні – у выглядзе кніжкі -- найлепшае з таго, што з’яўлялася на старонках прэсы, ці гучала ў радыё і тэлеэфіры. Бо гэтак жа даўно заўважана, што газета жыве адзін дзень, а вось тыя ці іншыя публікацыі з яе старонак маюць моцны запас трываласці і актуальнасці.

Нарысы Аляксандра Тамковіча менавіта з гэтай катэгорыі. Бо яны аб людзях, чый лёс выпаў на пераломную эпоху ў найноўшай гісторыі Беларусі. І якія не проста ціха існавалі ў сваім часе, але і істотна паўплывалі на яго хаду. Так ці інакш. У той ці іншы бок.

Хранометр гісторыі хуткасны, і тое, што адбывалася-перажывалася, здаецца толькі-толькі ўжо зацягваецца пацінай часу. Але пры гэтым яшчэ баліць, хвалюе, бо пераломная эпоха не завяршылася, бо дэмакратыя яшчэ не настала ў Беларусі, бо барацьба за перамены працягваецца.

Гэта мы адчулі на сабе. Аднаму з герояў цыкла нарысаў Аляксандра Тамковіча -- М.І. Чаргінцу – вельмі не спадабалася публікацыя “Генерал-сенатар Мікалай Чаргінец”, ён убачыў у яе змесце знявагу свайго гонару і годнасці, аб чым і падаў іск у суд на А. Тамковіча і выдавецкае прадпрыемства “Час навінаў” (выдаўца газеты “Новы час”) на агульную суму (канчатковы вынік – **заўвага аўтара**) ў 51 000 000 рублёў. Дзякуючы ахвяраванням чытачоў, салідарнай падтрымцы людзей добрай волі газета вытрымала гэты ўдар. Зразумела, што нарыс “Генерал-сенатар Мікалай Чаргінец” у гэтай кніжцы адсутнічае. Замест яго – белая пляма.

Ну, што тут скажаш: гэта таксама прыкмета нашага часу, калі высокапастаўленыя прыўладныя палітыкі і чыноўнікі пазбягаюць адкрытай палемікі і самі ставяць сябе ў становішча, калі аб іх, як аб пакойніках --

ці толькі добра, ці нічога. Але ж ці надоўга? З урокаў гісторыі вядома: усё роўна напішуць, раней ці пазней. Прычым аб'ектыўна: як было і чаго ты варты.

Ідэя даць на старонках газеты серыю палітычных партрэтаў, аб'яднаных у адзін цыкл “Найноўшая гісторыя ў асобах”, узнікла ў мяне даўно. Але заставалася ідэяй пакуль мой рэдактарскі шлях шчасліва не перакрываваўся з творчым шляхам, не супаў з памкненнямі Аляксандра Тамковіча. Не проста таленавітага журналіста, і не проста наглядальніка, але і актыўнага ўдзельніка ўсіх значных палітычных падзей апошніх пятнаццаці гадоў.

Аляксандр Леанідавіч належыць да той першай кагорты журналістаў, што закладвалі асновы незалежнай прэсы ў Беларусі напачатку 1990-х гадоў. Ён спрычыніўся да выхаду газет “Свободные новости”, “День”, заснавання грамадскага аб'яднання “Беларуская асацыяцыя журналістаў”.

Магчыма напрута, стрэс гэтай няроўнай барацьбы з сіламі ўчарашняга дня і сталіся прычынай нечаканай бяды – хваробы. Аляксандр здолеў атрымаць перамогу ў гэтай бітве. Праз сваю волю, імкненне да паўнаwartаснага жыцця. Яго нарысы, артыкулы, інтэрв'ю, рэпартажы рэгулярна з'яўляюцца на старонках газет “Свободные новости”, “Новы час”, у інтэрнэт-выданнях.

У 2006 годзе Аляксандр Тамковіч выдаў першую частку сваёй кнігі “Судьбы”, у 2007-м – кнігу “Женщины”. Наперадзе новы цыкл -- інтэрв'ю з лідэрамі грамадскай думкі, якія належаць да трох пакаленняў і прадстаўляюць тры хвалі дэмакратычнага беларускага адраджэнскага руху найноўшага часу – пачатку 1990-х гадоў, канца 90-х і сённяшняга, маладзёйшага.

Аляксей Кароль, шэф-рэдактар газеты “Новы час”.

СПІКЕР ВС -- СТАНІСЛАЎ ШУШКЕВІЧ

Парадокс, але Шушкевіч пацярпеў паразу ў той самы момант, калі атрымаў пасаду Старшыні Вярхоўнага Савета. На мой погляд, гэта была “пірава” перамога. Многія, хто працаваў у беларускім парламенце, які абвясціў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце, заўважылі, што пасля перамогі над тагачасным спікерам Мікалаем Дземянцеем Станіслаў Станіслававіч у пэўным сэнсе супакоіўся. Былы дэпутат Вярхоўнага Савета 12-га склікання А. Сасноў, які лічыць Шушкевіча не самым моцным палітыкам, расказваў, як папярэдзваў аб непазбежным наменклатурным рэваншы. Больш за тое, у адной з газет ён цалкам напісаў магчымы сцэнарый замены заканадаўчай улады. 28 студзеня 1994 года гэта і адбылося. Менавіта так, як пісаў Сасноў. На жаль Шушкевіч у той час слухаў зусім іншых.

Я не буду пералічваць усе этапы біяграфіі С. Шушкевіча, які нарадзіўся ў 1934 годзе ў Мінску. Скажу толькі, што да 1990-га Шушкевіча (калі ён стаў першым намеснікам Старшыні Вярхоўнага Савета) ведалі як фізіка-ядзершчыка. Тады Шушкевіч таксама прэтэндаваў на пасаду старшыні, але прайграў больш вопытнай партыйнай наменклатуры, якая, выбіраючы паміж вылучэнцам парткама БДУ і сакратаром ЦК КПБ, аддала перавагу апошняму. У жніўні 1991-га ён пры падтрымцы апазіцыі БНФ і на фоне разгубленасці былой партнаменклатуры ўсё ж змяніў Дземенця, а ў 1994 годзе яго самога змяніў Мечаслаў Грыб. Потым пэўны час Станіслаў Станіслававіч працаваў дырэктарам Цэнтра палітычных і эканамічных даследаванняў Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта. І з гэтым “багажом” прыняў удзел у першых прэзідэнцкіх выбарах, дзе прайграў ужо ў першым туры. Ён набраў толькі 9,9 працэнта.

На гэтую тэму па сённяшні дзень шмат спрэчак. Згодны з тымі, хто лічыць – ад дэмакратычнага лагера павінен быў быць адзіны кандыдат. Але вось хто? Можна З. Пазыняк, за якога галасавалі 12,9 працэнта? Разам яны набралі больш чым В. Кебіч, які з правальнымі 17,4 працэнта галасоў выйшаў у другі тур.

А можа трэба было саступіць (і аб'яднаць каманды) Генадзю Карпенка, чый імідж быў прывабным і для наменклатуры і для значнай часткі электарата. З такой прапановай да Шушкевіча выходзілі прадстаўнікі Партыі народнай згоды, якую Генадзь Карпенка на той час у звязцы з Віктарам Ганчаром ачольваў. Але адказ Шушкевіча на гэтую прапанову быў катэгарычна адмоўным. Ва ўсякім разе наменклатура баялася Карпенкі і заваліла яго, скасаваўшы, як быццам бы несапраўдныя, частку подпісаў у Фрунзенскім раёне Мінска. З другога боку свае подпісы за вылучэнне кандыдатам у прэзідэнты адклікалі і дэпутаты з апазіцыі БНФ. Так што праблема фальсіфікацый і адзінства апазіцыі хаця б на вырашальных этапах палітычнага развіцця краіны – праблема не сённяшняга дня.

Даць адназначны адказ на пытанні аб страчаных магчымасцях - не магу. Таму, што не ведаю.

За той час, пакуль С. Шушкевіч быў спікерам, адбылося шмат падзей. Звернем увагу толькі на некаторыя з іх. Дарэчы, Шушкевіч быў першым спікерам у агульнапрынятым сэнсе. Ён сапраўды ўмеў нармальна гаварыць і мы больш не чулі фразыў наконт “здняга прахода”.

Ракавой для палітычнай кар’еры Шушкевіча стала сустрэча ў Віскулях на пачатку снежня. Ён быў адным з тых “белавежскіх зуброў”, якія “развалілі” Савецкі Саюз. Але ў адрозненне ад Ельцына і Краўчука, што сталі героямі, многія Шушкевіча ўспрымалі як здрадніка.

Я добра разумею ролю асобы ў гісторыі і схіляюся перад мужнасцю Станіслава Станіслававіча, але думаю, што яго ўклад некалькі пераацэнены. На мой погляд, СССР павінен быў разваліцца. Калі б гэта не зрабіў Шушкевіч, то гэта выпала б на долю некага іншага. Магчыма, таго ж Кебіча, чый подпіс таксама стаіць пад Белавежскімі пагадненнямі. Справа сыходу СССР з гістарычнай арэны залежала толькі ад канкрэтнага часу. Раней бы ўсё адбылося, ці пазней, але Савецкі Саюз быў проста асуджаны на знікненне.

8 снежня 1991 года былі падпісаны так званыя Белавежскія пагадненні і дэнансаваны саюзны дагавор 1922 года, а 22-га ўсё гэта ратыфікаваў Вярхоўны Савет.

Але не толькі гэты факт біяграфіі Шушкевіча стаўся потым адной з прычын яго звальнення з пасады. Адной з галоўных была знакамітая “памяркоўнасць”. Ён заўсёды спрабаваў лавіраваць паміж наменклатурай і прыхільнікамі БНФ. І страціў абсалютную падтрымку апошніх. Урэшце, калі вырашалася пытанне аб адстаўцы, для якой па рэгламенту неабходна дзве трэціх галасоў, нацыяналісты не сталі трымацца за Станіслава Станіслававіча. Без іх Шушкевіча не звольнілі б. Але ж за яго адстаўку галасавала і наменклатурная частка ВС, як і прамежкая між імі.

У сярэдзіне лета 1993 года нешта падобнае ўжо было. Сам Шушкевіч лічыць, што ён тады перайграў сваіх апанентаў, якім не хапіла некалькіх галасоў. Але называюць і іншую прычыну. Справа ў тым, што ў Беларусь планаваліся візіт прэзідэнта Злучаных Штатаў Біла Клінтана. Адстаўка па сутнасці першага чалавека ў дзяржаве была б вельмі непажаданай.

Клінтан знаходзіўся ў Беларусі толькі восем гадзін, але паспеў вельмі многа. Напрыклад, з’ездзіў у Курапаты, дзе адкрыў вядомы помнік, які потым не раз будзе мішэнню злачынцаў. Многія тады заўважылі, што ў Шушкевіча, які знаходзіўся побач, не было асаблівага агню ў вачах. Мабыць, ён разумеў, што апаненты ў Вярхоўным Савеце не супакояцца і яшчэ адна спроба будзе больш паспяховай. Не дарэмна такіх палітыкаў на Захадзе называюць “культывымі качкамі”.

Па вялікім рахунку ў сваім сыходзе Шушкевіч вінаваты сам. Акрамя таго, што страціў падтрымку БНФ, Станіслаў Станіслававіч зрабіў яшчэ адну памылку. Ён падтрымаў прапанову Анатоля Лябедзькі аб прызначэнні дэпутата Аляксандра Лукашэнкі кіраўніком знакамітай антыкарупцыйнай камісіі. Абодва потым папаціліся. І першым быў менавіта Шушкевіч. Не думаю, што асноўнымі прычынамі сталі літоўскія камуністы Буракявічус і Ермалавічус альбо праславетая “скрыня цвікоў”. Як спяваў Уладзімір Высоцкі: «хотели кушать и съели Кука».

Нагадаю, наконт цвікоў адбылося наступнае. У Шушкевіча было дзве дачы. Дзяржаўная ў “Драздах”, дзе ён амаль не бываў, толькі праводзіў некаторыя пасяджэнні

прэзідыума Вярхоўнага Савета. Другая - асабістая, якую ўсім дэпутатам далі ў раёне Негарэлага. Там Шушкевічы і пабудавалі хату. Калі яе тынкавалі, то, па словах Лукашэнкі, адбылося “злоўжыванне службовым становішчам”. Маўляў, “спісалі” цвікоў больш, чым было патрэбна.

Потым адпаведная камісія прыйшла да высновы, што гэта не так, але месца Шушкевіча ўжо займаў Грыб.

У руках тагачаснага спікера Вярхоўнага Савета была немалая ўлада. Зразумела -- не аднаасобная, і таму патрабавала ад яго імкнення і здольнасцяў генерываць новыя ідэі, шукаць і сплочваць саюзнікаў, шукаць сяброў, а не пераўтвараць іх у ворагаў. У той палітычнай сітуацыі, што склалася ў краіне і вакол яе, калі кансерватыўная частка наменклатуры адчувала сябе вельмі хістка, а больш прасунутая частка была згодная на рэформы, калі апазіцыя мела сістэмны статус, у спікера ВС былі ўсе перадумовы заваяваць падтрымку большасці дэпутацкага корпуса. Была магчымасць ініцыяваць і прыняць законы, якія б стваралі інстытуты новай дэмакратычнай сістэмы ўлады і не дазволілі б адкат назад. Спікер Шушкевіч Станіслаў Станіслававіч гэтых магчымасцяў не ўбачыў. Дэпутат ВС Сяргей Навумчык у артыкуле, надрукаваным у “Народнай волі”, распавядае аб адным сваім разам з Зянонам Пазьняком візіце да спікера Шушкевіча. На ўсе іх прапановы канкрэтных дзеянняў яны чулі адмоўны адказ.

Так стваралася глеба для прыходу папулісцкага лідэра на новым вітку расчаравання народа як у старой наменклатуры, так і ў новых дэмакратах.

У 1995 годзе Шушкевіч без асаблівых складанасцяў стаў дэпутатам Вярхоўнага Савета нешчаслівага 13-га склікання. Але нават калі новы парламент апынуўся ў апале, выйсці ў спікеры яму не ўдалося. Больш за тое, яго кандыдатуру нават ніхто не ўспрымаў сур’ёзна.

У чэрвені 1996 года ў Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамадзе адбыўся першы раскол. Прыхільнікі М. Статкевіча аб’ядналіся з Партыяй народнай згоды. А ў студзені 1997-га па просьбе Мікалая Статкевіча мінюст ліквідаваў БСДГ (НГ). У сакавіку таго ж года быў створаны аргкамітэт па адраджэнні былой партыі. Узначаліў яго па прапанове Алега Трусава Станіслаў Шушкевіч, які дагэтуль у ліквідаванай партыі не значыўся.

Потым ён узначаліў і невялічкую БСДГ, за якую і трымаецца да гэтага часу.

12.08.07

www.kamunikat.org

ПРЭМ'ЕР - ВЯЧАСЛАЎ КЕБІЧ

Цалкам згодны з тымі, хто лічыць, што да 1990 года, да прызначэння кіраўніком Савета Міністраў БССР Кебіча, як палітыка, не існавала. Дагэтуль ён лічыўся даволі “крепким руководителем” і палітыкай не займаўся ўвогуле.

У 1990 годзе адбыўся яшчэ адзін палітычны дэбют: ад імя Беларусі Вячаслаў Францавіч выступіў на чарговай сесіі Вярхоўнага Савета СССР. Выступленне было вельмі жорсткім. Кебіч выказаўся супраць “разборак” паміж Ельцыным і Гарбачовым, якія перашкаджаюць нармальна працаваць у правінцыі.

Пазней менавіта “разборкі” на некалькі гадоў стануць адным з атрыбутаў яго палітычнай кар’еры. Пачалося ўсё ў жніўні 1991 года. Аб тым, як ён сустрэў весткі пра жнівеньскія падзеі, Кебіч распавядаў сам.

“У дзень путчу я быў на адпачынку ў Крыме. 19 жніўня мне больш за ўсё запомніліся дрыжачыя рукі Янаева на экране тэлевізара і разуменне таго, што ўсё гэта -- правальная ідэя. А ўляпацца было прасцей простага, таму цалкам свядома не стаў тэлефанаваць ні Малафееву, ні Дземянцю, а працягваў адпачываць. І, як высветлілася, быў праў”.

На той час Кебіч значыўся дэпутатам Вярхоўнага Савета. Менавіта “значыўся”, таму што да перабудовы савецкі беларускі парламент, як цяпер Палата прадстаўнікоў, быў пэўнай бутафорыяй. Але выбары ў Вярхоўны Савет 12-га склікання, што адбываліся ўжо падчас перабудовы, былі сапраўднымі. Наменклатура ўжо напалову выпусціла з рук старыя рычагі кантролю, а новых яшчэ не стварыла. На выбарах Кебіч перамог дырэктара саўгаса Лукашэнку, які ўжо распачаў свой шлях да ўлады.

Праз тыдзень пасля правалу путчу, 26 жніўня, пачалася пазачарговая сесія Вярхоўнага Савета, дзе Мікалай Дземянцей быў вымушаны сыйсці з пасады старшыні. Як вядома, яго крэсла заняў Станіслаў Шушкевіч і, думаю, гэта не вельмі пакрыўдзіла Вячаслава Францавіча. Ён саступіў пасаду, якая насіла на той час чыста фармальны характар, але рэальнай улады не згубіў.

А пагадзіўся на барацьбу за месца спікера па вельмі простаай прычыне. Пасля таго, як рухнула кіруючая роля КПСС, адзінага кіраўніка ў краіне не засталася. Гэта роля магла перайсці да Вярхоўнага Савета. І, хутчэй за ўсё, калі б менавіта Кебічу ўдалося стаць на чале парламента, наша краіна і па сённяшні дзень заставалася б парламенцкай рэспублікай.

Як вядома, Кебіч змагаўся тады з Шушкевічам некалькі тыдняў, але перавагі не было ні ў каго. І Вячаслаў Францавіч добраахвотна зняў сваю кандыдатуру. І твар захаваў, бо рэальнай паразы не было, і красамойна паказаў, што ён не з тых людзей, хто дзеля ўлады не здольны на кампрамісы. У той час Кебіч дыпламатычна адступіў, каб праз два гады нанесці больш моцны ўдар.

У нетрах старой наменклатурнай арыстакратыі ўзнікае і набывае канкрэтныя арганізацыйныя формы ідэя ўвядзення пасады прэзідэнта, якая разумелася як свайго роду новае ўвасабленне і цара, і генсека разам. Ідэя вярсталася персанальна пад Кебіча. На аднаго разлічвалі – другога атрымалі. Не хацелі, не любілі, але ж прынялі дзеля вышэйшай мэты бюракратыі – самазахавання пры ўсіх прывілеях і ўладнага становішча.

Тая пазачарговая парламенцкая сесія стала “моментом істыны”, своеасаблівым адлікам супрацьстаяння двух палітыкаў. Ніхто з іх ніколі не адмаўляўся ад магчымасці зрабіць візаві нейкую бяку. Напрыклад, Кебіч папрасіў КДБ сабраць кампрамат на Шушкевіча. І быў вельмі расчараваны тым, што “кампраматам” сталі толькі плёткі і чуткі.

Але гэта так, хутчэй дзеля спартыўнага інтарэсу. Галоўныя намаганні Кебіча ў той час, пры адсутнасці ўладнага цэнтра ў выглядзе ЦК КПБ і інертнасці новага старшыні Вярхоўнага Савета, былі скіраваны на канцэнтрацыю ўладных паўнамоцтваў ва ўрадзе, дакладней - апарате Савета Міністраў, які ён імкнуўся пераўтварыць у своеасаблівы сімбіёз урада і ЦК. Менавіта па ўзору ЦК ён пачынае фарміраваць у межах саўмінаўскага апарата аддзелы, якія па сутнасці дублююць міністэрствы, мала таго - імкнуцца імі кіраваць. Хутчэй за ўсё, атрымай Кебіч перамогу на прэзідэнцкіх выбарах, гэтыя аддзелы сталі б асновай адміністрацыі прэзідэнта.

І ўсё ж такі Вячаслаў Францавіч адчуваў недастатковасць і хісткасць гэтай канструкцыі, неабходнасць эканамічных рэформаў. У рэшце рэшт, ужо як бы і рашыўся на іх правядзенне. У размове з адным са сваіх папелчнікаў у сакавіку 1999 г. (за тыдзень да заўчаснай смерці) Генадзь Карпенка пацвердзіў тыха чуткі, што хадзілі напярэдадні першых прэзідэнцкіх выбараў: яны сапраўды дамовіліся з Кебічам, што той бярэ яго ва ўрад сваім намеснікам з камандай у колькасці 7 чалавек і дае ім поўны карт-бланш на правядзенне рэформаў. Але ўжо вечарам патэлефанаваў, мякка кажучы, з рэзкай вымовай. Карпенка не адразу змог нават уцяміць за што. Аказалася - за подпіс пад заявай дэпутацкай апазіцыі БНФ з патрабаваннем адстаўкі Кебіча. “Заяў, - смяўся Генадзь Дзмітрыевіч, - рознага кшталту ў той час хадзіла дзсяткі, якія ён падпісваў не чытаючы. А тут, на табе, такое супадзенне”.

Вось так: маленькі эпізод - і іншы паварот гісторыі. Хаця будзь рашэнне Кебіча цвёрдым - пра гэту недарэчнасць забыліся б на другі дзень. І не такое даруюць, забываюць палітыкі дзеля дасягнення мэтаў, якія яны лічаць галоўнымі для сябе. Ці яны - не палітыкі.

Кебіч не ўзяў у Саўмін нікога з былых першых кіраўнікоў кампартыі Беларусі. Выключэнне зрабілі толькі для Малафеева, прычым на адносна невысокую пасаду. Урад Кебіча часова прыпыніў сваю належанасць да кампартыі, і працаўладкаванне А. Малафеева было своеасаблівым прабачэннем, адкупной перад партыйнай наменклатурай. І знакам вернасці: Францавіч нікога не “здае”.

Сам Кебіч не здраджваў. Здраджвалі толькі яму. Больш за ўсіх ён скардзіўся на Міхаіла Мясніковіча, якога лічыў самым блізкім чалавекам. А яшчэ на Сяргея Лінга, які потым сам стаў прэм’ерам. І яшчэ на Замяталіна, які шмат разоў публічна ганарыўся сваёй адданасцю Вячаславу Францавічу, што не перашкодзіла хуценька перабегчы на бок пераможцы - Лукашэнкі. Да гэтага часу па паалітычных кулуарах блукае пытанне: эпізод са сцюардэсай, які так цудоўна спрацаваў на імідж Лукашэнкі, Замяталін раскруціў па дурасці, ці як тайны

агент кандыдата ў прэзідэнты Лукашэнкі ў камандзе Кебіча?

Наконт апошняга ўспамінаецца адзін выпадак з маёй журналісцкай практыкі.

У 1994 годзе прэс-сакратар Замяталін вельмі дапамог мне арганізаваць інтэрв'ю з Кебічам. Праўда, папрасіў падрыхтаваць пытанні за некалькі дзён да сустрэчы і дадаў да іх некалькі сваіх.

Пасля першага тура, калі ўсім стала зразумела хто будзе пераможцам, я паспрабаваў знайсці шчырых прыхільнікаў Кебіча. В. Замяталін адмовіўся выступіць у гэтай ролі...

Тое, што Кебіч прайграе прэзідэнцкія выбары, было зразумела амаль усім, акрамя самога Вячаслава Францавіча. Ён змагаўся ў першаю чаргу з Шушкевічам і амаль не звяртаў увагі на Лукашэнку, які ў свой час пагаджаўся нават на пасаду міністра сельскай гаспадаркі ў новым урадзе. Дай яму Кебіч гэтую пасаду – глядзіш і не стаў бы той прэзідэнтам. Гавораць, што Кебіч стаяў за тымі, хто адхіліў Шушкевіча ад старшынства ў Вярхоўным Савеце. Не станем гадаць, наколькі гэта адпавядае рэчаіснасці, але нешта падобнае выглядае вельмі лагічным.

І яшчэ. Кебіч занадта моцна верыў свайму блізкаму атачэнню. Хаця зрэдку і ў яго прарываліся сумненні. Вось эпізод з адной з перадвыбарчых вечарын у маладзечанскім рэстаране. Кебіч гучна на ўсю залу мовіў: “Бачыш, тут - усе верныя саратнікі, а як толькі пахіснуся, здадуць і вокам не міргнуць”. Праз паўзу мінутнай цішыні “саратнікаў” як бомбай узяла з крэслаў, каб на перабой і хорам праспяваць: “Ну што Вы, Вячаслаў Францавіч, мы Вас любім!” Тыя, хто вырас у віхурах розных партыйных інтрыг, самі інтрыгавалі, ільсцілі, утойвалі праўдзівую інфармацыю, дакладвалі тое і так, што “бос” хацеў пачуць.

І не шчыравалі ў працы. Як успамінаў Сямён Шарэцкі – у той час дарадца Кебіча – усе кіраўнікі на ўсіх ступенях уладнай лесвіцы, ад аблвыканкама да старшынь калгасаў, запэўнівалі ў поўным кантролі за галасамі выбаршчыкаў, а на справе імітавалі дзейнасць. Больш за тое, добра адчувалі сапраўдныя настроі насельніцтва, і тайна рыхтавалі глебу для ўласнага выратавання, аж да збору подпісаў на карысць Лукашэнкі.

Ну, а з апанентамі змагаліся метадамі савецкай прапаганды. Настолькі кандова і прымітыўна, што часта выклікала адваротны эфект. Яны не хацелі бачыць - змяніўся сам час.

З дыстанцыі сённяшняга дня здзіўляе нейкі стыхійны дэмакратызм Кебіча і яго чалавечая прыстойнасць. Так, адміністрацыйны рэсурс у яго руках быў не роўня сённяшняму, але яго хапіла б, каб не адзін раз зняць свайго апанента з выбарчай дыстанцыі на рэальных, а не штучна прыдуманых, праколах яго каманды (хаця б за лёзненскі эпізод, за перадвыбарчыя плакаты, надрукаваныя ў нямецчыне). Палічыў для сябе за трусасць адмовіцца ад тэледабатаў з Лукашэнкам, хаця гэта агульнапрыняты ход для дзеючага кіраўніка.

Ня глядзячы на неаднаразовыя пагрозы, Лукашэнка, пасля перамогі на выбарах, не стаў помсціць Кебічу. Больш за тое, паспрыў яму стаць дэпутатам Палаты прадстаўнікоў. Чаму? На мой погляд, справа ў тым, што Кебіч, з аднаго боку, перастаў быць пагрозай новай уладзе, з другога - заставаўся рэальным лідэрам старой наменклатурнай бюракратыі, якая мела моцны ўплыў на ўсіх ступенях тагачаснай вертыкалі. Лаяльнасць гэтай арыстакратыі для пераможцы ў прэзідэнцкай гонцы на першым этапе была патрэбна як паветра.

І яшчэ адзін даволі важны нюанс. Па сутнасці Лукашэнка пачаў рабіць амаль тое, чым займаўся Кебіч: інтэгрыравацца з Расіяй. Кебіч абяцаў хуткі прыход расійскага рубля і нават цалаваўся с Чэрнамырдзіным у засос. Лукашэнка з тым жа Чэрнамырдзіным пачаў будаваць саюзную дзяржаву, каб пад гэтую дуду, як цяпер ужо відавочна, атрымаваць ад Расіі эканамічныя прэферэнцыі на газ і нафту ў суме 6-8 мільярдаў штогод.

Пасля нечаканай паразы ў 1994 годзе Кебіч сышоў у "цень". Спачатку ён узначаліў Беларускае гандлёва-прамысловы саюз. Потым атрымаў дэпутацкую сінекуру – у Вяроўным Савеце 13-га склікання і Палаце прадстаўнікоў, першай і другой.

Сёння Вячаслаў Францавіч – звычайны пенсіянер. Падкрэсліваю - не персанальны, а звычайны. Было б няправільна маляваць Кебіча толькі чорнымі фарбамі. Безумоўна, шмат чаго з яго палітычнай кар'еры многім не

падабаецца, але нельга забываць і пра іншае. Сёння самыя заядлыя апазіцыянеры з настальгіяй узгадваюць пра часы “разгулу кебічаўскай дэмакратыі”.

У 1994 годзе “Свободныя новости”, у якіх я працаваў, праводзілі конкурс анекдотаў пра Кебіча, Пазьняка і Лукашэнку. Сёння гэта немагчыма.

Што агульнага паміж Кебічам і Шушкевічам? Абодва, хаця і кожны па-свойму, увасабляюць сабой слабасць беларускай нацыянальнай эліты. Адзін не змог стаць нашым Бразаўскасам, другі – нашым Вацлавам Гавелам.

19.08.07

P.S.

Калі гэта кніга рыхтавалася да друку, выйшлі ўспаміны В.Ф. Кебіча, якія мне вельмі не спадабаліся. Аўтар хлусіць, як некалі хлусілі яму. І гэта не “пустыя словы”. Калісьці Кебіч раскажаў мне зусім не тое, што “ўспомніў”.

АПОШНІ САКРАТАР ЦК -- АНАТОЛЬ МАЛАФЕЕЎ

Пра гэтага чалавека пісаць даволі цяжка. У многіх людзей я пытаўся, што, на іх погляд, зрабіў адметнага Анатоль Малафееў? Ніхто дакладна на мае пытанне адказаць не змог. Хаця адмоўнага і было больш чым станоўчага. Таму гэты нарыс у пэўным сэнсе будзе падобны на біяграфію з анкеты, што былым партыйным лідэрам, якім і з'яўляўся Малафееў, вельмі добра знаёма.

Кар'ерны шлях Анатоля Аляксандравіча Малафеева тыповы для партыйнай наменклатуры. Нарадзіўся 14 мая 1933 года ў Гомелі. Скончыў знакаміты наргас, які на той час быў хоць і вельмі прэстыжным, але ўсё ж не ўніверсітэтам, а толькі інстытутам. Потым завочную Вышэйшую партыйную школу пры ЦК КПСС.

Працаваў слесарам на Мінскім і Гомельскім вагонарамонтных заводах. З 1962 года быў на розных ніжэйшых партыйных прыступках у Гомелі, а ў 1970 годзе стаў інструктарам аддзела хіміі і лёгкай прамысловасці ЦК КПБ. Адтуль Малафеева накіравалі працаваць першым сакратаром Мазырскага гаркама партыі. З Мазыра ён паехаў у Гомель на пасаду старшыні аблвыканкама, але пратрымаўся ў выканаўчай уладзе нядоўга. Спачатку Анатоль Аляксандравіч узначаліў Гомельскі, а потым і Мінскі абкамы кампартыі. Там яго і сустрэлі сумна вядомыя “Дзяды”.

На наступны дзень пасля бойкі адбыўся тэрміновы сход беларускага Саюза пісьменнікаў, а 4 лістапада закрыты сход пісьменнікаў, якія былі партыйцамі. На апошняе мерапрыемства і прыехалі розныя “бонзы”. Сярод іх быў Анатоль Малафееў. Не будзем аналізаваць увесь яго выступ. Каб зразумець сэнс, дастаткова адной цытаты.

“Абстаноўка складаная. Ёсць экстрэмісты. Ёсць эмоцыі. На шчыт падымаецца Пагоня, бел-чырвона-белы сцяг. А навошта гэта? Няўжо гэта галоўнае ў перабудове? У гарвыканкама былі падставы забараніць мітынг на “Дзяды”.

Пісьменнікі паскардзіліся, што ён называе іх бандай, але Малафееў ад сваіх слоў адмовіўся. Надалей

такое будзе паўтарацца даволі часта, а сёння і ўвогуле зрабілася амаль галоўнай рысай афіцыйнай палітыкі.

У 1990 годзе Малафеева выбралі дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР, якая з 1991 года стала Рэспублікай Беларусь. У тым жа годзе ён узначаліў Камуністычную партыю рэспублікі і стаў апошнім кіраўніком КПБ, калі яна была яшчэ “руководящей и направляющей”.

І непакісным партнаменклатурным кансерватарам. Можна, таму ён і найлепш, чым хтосьці іншы, адчуў небяспеку, што сыходзіла ад новага курсу новага кіраўніцтва КПСС, ад генсека Міхаіла Гарбачова. Адчуў тое схаванае, што несла так званая перабудова, і ў чым толькі праз шмат гадоў прызнаецца ў мемуарах адзін з яе архітэктараў – другі сакратар ЦК Аляксандр Якаўлеў: “Оставался, кроме гражданской войны, единственный путь перехватить кризис до наступления его острой, быть может кровавой стадии – это путь эволюционного слома тоталитаризма через тоталитарную партию с использованием ее принципов централизма и дисциплины, но в то же время опираясь на ее протестно-реформаторское крыло”.

Не ў апошнюю чаргу намаганнямі Малафеева беларуская прэса, нягледзячы на абвешчаную галоснасць, выглядала на фоне маскоўскай куды больш стрыманай у адносінах да перабудовы і куды больш агрэсіўнай у адносінах да дэмакратычных тэндэнцый. Асабліва да БНФ, да яе лідара Зянона Пазьняка. Да сваіх заслуг ідэйнага барацьбіта Малафееў можна з поўным правам аднесці той адмоўны стэрэатып успрыняцця БНФ, які да гэтага часу трымаецца ў свядомасці значнай часткі насельніцтва. Як і тыя аргументы, на якіх ён быў пабудаваны – адвольнай, бяздоказнай трактоўцы падзей мінулага, штучным мантажу розначасовых і рознапланавых падзей, а часта і адкрытай хлусні. Гэтыя аргументы і сёння выкарыстоўваюцца афіцыйнымі прапагандыстамі.

Гісторыі Малафееў не ведаў, але значэнне яе разумеў. Ён быў ці не адзіным з усіх сакратароў ЦК КПБ, які склікаў да сябе ў кабінет на нараду вядучых гісторыкаў Інстытута гісторыі партыі, каб даць ім устаноўкі як трэба асвятляць мінулае. Наряды, як гэткай, не было. Быў

двухгадзінны маналог, пабудаваны на бязграмацкай крытыцы рамана “Дети Арбата”.

Але спыніць лавіну перамен Малафееву было ўжо не па сілах. Прэса разняволілася. Гісторыкі былі першымі, хто не толькі ў службовых даведках, але публічна (на дакументальнай базе закрытых архіўных фондаў) узнялі тэму рэпрэсій і рэабілітацыі ахвяр сталінізма. У залах партыйных устаноў – ад ЦК да райкама – на сходах партгасактыву загучалі дысідэнцкія прамовы з вуснаў навукоўцаў і партыйцаў з таго самага пратэстна-рэфарматарскага асяродку.

Спыніць не змог, а знівеліраваць, замарудзіць працэс і тым самым даць магчымасць партыйным апаратчыкам перагрупіраваць свае сілы, перайсці з партыйных пасадаў у дзяржаўныя структуры – удалося. Мноства пустых кабінетаў, ціхія калідоры – карцінка апошніх месяцаў ЦК. Гэта стала адным з фактараў, які спрыяў адкату назад, аднаўленню аўтарытарнага рэжыму ў форме прэзідэнцкай рэспублікі. Вось яна заслуга Малафеева, за якую ён і быў аддзячаны новым гаспадаром будынка ЦК і яго кабінета на пятым паверсе.

Лагічна, што Малафееў быў адным з кіраўнікоў краіны, які адкрыта падтрымаў жнівеньскі путч 1991 года.

Памятаеце, як яму перашкаджала падысці да мікрафона дэпутат фракцыі БНФ Галіна Семдзянава? Фотаздымак, які зафіксаваў гэты момант, ведаюць амаль усе. Пазней Галіна Георгіеўна прызналася, што такім чынам хацела папярэдзіць магчымае самагубства, бо Малафееву, як яна лічыла, за той момант пазней павінна было быць вельмі сорамна. Наіўная.

Праз некалькі дзён пасля паразы путчу, калі актывісты БНФ дазволілі апаратчыкам забраць свае рэчы, Малафееў у фае ЦК з прыступкаў лесвіцы трымаў сваю апошнюю прамову перад падначаленымі. Разгубленым не выглядаў. Выказаў упэўненасць, што рана, ці позна ўсё вернецца да парадку.

Як вядома, дзейнасць кампартыі тады часова забаранілі. Магчыма па гэтай прычыне Малафееў пачаў працаваць у Галоўным упраўленні па дзяржаўных матэрыяльных рэсурсах. Адзначым, толькі намеснікам

начальніка, што для былога першага чалавека ў краіне, мякка кажучы, не ёсць добра.

Ён увогуле з таго моманту пэўны час быў толькі чымсьці намеснікам. Напрыклад, з сакавіка 1996 года намеснікам старшыні Пастаяннай камісіі ВС Рэспублікі Беларусь па эканамічнай палітыцы і рэформах. Але самую галоўную “рэформу” правёў не ён, а Лукашэнка, які ў лістападзе 1996 года прызначыў яго Старшынёй Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь.

У нейкім сэнсе гэта было вяртанне ў былы СССР, але справа не толькі ў ідэалогіі. Намеснікам Малафеева стаў Уладзімір Канаплёў. Даўні сябар і паплечнік Лукашэнкі. Апошні добра ведаў узровень былога сельскага міліцыянера. Таму, на мой погляд, Лукашэнка прызначыў Малафеева спецыяльна, каб у яго чаму-небудзь навучыўся Канаплёў, які ўзначальвае Палату прадстаўнікоў зараз.

На жаль, вучань быў не вельмі таленавіты. У пачатку гэтага стагоддзя мне давялося пабываць у Страсбургу. Напярэдадні там на сесіі ПАРЕ выступаў Канаплёў. Гаварыў так хутка і невыразна, што перакладчыкі за ім не паспявалі. Урэшце афіцыйная прапаганда зноў пацярпела фіяска. Упэўнены, што Лукашэнка чакае падобных эксцэсаў заўсёды, таму справа не толькі ў вяртанні камуністычных прывідаў тыпу Малафеева. З іх дапамогай Лукашэнка хоча навучыць сваіх стаўленікаў палітэсу.

Улады выкарыстоўвалі А. Малафеева для ўнутранага спажывання. Ён ездзіў па краіне, а за мяжой Беларусь прадстаўляў В. Канаплёў.

Малафеева можна без перабольшвання назваць адным з самых фанатычных прыхільнікаў стварэння Саюзнай дзяржавы, што зразумела, бо ён амаль усё жыццё жыў у Савецкім Саюзе. І жыў, мякка кажучы, нядрэнна.

Магчыма менавіта таму, калі была сфарміравана другая Палата прадстаўнікоў, ён і ўзначаліў там камісію па сувязях з краінамі СНД і замежжам. Натуральна, нічога канкрэтнага зроблена не было. Замежныя кантакты беларускіх парламентарыяў былі толькі з тымі, хто альбо лічыцца адыезнай фігурай, альбо быў вымушаны заехаць у Беларусь па службовай неабходнасці.

Пасля чарговых так званых парламенцкіх выбараў 2004 года Малафееў зноў нешта ўзначаліў. На гэты раз Пастаянную камісію Савета Рэспублікі Нацыянальнага Схода Рэспублікі Беларусь па рэгіянальнай палітыцы і мясцовым самакіраванні. Словам, займаецца тым, чаго, па вялікім рахунку, не існуе.

Але я б акцэнтаваў вашу ўвагу на іншым. У мінулым годзе А. Малафееў, хутчэй за ўсё, быў адным з тых, хто хацеў аб'яднаць усіх камуністаў і зрабіць іх толькі "чэснымі". Інакш, тымі, хто падтрымлівае прэзідэнта. Ён не іграў першыя ролі, але па кандовасці дзеянняў можна было ўбачыць і яго почырк.

Матыў тут вельмі зразумелы. Некаторыя палітыкі нездарма называюць Лукашэнку левым папулістам. Камуністычныя ідэі, лозунгі яму добра знаёмыя і зразумелыя. Больш за тое, мадэль створанай ім улады можа існаваць толькі ў камуністычна-таталітарным асяроддзі. Таму на аснове КПБ і хацелі зрабіць "партыю ўлады".

Тады ўсе ўбачылі поўны прывал. 15 ліпеня "объединительный" сход адбыўся, але нікога з апазіцыйных камуністаў Калякіна там не было. Больш за тое, "калякінцы" правялі ў гэты дзень свой сход. Амаль як у гістарычнай фразе пра два сходы і дзве партыі. Як заўжды ўлады пайшлі на фальсіфікацыі. Але іх памер, цыннізм былі такімі вялізнымі і відавочнымі, што ад апоры на "верных ленинцев" давялося адмовіцца.

Упэўнены, стварэнне "Белай Русі" стала вынікам правалу ў мінулым годзе. А прыпыненне дзейнасці апазіцыйнай ПКБ -- звычайная помста.

Па ўзросту А.А. Малафееў ужо 14 гадоў пенсіянер, але працягвае працаваць. Уладзе гэта вельмі патрэбна.

25.08.07

ЛІДЭР БНФ -- ЗЯНОН ПАЗЬНЯК

Адразу ж падкрэсліваю - вельмі паважаю зробленае Зянонам Станіслававічам і лічу яго адным з самых уплывовых палітыкаў двух апошніх дзесяцігоддзяў. Яго імя ўжо ўвайшло ў гісторыю Беларусі, як лідэра першай постсавецкай хвалі дэмакратызацыі і ўсталявання Беларусі ў якасці незалежнай суверэннай дзяржавы. Ён стаяў у вытокаў і быў прызнаным лідэрам дэмакратычнага руху пад назвай Беларускі народны фронт, які ўвасабляў сабой незадавальненне і пратэст літаральна ўсяго грамадства спаракхнедай савецкай таталітарнай сістэмай. Галоўны праціўнік кіруючай партнаменклатуры з якім яна вымушана была лічыцца, і якому яна, нягледзячы на ўладныя пазіцыі, прайграла першы этап. Лідэр апазіцыі Зянон Пазьняк і сакратар ЦК КПБ – фігуры супрацьстаяння канца 80 – пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя. Знакавыя фігуры новага і старога.

Аднак, аднак, аднак...

Чакаю, што мой нарыс выкліча бурны пратэст, але лічу Пазьняка ў нейкім сэнсе “галоўным выбаршчыкам Лукашэнкі”. На мой погляд, менавіта Пазьняк вінаваты ў тым, што адбываецца зараз. Менавіта ён сваім радыкалізмам адштурхнуў ад БНФ шмат патэнцыяльных прыхільнікаў. І не толькі тых, каго называюць наменклатурай. Расказвалі, што калі Пазьняку сказалі пра магчымую перамогу Лукашэнкі на першых прэзідэнцкіх выбарах ён доўга смяяўся. Гэта была далёка не апошняя памылка.

На жаль хвароба на аўтарытарызм, на непагрэшнасць, уласную выключнасць у посттаталітарных грамадствах не мінае і дэмакратычную апазіцыю, яе дзеячаў.

З часам з аднаго з самых перспектыўных нацыянальных лідэраў Пазьняк ператварыўся ў маргінальную ікону. Гэта зразумелі нават самыя шчырыя палпечнікі, якія пайшлі на такі непатрэбны раскол. Другой альтэрнатывы ў іх не было. Рэйтынг БНФ у

грамадстве хутка падаў. Ад яго “адышлі” многія даволі паважаныя людзі.

І яшчэ. З самага пачатку Пазыняка пачалі лічыць русафобам і антысемітам, на што пэўную падставу давалі яго выказванні ў адпаведнай інтэрпрэтацыі афіцыйнай прапаганды. Палітык мусіць быць вельмі ўзважаным і абачлівым у сваіх публічных выступах, ведаць калі і што сказаць, не даваць зачэпак для падвойных трактовак. Гэтага Зянону не хапала заўсёды. Як і паліткарэктнасці, асабліва ў дачыненні да калег па дэмакратычным лагеры. Калі ж прачытаць артыкулы Зянона Станіслававіча ў храналагічным парадку, то будзе цяжка знайсці імя таго з палітыкаў, нават з учарашніх саратнікаў, каго б ён не абвінаваціў у сур’ёзных, аж да супрацоўніцтва з КДБ, грахах. У рэшце рэшт вельмі значную частку электарату БНФ страціў.

Зянон Станіслававіч Пазыняк нарадзіўся 24 красавіка 1944 года ў вёсцы Суботнікі Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці. Дарэчы, быў яшчэ адзін Пазыняк, дзед Зянона. Звалі яго Янка, і нарадзіўся ён таксама ў Суботніках. Было гэта ў 1887 годзе. Янка Пазыняк быў вядомы як выдатны публіцыст, грамадска-палітычны і культурны дзеяч.

Першым працоўным месцам Зянона Станіслававіча стала пасада загадчыка Хілевіцкага сельскага клуба. У 1969 годзе Пазыняк стаў аспірантам Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Пасля атрымання статусу кандыдата мастацтвазнаўства ён працаваў малодшым навуковым супрацоўнікам гэтай установы, а ў 1983 годзе стаў адным з супрацоўнікаў Інстытута гісторыі ўсё той жа Акадэміі навук.

9 кастрычніка 1988 года ў газете “Московские новости” быў надрукаваны артыкул “Куропаты. Народная трагедия, о которой должны знать все”. Дзякуючы яму ўвесь свет даведаўся пра тое, што адбылося ў лесе пад Мінскам. З гэтага пачаўся новы этап беларускай гісторыі, бо артыкул стаў тым дэтанатарам, які падарваў бомбу савецкіх міфаў.

Роўна праз 10 гадоў яго перадрукавалі “Навіны”. На жаль, актуальнасці артыкул не страціў па сённяшні дзень.

Нагадаем, што 19 кастрычніка 1988 года быў створаны арганізацыйны камітэт руху БНФ за перабудову “Адраджэнне”. А ў наступным годзе, дакладна 24-25 чэрвеня 1989-га, у Вільні адбыўся ўстаноўчы з’езд.

У 1993 годзе з’явілася партыя БНФ, якую, як і рух, узначаліў Зянон Пазыняк.

Безумоўна, узгаданы артыкул паспрыяў стварэнню БНФ, але не ён быў асноўным. “Фронт” узнік таму, што павінен быў узнікнуць. Справа ў тым, што людзі стаміліся ад кіруючай ролі КПСС і стварэнне незалежных грамадскіх структур было аб’ектыўным працэсам.

10 студзеня 1990 года на Усебеларускім Дэмакратычным Форуме, які адбыўся па ініцыятыве БНФ, быў утвораны перадвыбарчы Беларускі дэмакратычны блок. На выбарах ён атрымаў 60 дэпутацкіх месцаў. Стаў дэпутатам і Зянон Станіслававіч, які перамог тагачаснага сакратара Мінскага гаркама Пятра Краўчанку.

У Вярхоўным Савеце стварыўся так званы Дэмакратычны клуб, а з яго вылучылася фракцыя БНФ (37 дэпутатаў). Каардынатарамі сталі Баршчэўскі, Голубеў і Навумчык, але ўсе разумелі, што галоўны там - Пазыняк.

Пасля правалу жніўнянскага путчу 1991 года пад уплывам БНФ наша краіна пачала называцца Рэспублікай Беларусь, а дзяржаўнымі сімваламі сталі “Пагоня” і бел-чырвона-белы сцяг. Многія лічаць гэта самай галоўнай палітычнай перамогай Зянона Пазыняка.

На пачатку 1992 года пад эгідай БНФ была створана ініцыятыўная група для правядзення рэферэндуму, які павінен быў вырашыць лёс тагачаснага Вярхоўнага Савета. У падтрымку ініцыятывы сабралі 446 601 подпісаў, аднак 29 кастрычніка 1992 года Вярхоўны Савет прыняў пастанову аб забароне правядзення гэтага рэферэндуму. Многія наменклатурныя дэпутаты добра разумелі што могуць страціць свой дэпутацкі мандат, таму пайшлі насуперак высновам ЦВК.

Летам 1994 года адбыліся першыя ў Беларусі прэзідэнцкія выбары. У першым туры Зянон Пазыняк заняў толькі трэцяе месца. Праз год ён зноў вырашыў вярнуцца ў рэальную публічную палітыку, але ўлады ў склад Вярхоўнага Савета яго больш не пусцілі. Тады Пазыняк перамог, але выбары “не состоялись”.

26 красавіка 1996 года адбыўся чарговы “Чарнобыльскі шлях”. Памятаю, у тэя дні я напісаў, што не здзіўляюся, калі з цягам часу высветліцца: за эміграцыю Зянона Пазыняка нехта атрымаў нечарговыя “зоркі” на пагонах. Чамусьці Сяргей Навумчык прыняў гэта як намёк на сябе і стаў з таго часу на мяне крыўдзіцца. Карыстаючыся магчымасцю, скажу, што меў на ўвазе зусім не яго.

Выпіхнуць Пазыняка з Беларусі было вельмі выгадна ўладам. Новы рэжым яшчэ не склаўся і не ўмацаваўся настолькі, каб нейтралізаваць такога вядомага і ўплывовага (нягледзячы на розныя да яго адносіны) лідэра апазіцыі. Распаволеная энергія людзей, абуджанае пачуццё гонару, адчуванне свабоды яшчэ не былі прыдушаны рознага роду забаронамі і рэпрэсіямі, Яго арышт выклікаў бы сапраўды масавыя вулічныя пратэсты і вельмі гучны міжнародны рэзананс. Прычым не толькі з Захаду але і з Расіі. Дастаткова нагадаць хвалю салідарнасці з арыштаванымі Юрыем Хадька і Вячаславам Сіўчыкам. Хадьку вымушаны былі вызваліць пасля званка Барыса Ельцына.

Пасля Чарнобыльскага шляху, на чале якога ішоў Зянон Станіслававіч, пасля яго выступлення перад мітынгуючымі тысячамі людзей, што прыйшлі да тэлецэнтра па вул. Камуністычнай, застанься Пазыняк ў Беларусі - пераўтварыўся б у агульнанацыянальнага лідэра.

Але ў гэтым, безумоўна, была вялікая рызыка. І таму ніхто не мае права на папрок Зянону Станіслававічу за яго сыход у эміграцыю. Аналізаваць і ацэньваць можна толькі яго словы і дзеянні, як палітыка. Да ад'езду і з эмігранцкага далёка.

З Польшчы Пазыняк паехаў у Злучаныя Штаты Амерыкі, дзе і атрымаў палітычны прытулак.

Гэтымі падзеямі завяршаецца яго прысутнасць у “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі”.

Пазней удзел Пазыняка ў беларускай палітыцы абмежаваны толькі лістамі і праславытымі факсамі.

У 1999 годзе ў БНФ адбыўся сумна вядомы раскол. Узніклі дзве структуры КХП-БНФ і партыя БНФ. Лідэрам першай па сённяшні дзень і з'яўляецца З.С. Пазыняк.

Па вялікім рахунку асабіста я не лічу эміграцыю Пазьняка чарговай памылкай. Больш таго, на мой погляд, яна на той час была вельмі аргументаванай. Памылка ў тым, што эміграцыя працягваецца дванаццаты год. Неаднаразова ў друку былі паведамленні, што Пазьняк вернецца ў бліжэйшы час. На жаль, гэты час пакуль не настаў.

Як вядома, Пазьняк перастаў быць лідэрам усяго БНФ пасля так званых альтэрнатыўных прэзідэнцкіх выбараў, аднак гэта справа толькі самога БНФ. Мяне хвалюе іншае. Праз два месяцы пасля вядомага ліста “Праект “Чыгір” апошняга арыштавалі. Былы кіраўнік беларускага ўрада правёў за кратамі восем месяцаў, а Пазьняк нават не прынёс прабачэнні.

Я наўмысна не жадаю выказваць асабістыя адносіны да двух партый, якія ўзніклі з аднаго БНФ. Гэта зусім іншая размова. Адназначна толькі тое, што ад “кланіравання” выйгралі ўлады, з якімі змагаюцца і Вячорка, і Папкоў. На мой погляд, каб захаваць адзінства

Пазьняк павінен быў адысці ў бок.

28.08.07

ГЕНЕРАЛ-ДЭМАКРАТ -- МЕЧАСЛАЎ ГРЫБ

Яны сталі генераламі амаль у адны і тыя ж часы. Але толькі ў гэтым падабенства. Лёсы Грыб і Чаргінец абралі розныя. Адзін стаў змагацца з уладай. Другі наадварот. Выбраў яе бок. Чаму? Спадзяюся, адказ на гэта пытанне будзе і ў маіх нарысах.

Пачну з таго, што паважаю Мечаслава Іванавіча Грыба (так у паспарту – **заўвага аўтара**). Хаця б за тое, што хутка авалодаў беларускай мовай, кіруючыся матывам, які патлумачыў так: спікер беларускага парламента павінен размаўляць на беларускай мове. На жаль, сённяшні галоўны парламентарый Уладзімір Канаплёў, мабыць, прытрымліваецца іншага погляду. (Хаця, зразумела, не па гэтай прычыне ён нядаўна падаў заяву аб адстаўцы). Мечаслаў Грыб быў трэцім па ліку спікерам Вярхоўнага Савета 12-га склікання. А вось генерал-лейтэнантам у сістэме МУС Беларусі ён быў першым. Нават тагачасны міністр Пескароў насіў пагоны генерал-маёра.

Да Вярхоўнага Савета біяграфія Мечаслава Грыба была, па сутнасці, тыповай для многіх савецкіх чыноўнікаў вышэйшага рангу. Нарадзіўся 25 верасня 1938 года ў вёсцы Савічы Дзятлаўскага раёна ў беднай сялянскай сям'і. З сёмага класа пачаў працаваць. Капаў торф, быў падсобным рабочым на будаўніцтве, паштальёнам. Пасля школы пайшоў у Львоўскае пажарна-тэхнічнае вучылішча. Такі крок абумоўлены не толькі дзіцячымі марамі, але і чыста практычным разлікам: там кармілі і апраналі. Пасля вучылішча маладога лейтэнанта накіравалі ў Пліскі раён, праз тры гады перавялі ў Віцебск. Адтуль ён і паступіў завочна на юрфак БДУ. З гэтага часу пачынаецца яго дастаткова імклівая міліцэйская кар'ера: намеснік начальніка Чыгуначнага райаддзела УУС Віцебска, намеснік начальніка ўсяго абласнога УУС, начальнік Кастрычніцкага райаддзела міліцыі Віцебска. У 1981 годзе Грыба хацелі камандзіраваць у Афганістан для выканання «інтэрнацыянальнага абавязку», але ён не прайшоў медкасію і быў накіраваны ў Мінск начальнікам аховы грамадскага парадку. Праз чатыры гады прызначылі кіраўніком усёй міліцыі Мінскай вобласці. Нават кватэру

далі на Нямізе. Але нечакана рашэнне змянілі і накіравалі галоўным міліцыянерам Віцебскай вобласці, дзе ўжо кіпела работа па так званай «віцебскай справе». На мой погляд, менавіта яна і стала самай значнай кропкай усяго далейшага лёсу Мечаслава Іванавіча Грыба. Ім быў створаны адпаведны штаб, які збіраўся штодзённа непасрэдна ў яго рабочым кабінце. Мечаслаў Іванавіч расказваў, што крэслы там былі мяккія, чырвонага колеру, але хутка зрабіліся чорнымі. Абіўку давялося змяніць. Але справа была раскрытая. Калі арыштавалі серыйнага забойцу Генадзя Міхасевіча, высветлілася, што было 43 злачынствы, а 13 з іх лічыліся раскрытымі, па адным нават расстралялі «забойцу». Некалькі месяцаў таму мне давялося ўбачыць афіцыйны фільм па «віцебскай справе». Пра Грыба там няма нават адной секунды. Быццам у той час яго не было ў Віцебску ўвогуле. Аднак гэта справа ў спалучэнні з імем Грыба неаднаразова ўсплывала падчас абвастрэння палітычнай барацьбы. У прыватнасці, падчас апошняй выбарчай прэзідэнцкай кампаніі, калі Грыб узначаліў штаб Аляксандра Казуліна. Кімсьці настойліва і метадычна распаўсюджвалі чуткі, што «віцебская справа», маўляў, прыпадае якраз на той час, калі абласное ўпраўленне МУС узначальваў менавіта Грыб. Прафесійна зробленая хлусня: усяго толькі крыху падпраўлена храналогія падзей. Уся праўда пра «віцебскую справу», адкрытая Грыбам, стала вельмі непажаданай. Перш за ўсё, для партыйных уладаў. З турмаў выйшлі абсалютна ні ў чым не вінаватыя людзі. Хворыя, нават сляпыя. Грыбу адкрыта пачалі намякаць, што будзе лепш, калі да суда забойца не дажыве. Мечаслаў Іванавіч на гэта не пайшоў. У выніку чарговае генеральскае званне яму затрымалі, а нікога са следчай групы нават не ўзнагародзілі. Толькі праз некалькі гадоў Грыб выпадкова даведаўся, што за іх працу ўсе лаўры атрымалі нейкія супрацоўнікі КДБ.

У 1990 годзе Мечаслава Грыба выбралі дэпутатам Вярхоўнага Савета РБ (тады БССР). А 1 лютага 1994 года ён стаў спікерам. У нейкім сэнсе гэта было нечакана. Партыйная наменклатура, якая ў парламенце мела большасць, вырашыла замяніць тагачаснага спікера Станіслава Шушкевіча, каб пазбавіць яго на час выбараў «адміністрацыйнага рэсурсу». Яны і прапанавалі Грыбу

заяць месца Шушкевіча. Спачатку той адмовіўся. Але партыйныя дэпутаты былі вельмі настойлівымі.

15 сакавіка 1994 года Грыб падпісаў першую Канстытуцыю суверэннай Беларусі. Аляксандр Лукашэнка потым не раз падкрэсліваў, што яе пісалі «пад Кебіча». Дазволю не пагадзіцца з гэтай фармулёўкай, якая, на мой погляд, вельмі павярхоўная і даволі прымітыўная. Тая Канстытуцыя была дэмакратычнай. Яна хоць і давала прэзідэнту значныя паўнамоцтвы, але ўсё ж не дазваляла быць царом. Менавіта таму праз два гады яе і змянілі.

Канстытуцыю 1994 года прымаі амаль месяц. Першапачаткова «ўзроставы цэнз» не дазваляў балатавацца Лукашэнку. Яго папличнікаў гэта, зразумела, не задавальняла. Пытанне ўзросту вырашыў менавіта Грыб. Чаму ён так зрабіў, можна толькі здагадацца. Адны лічаць, што віной таму фанатычная ўпэўненасць у перамозе Кебіча. Другія — што Грыб глядзеў далей. Маўляў, калі-небудзь спатрэбіцца.

З Лукашэнкам, які стаў прэзідэнтам, у Грыба не склаліся адносіны з самага пачатку. Але ён не дазваляў сабе ніякіх публічных разборак. Змагаўся з аўтарытарнымі тэндэнцыямі главы выканаўчай улады выключна законнымі, дэмакратычнымі метадамі.

Вядома, што Лукашэнка вельмі жадаў улады, таму шмат разоў парушаў заканадаўства, што Грыб прынцыпова прыняць не мог. Гэта і стала нагодай першага звароту Вярхоўнага Савета ў Канстытуцыйны суд згодна з Пастановай ад 7 верасня 1995 года. 30 кастрычніка Канстытуцыйны суд падтрымаў парламентарыяў, але ўлады праігнаравалі гэтае рашэнне. Ды і сам КС не вытрымаў націску. 22 лістапада 1995 года ён вырашыў патлумачыць сваё ж рашэнне. Што па сутнасці азначала «задні ход».

Я не сумняваюся, што пазней таму ж Грыбу неаднойчы было сорамна за сваіх калег з КС за гэты ўчынак. Але ён невыпадковы. Палітычнага досведу, каб зразумець, што аднабаковы кампраміс роўны паразе, яшчэ не хапала. Дарэчы, той запыт быў не адзіным. У лютым 1996 года Канстытуцыйны суд адзначыў, што Лукашэнка за час свайго кіравання парушыў Асноўны закон аж 17 разоў.

У адрозненне ад Грыба, які шукаў праўду ў КС, Сямён Шарэцкі гэтага не рабіў. Ён адклікаў з Канстытуцыйнага суда ўсе запыты, што былі дасланыя туды. Шарэцкаму, мабыць, вельмі хацелася прадэманстраваць сваю лаяльнасць, хацелася дамовіцца. Хаця Мечаслаў Грыб яго і папярэдзваў: «Сямён, вучыся на нашых памылках. Не вер яму, усё роўна падмане».

Дарэчы, Грыбу і самому прапаноўвалі стаць кандыдатам у прэзідэнты. Ён адмовіўся. Магчыма, добра разлічыў свае шанцы. Магчыма, проста не хацеў перашкаджаць Кебічу.

Як кажуць англічане, у кожнага ёсць свой «шкілет у шафе». Для Грыба ім можна лічыць адносіны да вельмі жорсткага збівання дэпутатаў ад апазіцыі ў 1995 годзе. Пачалося ўсё 11 красавіка 1995 года, калі па закліку Зянона Пазыняка, апазіцыйныя дэпутаты ў зале Вярхоўнага Савета абвясцілі галадоўку супраць правядзення рэферэндуму пра змену дзяржаўнай сімволікі, двухмоўе, інтэграцыю з Расіяй і магчымасці скасавання паўнамоцтваў ВС. Разглядаць у такіх умовах пытанне пра рэферэндум усе астатнія парламентарыі адмовіліся ўвогуле. Літаральна праз некалькі гадзін будынак быў «замініраваны». Апазіцыянерам прапанавалі яго пакінуць. Тыя адмовіліся. А ўначы пачалася сумна вядомая «зачыстка». Яна была першай, але, на жаль, не апошняй. Дэпутатаў збівалі «па поўнай праграме». Уся аперацыя фіксавалася на стужку. Улада паказала, што крыві больш баяцца не будзе.

Упэўнены, гэты «фільм» спікер Грыб тады не глядзеў. Раніцай, са спазненнем у дзве з паловай гадзіны, ён працягнуў працу сесіі. Памятаю, выглядаў тады Мечаслаў Іванавіч вельмі стомленым і крыху разгубленым. Мабыць яму абяцалі, што ўсё будзе мірна.

Як вядома, работа дзеючага парламента спыняецца ў той момант, калі пачынае працаваць парламент новага складу. Але ўлады не сталі гэтага чакаць. За месяц да заканчэння паўнамоцтваў у Грыба адабралі службовую аўтамашыну і ахову. Такім чынам было адкрыта прадэманстравана, што нармальнае адкрыццё першай сесіі новага заканадаўчага органа ім не патрэбна. Але іншага Грыб і не чакаў. Яшчэ да таго паспеў зрабіць вельмі

важны крок: выступіць па тэлебачанні і заклікаць выбаршчыкаў прыйсці на другі тур галасавання ў новы склад Вярхоўнага Савета 13-га склікання. Па ацэнках палітолагаў, гэты заклік адыграў не апошнюю ролю, што выбары адбыліся, неабходная колькасць дэпутатаў была даабрана, і такім чынам адбыўся Вярхоўны Савет, чаго выканаўчая ўлада так не хацела. І з гэтым Вярхоўным Саветам ёй давялося змагацца па складанаму сцэнару падмены Палатай прадстаўнікоў.

У склад новага ВС 13-га склікання Мечаслаў Грыб трапіў без якіх-небудзь праблем. Але спікерам больш не стаў, нават не спрабаваў балатавацца.

Потым былі агучаны вынікі лістападаўскага рэферэндуму 1996 года. Натуральна, што сярод тых, хто ўвайшоў у склад Палаты прадстаўнікоў, Грыба не было. І быць не магло, ён туды і не імкнуўся. І быў адным з тых, хто не раз прынцыпова выказваўся супраць лукашэнкаўскага рэфармавання Канстытуцыі. Магчыма, што кароткі перыяд, калі Мечаслаў Грыб з'яўляўся старшынёй Вярхоўнага Савета 12-га склікання, і ёсць галоўная справа яго жыцця, палітычнага жыцця. Ён прыйшоў у палітыку ў пяцідзясяцігадовым узросце. Ён стаў спікерам са згоды наменклатуры, але насуперак яе спадзяванням пераўтварыўся ў дэмакрата. І ў многім дзякуючы яго пазіцыі, яго намаганням гэты ВС стаў пераўтварацца ў парламент.

Палітычная дзейнасць Мечаслава Грыба на гэтым не завяршылася. Але гэта ўжо была апазіцыйная палітыка з адпаведнымі наступствамі: пазбаўленнем ліцэнзіі на адвакацкую дзейнасць, з судамі і штрафамі, з міліцэйскімі пастамі на лесвічнай пляцоўцы.

Ён быў адным з першых (і ці не адзіны) з дзеячаў агульнадзяржаўнага калібру, які зразумеў ролю партый, шматпартыйнай сістэмы, як адной з апор дэмакратычна арганізаванага грамадства. І яшчэ ў 1996 годзе ўступіў у Беларускаю сацыял-дэмакратычную партыю. Сацыял-дэмакратычныя каштоўнасці — лагічны выбар для выхадца з беднай сялянскай сям'і.

У мінулым годзе Мечаслаў Іванавіч Грыб узначаліў перадвыбарчы штаб Аляксандра Казуліна. На яго думку, гэта была апошняя ўплывовая пасада з выхадам у вялікую

палітыку. Пасля Грыб добраахвотна адышоў у бок, каб «даць дарогу маладым».

Ведаю, многія ставяцца да Мечаслава Грыба вельмі крытычна, але асабіста я не падзяляю такіх рэзкіх ацэнак. Лічу, што Мечаслава Іванавіча можна паважаць ужо толькі за яго жыццёвы і палітычны выбар. Калі б захацеў, быў бы таксама «прыкормлены». Таму няхай кожны сабе адкажа, як бы ён паводзіў сябе на месцы Грыба.

11.09.07

У сувязі з рашэннем Першамайскага суда г.Мінска ад 20.12.07 надрукаваць артыкул “ГЕНЕРАЛ-СЕНАТАР -- МІКАЛАЙ ЧАРГІНЕЦ” немагчыма. Прыношу прабачэнні.

САКРАТАР ЦВК -- ВІКТАР ГАНЧАР

Той факт, што Віктар Ганчар быў прызначаны віцэ-прэм'ерам і такім чынам трапіў у блізкае першае кола толькі што абранага першага прэзідэнта краіны, зусім не сведчыць аб іх добрых адносінах. Яны з самага пачатку не ўзлюбілі адзін аднаго. Занадта добра кожны адчуваў відавочны кантраст. Было абсалютна зразумела, што гэтыя людзі не змогуць доўга існаваць побач. У далейшым так і адбылося. Але ў іх біяграфіях ёсць не толькі палярнасць. Напрыклад, абодва былі некалі вясковымі хлопчыкамі.

Віктар Іосіфавіч Ганчар нарадзіўся 7 верасня 1957 года ў пасёлку Радзічава Мінскай вобласці. Нядаўна яму споўнілася 50. А ў памяці, нашай і патомкаў, ён заўсёды застаецца маладым, прыгожым, эlegantным.

З яго кароткай, але такой насычанай падзеямі і дасягненнямі біяграфіі ёсць сэнс выдзеліць два эпізоды.

Першы. Выпускнік сельскай школы Віктар Ганчар паступіў на юрыдычны факультэт БДУ. Факультэт на той час не проста прэстыжны, а суперпрэстыжны, па сутнасці карпаратыўны, закрыты, з неверагоднымі конкурсамі, куды, акрамя добрых ведаў, траплялі па вялікай пратэжцы. Паступіў сам. На экзамене ён адказваў так, што старшыня камісіі не змог стрымаць захаплення. Не проста адказваў - дыскутаваў, прычым доказна, прыцягваючы аргументы з розных крыніц, аж да дакладнага цытавання па памяці класікаў, са спасылкай на адпаведны том і старонку.

Другі. Ён уключыўся ў перадвыбарчую барацьбу ў Вярхоўны Савет 12-га склікання. Не проста насуперак афіцыйнай волі, але і ў непасрэднай канкурэнцыі з непасрэдным начальнікам - рэктарам інстытута, дзе працаваў дацэнтам. І перамог.

Гэтыя два эпізоды вызначаюць дзве, бадай што галоўныя, рысы яго натуры: талент ад Бога і самастойны, нават амбіцыйны характар, які аднак грунтаваўся на працаздольнасці і празе ведаў. Прарыў была яго стыхія. Ён не любіў быць другім. Па лесвіцы - праз дзве прыступкі, на абгон - па восевай, ад Мінска да Маладзечна - за 45 мінут.

Апрануты – падкрэслена элегантна. Вясковы хлопец, што той “дэндзі лонданскі”.

Спыняцца паслядоўна на пасадах Віктара Ганчара не буду. Толькі пералічу дзеля агульнага фону. Пасля ўніверсітэта працаваў старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута філасофіі і права АН БССР, дацэнтам Беларускага інстытута народнай гаспадаркі, загадчыкам аддзела эканоміка-прававой работы Дзяржэканамплана БССР, першым намеснікам старшыні (Генадзя Карпенкі) Маладзечанскага гарвыканкама, намеснікам прэм’ер-міністра РБ, генеральным сакратаром Эканамічнага суда СНД, старшынёй Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзенні рэферэндумаў.

Апошні запіс у працоўнай кніжцы быў сапраўды апошнім афіцыйным. І гэта невыпадкова. Віктар Ганчар быў для ўлады вельмі небяспечным. Менавіта таму спачатку яго выштурхнулі ў андэграўнд, а потым і “зніклі”.

З апошняга радка афіцыйнай біяграфіі і хацелася пачаць, таму адруз ж прашу прабачэння за парушэнне храналогіі.

Вярхоўны Савет 13-га склікання прызначыў яго кіраўніком Цэнтрвыбаркама 5 верасня 1996 года. Па меркаванні бадай што ўсіх, ад паплечнікаў да палітолагаў і журналістаў, а цяпер ужо і даследчыкаў, гэта быў сапраўдны зорны час Віктара Ганчара, што цалкам адпавядае ісціне. Калі Ганчара зрабілі віцэ-прэм’ерам па сацыяльных пытаннях альбо калі ён працаваў кіраўніком Эканамічнага суда СНД, наўрад ці хто сумняваўся, што гэта не адпавядае амбіцыям Віктара Іосіфавіча. Ганчар марыў пра іншае. Пра сапраўдную ўладу. Як аднойчы, неўзабаве пасля абрання А. Лукашэнкі прэзідэнтам, у коле бліжэйшых паплечнікаў вызначыў сам: “Ну што ж, у мяне цяпер свая пяцігодка”.

Калі чую папрокі на гэты конт, заўжды катэгарычна адмаўляюся іх успрымаць. На мой погляд, гэта нармальная прафесійная якасць для палітыка. Значна горш, калі яна адсутнічае, альбо за марамі не праглядваюцца рэальныя магчымасці і воля да перамогі. Ці не дзякуючы менавіта гэтай апантанасці ўладай А. Лукашэнка так доўга і трымаецца на самай вяршыні. Прэзідэнтам марыць стаць амаль кожны з яго апанентаў, але не ў кожнага з іх ёсць

такія магчымасці. Як кажуць, не дастаткова толькі хацець, трэба яшчэ і магчы. Ганчар хацеў і мог.

Рэч толькі аб сродках. Для Віктара Ганчара мэта і маральнасць сродкаў, мэта і дэмакратычныя каштоўнасці ўспрымаліся толькі ў адзінстве. Для яго перамога, дасягненне ўлады сумніўнымі сродкамі, была несапраўднай, успрымалася як абраза гонару. Яму патрэбны быў не страх людзей перад ім, а прызнанне яго вартасцяў (розуму, ведаў, здольнасцяў, абаяльнасці) калегамі, любоў, калі хочаце, мас. Імправізацыя і разлік. Адпаведнасць пэўным фундаментальным прынцыпам і дастаткова вялікі допуск для свабоды дзеянняў з улікам рэалій, змены абставінаў. Паплечнікі памятаюць яго фразу, якая яшчэ пры ім зрабілася афарызмам: “З пэўнай доляй палітычнага цынізму мушу сказаць...” Разам з тым ён выключна цаніў дакладнасць, паслядоўнасць і своечасовасць выканання арганізацыйнай схемы. Не раз падкрэсліваў, калі ён і мае які талент, дык арганізатарскі. Такія не могуць быць дыктатарамі, такія могуць быць толькі лідэрамі ў дэмакратычна арганізаваных грамадствах.

Стаўшы кіраўніком Цэнтрвыбаркама Віктар Ганчар адразу ж наведваў шмат выбарчых участкаў па ўсёй краіне. І быў, літаральна, шакаваны памерамі выпяваючай, метадычна рыхтуемай хлусні. Але яшчэ болей быў шакіраваны тым, што вельмі канкрэтныя і сур’ёзныя папярэджанні ніхто не ўспрымаў. Уражанне такое, расказваў ён мне пасля адной з такіх паездак, што кіраўнікі на месцах не проста нічога не чуюць, але і чуць не жадаюць.

Аднак, вядома, калі Ганчар нечага шчыра хацеў, ставіў сваёй мэтай, спыніць яго было вельмі цяжка. Па яго настойлівых патрабаваннях Канстытуцыйны суд прыняў рашэнне, што рэферэндум не будзе насіць абавязковы характар. Гэты пункт быў унесены ў бюлетэні для галасавання. Ганчар выступіў у Дзяржаўнай думе Расіі, дзе распавёў пра шматлікія парушэнні і падрыхтоўку татальных фальсіфікацый. Думаю, гэта, мякка кажучы, не спадабалася кіраўніцтву краіны, якое, перш за ўсё, разлічвала на падтрымку, або нейтральнасць Расіі.

Потым быў удзел у гучна вядомай перадачы НТБ “Герой дня”, дзе Віктар Іосіфавіч заявіў, што такія вынікі рэферэндуму ён, як старшыня ЦВК, не падпіша. Амаль усе лічаць гэту заяву яго самай вялікай памылкай. Маўляў, трэба было крыху пачакаць, сцішыцца, уцалець на пасадзе і ўжо пасля выбараў, зрабіць заяву. З гэтым цяжка не пагадзіцца, але на такі крок кандыдат юрыдычных навук меў рацыю. Як піша ў сваёй кнізе “Лукашэнка. Палітычная біяграфія.” вядомы палітолаг і публіцыст А. Фядута: “...Ганчар быў юрыстам, ён бачыў, як паступова і цынічна Лукашэнка папірае законнасць, і не мог з гэтым мірыцца”.

14 лістапада 1996 года А. Лукашэнка сваім загадам (хаця і незаконна) адхіліў Віктара Ганчара ад пасады. Служба аховы прэзідэнта груба вынесла яго на руках з кабінета старшыні ЦВК. Не дапамаглі ні спікер парламента Сямён Шарэцкі, ні галоўны пракурор Васіль Капітан.

Мне “пашанцавала” праз паўгадзіны быць у будынку, дзе тады знаходзіўся Цэнтрвыбаркам. Ганчар нервова хадзіў па холе і камусьці ўвесь час тэлефанаваў. Але ў памяці засталася не толькі гэта. Запомніліся каратка стрыжаныя патыліцы некалькіх дзесяткаў падначаленых палкоўніка Цесаўца, апранутыя, як камісары часоў Кастрычніцкага дзяржаўнага перавароту ў чорныя скураныя курткі і пах не самых чыстых шкарпэтак.

Гэта, як кажуць, “звальненне” Віктара Іосіфавіча адбылося дэ-факта, а вось аформлена дэ-юрэ - праз месяцы. Толькі ў студзені 1997-га ў працоўнай кніжцы В.І. Ганчара з’явіўся запіс, што 10.01.97 ён вызвалены ад пасады. Такім чынам атрымалася, што ўвесь гэты час Цэнтрвыбаркамам быццам бы кіраваў Ганчар, а не Лідзія Ярмошына.

Натуральна, што Віктар Іосіфавіч апынуўся сярод тых, хто не прызнаў вынікі лістападаўскага 1996 года рэферэндуму. Больш за тое, ён узначаліў спецыяльную парламенцкую камісію, якая расследавала антыканстытуцыйныя дзеянні А. Лукашэнкі. Быў нават падрыхтаваны адпаведны дакумент. Але гэта не стала каталізатарам народнага супраціўлення ды і сярод апазіцыі было сустрэта без асобага імпэту. Апазіцыі не хапала еднасці, але аж занадта было ўзаемнага недаверу, непрыняцця адзін аднаго. Дамаўляцца і рабіць стаўку на аднаго, нават

нелюбімага, але перспектыўнага, з кім можна перамагчы, яшчэ не навучыліся.

Эпізод гвалтоўнага адхілення Віктара Ганчара, па сутнасці разгрому ЦВК, быў ці не цэнтральным у наступе аўтарытарызму на дэмакратыю. Апазіцыя гэтага на той час не зразумела, ці пабаялася зразумець. Працэс яе пераўтварэння з сістэмнай у несістэмную, у тое што яна ёсць зараз, у механізм для барацьбы, а не для перамогі, распачаўся менавіта тады.

Нават прыняцце 14 кастрычніка 1997 года Вярхоўным Саветам адпаведнай заявы не паўплывала на сітуацыю ў краіне. Усё скончылася лёгкай панікай ва ўладных структурах.

Калі супраць членаў камісіі ўзбудзілі крымінальныя справы, Ганчар зразумеў, што іншым апазіцыйным палітыкам гэта донкіхоцтва не патрэбна. Гэта быў момант сапраўднага разчаравання і Віктар Іосіфавіч на пэўны час знік з палітычнай абоймы краіны. З'ехаў у Латвію, працаваў у нейкім Трацейскім судзе (па другіх звестках гэта была кансалтынгавая фірма). Мае спробы высветліць больш дакладна, былі безвыніковымі.

Вярнуўся ў палітыку краіны Ганчар амаль праз паўгода. Калі быць больш дакладным, то вярнуўся не па ўласнай ініцыятыве, а па просьбе рэшткаў Вярхоўнага Савета 13-га склікання, каб у рангу старшыні легітымнага (абранага ВС) Цэнтрвыбаркама правесці згодна з Канстытуцыяй 1994 года чарговыя прэзідэнцкія выбары. Якія і адбыліся 16 мая 1999 года

У мяне няма жадання зараз спрачацца альбо падтрымліваць тых, хто лічыць тыя выбары па версіі апазіцыі авантурай. На мой погляд, галоўнае іншае: Лукашэнка адчуў для сябе рэальную пагрозу. Хутка з кратамі апынуўся Міхаіл Чыгір, ды і сам Ганчар адчуў на сабе ўсе “прелести” беларускай Феміды.

Потым было 16 верасня 1999 года. Апошні раз Ганчара, на той момант выконваючага абавязкі старшыні Вярхоўнага Савета 13-га склікання, бачылі ў раёне вуліцы Фабрычнай у 22.45. Ён выйшаў са сваім сябрам бізнэсменам Анатолям Красуцкім з лазні і “знік”. Разам з Красуцкім і вішнёвым джыпам “Чэрокі”.

Не буду шмат разважаць пра тое, што тады адбылося, аб гэтым ужо напісана багата. Раскажу пра іншае. Адночы Ганчар быў у рэдакцыі “Свободных новостей”, а потым расказваў, як выходзячы выпадкова сустрэў свайго добрага сябра, які раней працаваў у КДБ і меў у нашым будынку свой офіс. Той вітаў яго фразай: “А я думаю, па кім працуе “наружка!”

Разумею, што многія не пагадзяцца з тым, што журналіст на гэты раз абышоўся без ацэнак і акцэнтаў, але я зрабіў гэта невыпадкова. Справа ў тым, што ў баню на Фабрычнай Ганчар неаднойчы клікаў і мяне.

Праз шмат гадоў пасля тых трагічных падзей Хрыстосас Пургурыдзіс прыйдзе да высновы, што да гэтага злачынства маюць дачыненне ўладныя асобы. Апошнія, зразумела, з такімі высновамі не пагаджаюцца.

“Справа” Віктара Ганчара чакае грунтоўнага і аб’ектыўнага расследавання. Справа жыцця Віктара Ганчара – усталяванне ў Беларусі дэмакратычнага ладу – раней ці пазней будзе з поспехам рэалізавана.

26.09.07

СПІКЕР УЛАДЗІМ ІР КАНАПЛЁЎ

У адрозненне ад Віктара Ганчара прозвішча Канаплёва ёсць у энцыклапедыі «Рэспубліка Беларусь», якая зараз выходзіць з друку.

На мой погляд, з часам гэта выданне будзе вельмі папулярным сярод букіністаў як найбольш яскравы прыклад палітычнай цензуры. Дарэчы, пра Канаплёва там сказана вельмі мала, літаральна адзін абзац. Па сутнасці, ідзе толькі перааічэнне біяграфічных звестак, і не больш. Пачатак біяграфіі — звычайны для тысяч і тысяч савецкіх людзей. І незвычайны ўзлёт, характэрны для эпохі кардынальных перамен.

Нарадзіўся Уладзімір Мікалаевіч у вёсцы Акуліцы (так у афіцыйнай біяграфіі) Магілёўскага раёна Магілёўскай вобласці. Уся яго вышэйшая адукацыя складаецца з аднаго Магілёўскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута (універсітэтам ён стаў значна пазней, і гэта зразумела — кузня кадраў) імя Аркадзя Куляшова. Не ўсе ведаюць, што па прафесіі Канаплёў географ. Больш вядомая яго пасада ў міліцыі — інспектар па справах непаўналетніх аддзела ўнутраных спраў Шклоўскага райвыканкама. Кажуць, што адтуль яму давялося сысці і зноў заняцца педагагікай. Першае працоўнае месца — выхавальнік у Шклоўскай спецыяльнай школе-інтэрнаце для сляпых дзяцей і дзяцей са слабым зрокам. Далей «правільныя» крыніцы пішуць, што ў 1994 годзе ён стаў галоўным памочнікам прэзідэнта РБ. Але мы прапануем вярнуцца на чатыры гады раней. У 1990 годзе дэпутатам ад Шклоўскай выбарчай акругі стаў Аляксандр Лукашэнка, які зрабіў сваім дэпутацкім памочнікам Уладзіміра Канаплёва. З гэтага часу той і пачаў займацца палітыкай. Тут пачатак яго ўзыходжання па прыступках улады, аж да верхняй пляцоўкі.

У 1994 годзе адбыліся першыя прэзідэнцкія выбары. Калі здалі так званыя падпісныя лісты, высветлілася, што Лукашэнка толькі чацвёрты па колькасці сабраных подпісаў. Больш было ў Кебіча, Пазыняка і Новікава. Лукашэнка здаў 176 тысяч. Больш за 75 тысяч сабраў Канаплёў са сваёй жонкай Алай. Яны

аб'ехалі ўсю Магілёўскую вобласць і некаторыя раёны Віцебскай і Гомельскай. Потым Ала Канаплёва скажа: «Мы ў 1994 годзе зрабілі памылку. Трэба было адразу Валодзю раскручваць».

У 1995 годзе Канаплёў сам вырашыў стаць дэпутатам і выбраў менавіта тую акругу, дзе быў памочнікам дэпутата Вярхоўнага Савета 12-га склікання Аляксандра Лукашэнкі. Без якіх-небудзь праблем ён трапіў у склад наступнага склікання і быў адным з тых, хто гэты парламент пахаваў. Дакладней, вельмі дапамог пахаваць.

Першапачаткова прапрэзідэнцкую фракцыю «Згода» ўзначаліў Уладзімір Грыгор'еў, але ён вельмі хутка вызваліў пасаду для Канаплёва. Потым была начная сустрэча ў Мінску, куды з Масквы прыляцелі прэм'ер-міністр Віктар Чарнамырдзін і кіраўнікі дзвюх палат Федэральнага сходу Расіі Генадзь Селязнёў і Ягор Строеў. Лукашэнка падпісаўся пад абяцаннем не рабіць вынікі лістападаўскага рэферэндуму абавязковымі калі будзе прыпынена працэдура імпічменту. Больш за тое, прапанавалася зрабіць канстытуцыйную камісію, у склад якой увайшлі б 50 чалавек ад прэзідэнта і 50 — ад Вярхоўнага Савета, дзе таксама былі прыхільнікі Лукашэнкі.

Параза Вярхоўнага Савета была настолькі відавочнай, што на наступны дзень на тагачаснага спікера Сямёна Шарэцкага было шкада глядзець. Адчувалася, што яму вельмі сорамна за сваю мяккацеласць. Тым больш, што яго паводзіны былі ў многім вынікам учынку старшыні Канстытуцыйнага суда Валерыя Ціхіні, пра што падрабязней наступным разам.

Але той канстытуцыйнай камісіі так і не адбылося. Перш за ўсё па прычыне, што не стала самога Вярхоўнага Савета.

Адбылося гэта так. Падпісанае Шарэцкім пагадненне павінен быў зацвердзіць Вярхоўны Савет, але тут нечакана супраць выступіла фракцыя «Згода». Добра памятаю, як Канаплёў выйшаў тады ў сярэдзіну залы і падняў над галавой свой чорнага колеру мабільнік, наглядна дэманструючы, ад каго ідуць такія інструкцыі: усе ведалі, чый ён памочнік і бліжэйшы паплечнік. Чорны

колер мабільніка Канаплёва стаў чорным колерам лёсу ўсёй краіны. Прапрэзідэнцкая фракцыя заваліла пагадненне.

Праз гадзіну давялося сустрэцца з вядомым дэпутатам В. Кучынскім. Ubачыўшы мяне, ён сам адказаў на пытанне, якога не было: «Надакучыў бардак, патрэбны парадак».

Пасля лістападаўскага рэферэндуму 1996 года (гэта было чаканым) Канаплёў трапіў у першы склад Палаты прадстаўнікоў і стаў там намеснікам спікера. Першая сесія адбылася 17 снежня. Праіснавала ПП амаль чатыры гады. 15 кастрычніка 2000 года адбыліся выбары ў палату другога склікання. У Канаплёва тады былі выключныя шанцы стаць старшынёй. У склад «кампактнага» парламенту ўваходзілі 110 дэпутатаў. Уладзіміра Мікалаевіча «выдвигалі» 60 чалавек і перамога была, па сутнасці, у кішэні. Але прэзідэнт палічыў інакш. Спікерам стаў Папоў, а Канаплёў, які нечакана для ўсіх адмовіўся ад барацьбы, толькі яго намеснікам.

Ці было гэта праявай магчымага прэзідэнцкага недаверу?

Сам Канаплёў падобныя чуткі абвяргае, але яму мала хто верыць, асабліва ў святле апошніх падзей. Першы «свісток» прагучаў яшчэ ў 1994 годзе, калі нечакана высветлілася, што пасля перамогі на прэзідэнцкіх выбарах для Канаплёва не знайшлося рабочага кабінета. Тады гэты «казус» хутка вырашылі, але нічога ў нашым жыцці не адбываецца выпадкова.

16 лістапада 2004 года Уладзімір Канаплёў абраны старшынёй Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь трэцяга склікання. 11 верасня 2007 года ён напісаў заяву аб адстаўцы, якая і была задаволена Палатай прадстаўнікоў на сесіі 2 кастрычніка: са 107 дэпутатаў 88 прагаласавалі «за», але ж і 19 — «супраць». Апошняя лічба выклікае здзіўленне. Пры тым аднадушшы, якое па ўсіх пытаннях дэманструюць дэпутаты, 19 — гэта многа. Уладзімір Канаплёў можа быць уцешаны: у яго ёсць сапраўдныя, адданыя, калі не сябры, то прыхільнікі. А мо маналіт даў расколіну, і на злome пэўных эканамічных цяжкасцяў, выкліканых зменаў цэнавай палітыкі Расіі, з'явіліся пэўныя супярэчнасці ў кіруючай беларускай эліце? Афіцыйны матыў адстаўкі Уладзіміра Канаплёва — «стан

здараўя і немагчымасць у сувязі з гэтым выконваць службовыя абавязкі на ранейшым узроўні». У гэта мала хто паверыў. І, відаць, невыпадкова ў некаторых дзяржаўных СМІ з'явіліся падрабязнасці пра тое, што Канаплёва чакае вельмі цяжкая аперацыя. Але і гэта выклікае шмат пытанняў. Хаця б таму, што адразу ж пасля нечаканага кроку мужа напісала заяву пра звальненне з працы ў Міністэрстве адукацыі Ала Канаплёва.

Ці не ўпершыню адстаўка высокапастаўленага чыноўніка выклікала абмеркаванні, чуткі на побытавым узроўні. У электрычцы давялося чуць энергічны абмен думкамі наконт сапраўднага месцазнаходжання Канаплёва, у краме — пра сапраўдныя прычыны адстаўкі.

Што казаць — імя гэта вядомае ў Беларусі. Не дзякуючы высокай пасадзе главы заканадаўчай улады, якая па сутнасці нічога сама не вырашае, пра дзейнасць якой няшмат паведамляюць СМІ. А дзякуючы статусу дэпутата Вярхоўнага Савета, які меў і сапраўдныя ўладныя паўнамоцтвы, і шырокую публічную трыбуну, аж да непасрэднага тэле- і радыёэфіра. Дзякуючы публічнай дзейнасці ў сапраўды публічнай кампаніі па выбарах першага прэзідэнта ў камандзе Аляксандра Лукашэнкі. Дзякуючы шматгадоваму знаходжанню ў яго бліжэйшым атачэнні. А тут нечаканы добраахвотны сыход з гэтай каманды яе апошняга (калі не лічыць Віктара Шэймана) ветэрана, сябра і папалечніка.

Дзякуючы менавіта гэтай пазіцыі, а не публічнай пасадзе, Уладзімір Канаплёў меў, трэба меркаваць, значны ўплыў на палітыку. Але нябачны, прыхованы ва ўнутраных інтрыгах барацьбы. Там крыецца тайна і яго адстаўкі. Тайнае, як вядома, калі-небудзь, але ж усё-такі ўсплывае. Пакуль ясна адно: ратацыя кадраў і змена каманды, уласцівыя ўсім аўтарытарным рэжымам, у яе сучаснай беларускай мадэлі з адстаўкай Канаплёва набылі дастаткова завершаны выгляд, вызначылі пэўны этап у яе развіцці. Як і што далей — пакажа час.

30.09.07

СТАРШЫНЯ КС -- ВАЛЕРЫЙ ЦІХІНЯ

Адразу ж падкрэслю, што наўмысна не буду выказваць сваё асабістае стаўленне да гэтага чалавека. Таму вельмі прашу не ўспрымаць мой нарыс як нейкі палітычны прысуд. Па вялікім рахунку такое права мае толькі гісторыя. Уліўлены, Валерый Гур'евіч Ціхіня гэта добра ведае, таму і імкнецца апраўдаць свае крокі чыста юрыдычнымі нюансамі.

Але спачатку традыцыйна некалькі біяграфічных момантаў.

Валерый Гур'евіч Ціхіня нарадзіўся 1 кастрычніка 1940 года ў гарадскім пасёлку Капаткевічы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці. Пасля заканчэння ў 1963 годзе юрыдычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта працаваў навуковым супрацоўнікам Навукова-даследчага інстытута судовых экспертыз.

У 1966 годзе яго пазвалі працаваць у пракуратуру, дзе Ціхіня быў спачатку памочнікам пракурора раёна, а потым памочнікам пракурора Мінска, пракурорам Ленінскага раёна беларускай сталіцы.

З 1974 года Ціхіня працуе ў БДУ, дзе з'яўляецца старшым выкладчыкам, дацэнтам, прафесарам, дэканам юрыдычнага факультэта, прарэктарам па вучэбнай працы.

У 1989 годзе прызначаны міністрам юстыцыі Рэспублікі Беларусь. У наступным годзе абіраецца дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР і пакідае пасаду галоўнага юрыста рэспублікі.

У гэты ж перыяд яго абралі адным з сакратароў ЦК КПБ. Партыйную кар'еру Ціхіня пачаў рабіць тады, калі у КПСС перажывала далёка не лепшыя часы. З новымі жыццёвымі арыенцірамі Валерыю Гур'евічу яўна не пашанцавала. ПКБ, як вядома, жнівеньскі путч падтрымала, але ж сам путч праваліўся. І адказнасць панеслі ў першую чаргу тыя, хто тады быў на партыйнай перадавой. Калі лідэра ПКБ Малафеева сцягнулі з трыбуны, то Ціхіню людзі проста не пусцілі ў будынак Вярхоўнага Савета. У Валерыя Гур'евіча здарыўся сардэчны прыступ, і дружына БНФ мусіла ратаваць яму жыццё.

Пасля гэтага выпадку Ціхіня доўга быў у шпіталі. Можна, сапраўды хварэў. Можна вытрымліваў звычайную паўзу.

3 1991 года ён працаваў загадчыкам кафедры права Акадэміі кіравання пры Савеце Міністраў. А ў 1993 годзе стаў намеснікам Старшыні Вышэйшай атэстацыйнай камісіі.

15 сакавіка 1994 года Мечаслаў Грыб падпісаў першую Канстытуцыю, а праз кароткі тэрмін Валерый Гур'евіч Ціхіня быў абраны першым старшынёй Канстытуцыйнага суда Рэспублікі Беларусь. Дзе і адбыліся яго ўзлёт і яго падзенне.

Магчыма гэта суб'ектыўна, але, на мой погляд, пасада старшыні КС аказалася менавіта той, да якой усё жыццё і імкнуўся Ціхіня. Супрацьстаянне паміж маладым прэзідэнтам Лукашэнка і Вяроўным Саветам пачалося адразу ж, таму Валерый Гур'евіч рабіўся адным з галоўных людзей у краіне. Больш за тое, гэта разумеў не толькі ён, але і іншыя.

Напрыклад, калі прэзідэнт толькі пачынаў адбудоўваць сваю знакамітую “вертыкаль”, і ў Закон аб мясцовым самакіраванні ўнёс пэўныя карэктывы, гэта вызвала адпаведную рэакцыю часткі дэпутатаў і яны звярнуліся ў Канстытуцыйны суд. Першы востры юрыдычны канфлікт. А. Лукашэнка нават прыпыніў свой адпачынак у Сочы, вярнуўся ў беларускую сталіцу і асабіста прыйшоў у КС. Гутарка адбылася амаль сяброўская, калі меркаваць па тым факце, што напрыканцы ўдзельнікі нават разам сфатаграфаваліся. Ці не вынікам гэтай сустрэчы і сталася “ніякае” рашэнне КС? Такім чынам, першая перамога была атрымана яшчэ да пачатку вайны.

Але гэта не гарантавала законапаслухмянасць у далейшым. За два гады існавання таго складу Канстытуцыйнага суда А. Лукашэнка парушыў Канстытуцыю краіны 17 разоў. Разумелі сапраўдны кошт ціхіненскай пасады і апаненты прэзідэнта. Невыпадкова, яны намякалі, што калі адбудуцца новыя прэзідэнцкія выбары, В.Г. Ціхіня будзе іх кандыдатам.

У той час палітыкі толькі-толькі пачалі ўжываць моднае іншаземнае слова “піяр”, але па поўнай праграме

рабілі тое, што ён азначае. Ціхіня не быў выключэннем. Ён сам прапаноўваў журналістам зрабіць з ім інтэрв'ю, існаваў своеасаблівы “канвеер”. Успамінаю, як выходзячы ад Ціхіні я сустрэў у дзвярах кабінета калегу з “Белорусской деловой газетъ”.

Галоўная ж схватка адбылася вакол лістападаўскага рэферэндуму 1996 года. Нагадаю, што працэс імпічменту прэзідэнту, ініцыяваны часткай дэпутатаў Вярхоўнага Савета набіраў абароты. Завяршыць яго перашкодзіў менавіта В.Г. Ціхіня.

Подпісы за пачатак працэдур адхілення А. Лукашэнкі ад улады ў Канстытуцыйны суд прынёс былы міністр унутраных спраў Юрый Захаранка. Услед за ім амаль імгненна ў кабінете Ціхіні з'явіўся кіраўнік канцэрна “Белнафтахім” Анатоль Мардашоў. Што ён сказаў Валерыю Гур'евічу - вядома толькі ім, але пасля размовы Ціхіня адразу ж накіраваўся ў прэзідэнцкую адміністрацыю. А калі вярнуўся, то прапанаваў пакуль не прымаць ніякага рашэння. Гэта не прайшло, таму што абурыліся іншыя суддзі: справа была тэрміновай. Ціхіня быў вымушаны даручыць Міхаілу Пастухову, як суддзі-дакладчыку, рыхтаваць пасяджэнне.

Гэты момант можна лічыць кульмінацыйным. Першапачаткова з Ціхінем была дамоўленасць, што імёны тых дэпутатаў, якія ініцыявалі імпічмент, застануцца невядомымі, што будзе названа толькі іх колькасць (як пацвярджэнне канстытуцыйнай абгрунтаванасці ініцыятывы). Таму можна зразумець здзіўленне суддзяў, калі яны ўбачылі ў падрыхтаваных матэрыялах прозвішчы падпісантаў. Больш за тое, нейкім чынам спіс апынуўся ў прэзідэнцкай адміністрацыі. Многія ўпэўнены, што гэта зрабіў Ціхіня, але мы нічога адназначна сцвярджаць не будзем. Гэта пытанне няхай застанеца для гісторыкаў.

Галоўнае, на мой погляд, не хто парушыў нормы маралі, а што было потым.

А “потым” пачалася “обработка”. Размовы, шантаж, ціск. Некаторыя “зламаліся”, але большасць засталася прынцыповай.

Тагачасны дэпутат Вярхоўнага Савета Іван Крук расказваў, як кожную ноч да яго хаты пад'язжала машына і да раніцы фарамі асвятляла вокны.

Вядомы і другі выпадак: дэпутату, хвораму ракам, прапанавалі - альбо адклакай свой подпіс, альбо не будзем лячыць.

У рэшце рэшт, імпічмент, прызначаны на 22 лістапада, не адбыўся, але наконт колькасці подпісаў, якія засталіся, дазволу сабе не прыняць арыфметычную логіку Ціхіні. Ён кажа, што іх засталася толькі 27. Гэта зафіксавана ў інтэрв'ю “Народнай волі” 3 верасня 2005 года. У самым пачатку подпісаў было 73. Столькі ў Канстытуцыйны суд прынёс генерал Юрый Захаранка. Потым, дакладней пасля таго, як стала зразумела, што начныя пагадненні ўлада выконваць не збіраецца, да спіса далучылі свае подпісы яшчэ два дэпутаты. Дарэчы, адзін з іх - Сямён Шарэцкі. Пасля таго, як пачалі “давіць”, лік падпісантаў скараціўся, паводле слоў тагачаснага судзі КС Міхаіла Пастухова, на 12 чалавек. Нават калі падзяліць іх на тры, што мала верагодна, ціхінеўскі вынік не атрымаецца ўсё роўна. Такім чынам, патрэбных 70 подпісаў не было, аднак лічбы, названыя Ціхінем, таксама нельга лічыць сапраўднымі.

Дарэчы, пасяджэнне КС не адбылося не па прычыне недахопу подпісаў. 21 лістапада ў Мінск прыляцелі расійскія “посредники” Чарнамырдзін, Строеў і Селязнёў. Перамовы адбываліся ноччу на Вайсковым завулку. Прэзідэнцкі бок прадстаўлялі Лукашэнка, Мясніковіч і Васілевіч, Вярхоўны Савет - Шарэцкі, Калякін і Карпенка. Апошнія былі проста шакіраваны тым, што ўбачылі ў зале для перамоў Ціхіню. Валеры Гур'евіч настойваў, літаральна прымушаў Шарэцкага падпісаць пагадненне як мага хутчэй.

Раніцай Ціхіня прапанаваў сваім калегам не пачынаць імпічменту, але тыя адмовіліся. Тады ён перанёс пачатак пасяджэння, каб з Вярхоўнага Савета паспелі адклакаць подпісы. Пасяджэнне адбылося толькі ўвечары.

Далей, як вядома, пагадненне не было выканана і пагроза імпічменту ўзнікла зноў. Але Ціхіня не спяшаўся і прызначыў пасяджэнне толькі на аўторак 26.

24 лістапада 1996 года адбыўся рэферэндум. На наступны дзень Ярмашына хуценька падвяла вынікі. 26

лістапада Лукашэнка падпісаў Закон аб спыненні імпічменту.

Ціхіня не атрымаў нічога.

Калі яго прызначалі старшынёй Канстытуцыйнага суда, В.Г. Ціхіня абяцаў А.Г. Лукашэнку, што пры ім імпічменту не будзе. Свой абяцанак Валерый Гур'евіч выканаў.

Не буду гадаць, што канкрэтна стаіць за такімі паводзінамі, аднак некаторыя крокі даволі цяжка назваць адэкватнымі. Нават тое, як Ціхіня сыходзіў з пасады кіраўніка Канстытуцыйнага суда, выклікае шмат пытанняў.

4 снежня 1996 года ён правёў прэс-канферэнцыю, дзе сказаў, што падаў заяву аб звальненні на імя старшыні Вярхоўнага Савета, што цалкам адпавядае Канстытуцыі краіны. А на наступны дзень, 5 снежня, напісаў яшчэ адну – на імя прэзідэнта.

Той вельмі хутка гэтую просьбу задаволіў і крэсла Ціхіні заняў Рыгор Васілевіч, “асабістая думка” якога заўжды супадала з намерамі ўладаў.

Напрыканцы адзначу, што Валерый Гур'евіч абсалютна меў рацыю сцвярджаць аб тым што краіна ператвараецца ў нейкі прававы Чарнобыль. І ў першую чаргу таму, што той, хто павінен быў абараняць Закон, менавіта Закону і здрадзіў.

03.10.07

СУДДЗЯ КС – МІХАІЛ ПАСТУХОЎ

У жыцці чалавека здараюцца моманты, якія патрабуюць учынку. Асабліва на зломе эпох. Ці ёсць учынак, ці яго няма. І ўсё зразумела: ці была і ёсць асоба, характар, воля, пазіцыя, ці - няма. Адзін эпізод – і чалавек як на далоні.

Старшыня КС Валерый Ціхіня – фігура змовы. І суддзя КС Міхаіл Пастухоў – фігура супраціву, фігура прынцыповай пазіцыі за вяршэнства закона. Менавіта так яны ўспрымаліся падчас імпічменту, які стаўся контрпунктам беларускага раздарожжа найноўшага часу – назад да аўтарытарызму, ці наперад, да дэмакратыі.

Пасля правалу імпічменту Міхаіл Пастухоў не проста ціха падаў у адстаўку, каб неяк прыстасавацца да новых умоў, а зрабіў гэта адкрыта і прынцыпова. Я помню сход-мітынг дэмакратычнай грамадскасці ў Доме літаратара, які стыхійна сабраўся літаральна адразу ж пасля абвешчэння сумных звестак. І Міхаіла Пастухова на трыбуне, які ў сваім звычайным стылі, па-прафесарску спакойна, нават сухавата, выклаў сваю версію падзей вакол імпічменту, парушэнняў пры гэтым Канстытуцыі і дзеючага заканадаўства. І мімаходзь, як аб нечым само сабой зразумелым, сказаў і аб сваім рашэнні аб адстаўцы ў знак пратэсту. Без позы і эфектных слоў ён рабіў і гаварыў тое, што дыктаваў прафесійны гонар і сумленне. Рызыкуючы ўласным статусам, сваім і сям'і дабрабытам. Якраз тым, звычайным, побытавым, што служыла і служыць для многіх і многіх апраўданнем свайго прыстасаванства. І што заўсёды было і застаецца ці не галоўнай перашкодай да перамен, да прарыву на новыя ўзроўні развіцця нацыі і краіны. Так асабістае, прыватнае зліваецца ў агульныя тэндэнцыі. Ці на ўзлёт, ці на адкат.

Помню і рэакцыю залы, да пранізлівай цішыні зразумеўшую ўсю грамадзянскую мужнасць гэтага ўчынку, які надаваў аптымізму, здавалася ў безнадзейна песімістычны момант.

І з гэтага моманту бярэ пачатак непакісны аўтарытэт Міхаіла Іванавіча і непакісная да яго павага. Як да чалавека і да прафесійнага юрыста.

Як жартуюць у сяброўскіх колах, адным з галоўных недахопаў Міхаіла Іванавіча Пастухова з'яўляецца тое, што ён амаль не мае недахопаў. Успамінаю фразу вадзіцеля Беларускай асацыяцыі журналістаў Д. Парфяновіча: “Нават на сяброўскія “п'янкi”, прымеркаваныя нейкім падзеям, Пастухоў ходзіць як на чарговае мерапрыемства”.

Дазволю сабе цытату з нулявога (на той час яшчэ не было самога Канстытуцыйнага суда) нумару “Весніка Канстытуцыйнага суда Рэспублікі Беларусь” ад 20 студзеня 1994 года.

“Пастухоў Міхаіл Іванавіч нарадзіўся 7 красавіка 1958 года ў горадзе Сураж Бранскай вобласці. У 1980 годзе скончыў з адзнакай юрыдычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1983 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю. Працаваў малодшым навуковым супрацоўнікам Інстытута філасофіі і права Акадэміі навук Беларусі. З 1985 года - на Вышэйшых курсах Камітэта дзяржаўнай бяспекі, выкладчык, старшы выкладчык, дацэнт кафедры прававых дысцыплінаў, намеснік начальніка навукова-даследчага аддзела. У 1993 годзе абараніў дысертацыю на атрыманне вучонай ступені доктара юрыдычных навук”.

Паступаць на юрфак БДУ Міхаіла Пастухова сагітаваў старэйшы брат, які вучыўся ў РГІ. Маўляў, ніякіх праблем з беларускай мовай не будзе. Сапраўды, напрыканцы сямідзесятых іх не было, як, дарэчы, і зараз. Аднак, нягледзячы на гэта, Міхаіл Іванавіч даволі часта для сваіх выступаў выбірае беларускую мову, хоць для яго гэта і крыху складана.

Нагадаем, у 1983 годзе М.І. Пастухоў працаваў у Інстытуце філасофіі і права, хаця В.Г. Ціхіня, які быў у БДУ далёка не самым апошнім начальнікам, дакладней дэканам, і прапаноўваў яму пасля абароны кандыдацкай застацца. У той час там разам з Міхаілам Іванавічам працавалі Віктар Ганчар, А. Матусевіч, Сяргей Леўшуноў, У. Зотка і іншыя. Навуковая праца яго задавальняла, але сьшоў, што тлумачыцца вельмі прызічна – мала плацілі. І Пастухоў, які на той час ужо быў жанаты і меў дзіця, быў далёка не адзіны, хто сьходзіў з акадэмічных інстытутаў у ВНУ. Нават здзіўляе, што на гэтай пасадзе ён пратрымаўся цэлых два гады.

Асабліва прыцягальнымі былі Вышэйшая школа міліцыі і Вышэйшыя курсы КДБ, дзе яшчэ плацілі і за “зорачкі” на пагонах. У Вышэйшую школу міліцыі без вялікага блату трапіць было немагчыма, ды і не асабліва вабіла яго гэта ўстанова. Знаёмая прапанавала Пастухову зрабіць спробу трапіць выкладчыкам на Вышэйшыя курсы КДБ, але і да гэтага Міхаіл Іванавіч аднёсся даволі скептычна. Аднак праз пэўны час яму патэлефанаваў старшыня адной з іх кафедраў, а потым і яго намеснік. Словам, Пастухова прынялі. Зарплата стала ў два разы большай.

Калі 27 ліпеня 1990 года была абвешчана Незалежнасць Беларусі, у Міхаіла Іванавіча паўстала дылема: якую краіну выбраць для новай прысягі, Расію альбо Беларусь. Пастухоў спыніўся на апошнім.

У КДБ ён “даслужыўся” да падпалкоўніка.

Пасля абароны ў 1993 годзе доктарскай дысертацыі Міхаілу Іванавічу прапанавалі папрацаваць над адным з варыянтаў першай Канстытуцыі суверэннай Беларусі. Так Пастухоў трапіў у каманду свайго былога калегі Віктара Ганчара.

13 красавіка 1994 года яму прысвоілі ганаровае званне “Заслужаны юрыст Беларусі”.

Дэпутат Вярхоўнага Савета Дзмітрый Булахаў прапанаваў яго кандыдатам у склад Канстытуцыйнага суда адным з першых. Характарыстыку для гэтай справы падпісаў Урал Латыпаў, які быў тады намеснікам старшыні Вышэйшых курсаў КДБ. Сам старшыня не рызыкнуў.

З адзінаццаці прапанаваных да разгляду кандыдатур суддзямі сталі дзевяць чалавек. У тым ліку і М.І. Пастухоў. Так Міхаіла Іванавіча жыццё падвяло да першага прынцыповага выбару.

Лістапад 1996 года. Менавіта ў гэты час былі сабраны неабходныя па закону подпісы дэпутатаў Вярхоўнага Савета за адхіленне А. Лукашэнкі ад улады. Многія тады ўпершыню ўчулі слова “імпічмент” і зразумелі, што гэта можа выратаваць краіну. Шанц быў. Прычым рэальны. Адчулі гэта ўсе. У тым ліку і сам Лукашэнка.

У адрозненні ад Ціхіні, які тады ўзначальваў КС, стаўленне да гэтай справы М.І. Пастухова было адназначным. Як і ў большасці суддзяў. Упэўнены, калі б

не “дзіўныя” паводзіны Валерыя Гур’евіча, сёння б у нас быў іншы кіраўнік дзяржавы.

Міхаіл Іванавіч быў так званым суддзёй-дакладчыкам. Па-другому, рыхтаваў усе рашэнні Канстытуцыйнага суда. Ён літаральна прымусяў Ціхіню прызначыць пасяджэнне, што той пасля вяртання з адміністрацыі прэзідэнта вельмі не хацеў рабіць. Больш за тое, калі пасля начных перамоў, раніцай 22 лістапада са спазненнем на 20 хвілін на гэта пасяджэнне прыйшоў Ціхіня і прапанаваў нічога не вырашаць, бо ноччу падпісаны пагадненні, якія “дазваляць пазбегнуць трагедыі”, Пастухоў з ім не пагадзіўся. На жаль, Ціхіня незаконна праігнараваў прапановы Пастухова і стаў, па сутнасці, “цягнуць час”. Пасяджэнне адбылося толькі ў 17.00, калі па дамоўленасці з Шарэцкім у КС прыйшло пісьмо, якім Вярхоўны Савет спыняў працэдуру імпічменту. Але і гэта не пераканала шасцярых суддзяў. Спынення не адбылося. Аднак час быў страчаны.

Пра тое, што адбывалася ў тых дні, я даволі падрабязна раскажваў у папярэднім нарысе, таму паўтарацца не буду. Адзначу толькі, што Пастухоў быў адным з тых, хто найбольш прынцыпова абараняў сваю пазіцыю і канстытуцыйнасць усіх дзеянняў.

2 снежня 1996 года ён напісаў на імя Старшыні Вярхоўнага Савета заяву аб адстаўцы. Як вядома, так зрабілі А. Вашкевіч і В. Ціхіня, але апошні потым такую ж паперу напісаў таксама і на імя прэзідэнта, чым яшчэ раз умацаваў перамогу апошняга. Мабыць падумаў аб сваёй магчымай пенсіі, аб тых абяцанках, што гучалі на адрас тых, хто “купіўся”. Дарэчы абяцаныя “30 срэбранікаў” Ціхіня так і не атрымаў.

Устрымаюся ад разваг пра высокую маральнасць. Адзначу галоўнае: так склалася палітычная сітуацыя ў Беларусі, што ў нейкім сэнсе ад паводзінаў гэтых двух юрыстаў – Валерыя Ціхіні і Міхаіла Пастухова - залежаў лёс цэлай краіны. І, на мой погляд, Міхаілу Іванавічу Пастухову ніколі не будзе за сябе сорамна. І зробленае ім закладзена ў падмурак непазбежнага новага павароту нашай краіны да прававой дзяржавы.

Гэтай справе ён застаўся верны і пасля адстаўкі з суддзяў КС. Не разгубіўся і згубіўся.

Яго намаганнямі быў створаны Цэнтр прававой дапамогі пры Беларускай асацыяцыі журналістаў, які Міхаіл Пастухоў узначальвае і да гэтага часу. Уся прававая экспертыза дзеючых законаў, усе альтэрнатыўныя праекты ў гэтай сферы – у актыве Цэнтра. Як і канкрэтная прававая дапамога рэдакцыям і журналістам незалежных выданняў у барацьбе за сваё існаванне з машынай адміністрацыйнага і судовага пераследу. У асабістым актыве самога Міхаіла Іванавіча ў дадатак да гэтага – шэраг артыкулаў па прававой тэматыцы. І можна без перабольшвання сказаць – гэтыя артыкулы ўвасабляюць сабой развіццё дэмакратычнай думкі ў беларускай юрыспрудэнцыі, якая будзе запатрабавана на практыцы. Адначасова гэта ёсць і яго ўплыў на сучасную палітыку. Прафесіянала высокага ўзроўню на сваім месцы.

Два з паловай гады таму я рабіў для адной кніжкі інтэр’ю з Пастуховым і спытаў, чым той займаецца ў вольны ад работы час. Ён адказаў, што падабаюцца філасофія, гістарычная літаратура, афарызмы і лазня. А яшчэ Міхаіл Іванавіч сказаў, што яму вельмі падабаецца слухаць радыё “Свабода”.

Дваццаць гадоў працую ў журналістыцы, а пра такое хобі чуў першы раз.

10.10.07

ЛІДЭР ДЭМАКРАТЫЧНЫХ СІЛАЎ -- ГЕНАДЗЬ КАРПЕНКА

Цалкам згодны з тымі, хто лічыць: быў бы жывы Карпенка, ўлады мелі б значна больш праблем. Ва ўсякім выпадку спрэчак наконт “адзінства” дэмакратычных сіл, “адзінага кандыдата”, адзінага лідэра апазіцыі мы б, хутчэй за ўсё, не чулі. На жаль, гісторыя не прызнае ўмоўны лад.

На мой погляд, менавіта тое, што Карпенка меў самы рэальны шанц стаць другім прэзідэнтам Беларусі і было прычынай яго незвычайна-раптоўнай смерці. Калі іншыя нарысы я звычайна пачынаю з даты народзінаў, то гэты пачну з апошніх гадоў жыцця Генадзя Дзмітрыевіча.

24 красавіка 1994 года Цэнтрвыбаркам зарэгістраваў 19 ініцыятыўных групаў, якія пачалі збор подпісаў. Сярод найбольш перспектыўных лічылася і каманда Генадзя Дзмітрыевіча Карпенкі. За ім была Партыя народнай згоды, якую ён на той час ачоляваў. За ім былі спартыўныя арганізацыі. Яго падтрымлівала і частка дырэктарскага корпуса. Разам з тым ён быў і першым ў краіне кандыдатам, які прыцягнуў да працы і тых, хто на выбарчых тэхналогіях зарабляе грошы. Другімі словамі, модным зараз прафесійным зборшчыкам.

І сваім эксперыmentам паказаў, што на апошніх у прэзідэнцкай выбарчай кампаніі стаўку рабіць нельга.

Асноўную масу подпісаў (каля 80 тысяч) сабралі, як ні дзіўна, яшчэ даволі слабыя структуры маладой партыі. 20 тысяч – спартсмены. 10 тысяч – астатнія.

Дырэктарскі корпус арганізоўваў збор подпісаў на Кебіча, на Лукашэнку, часткова і на Пазыняка. У розных аб'ёмах на магчымага пераможцу. Па словах Генадзя Дзмітрыевіча, збіралі і на яго, але (праз прадпрыемствы) свае спісы яму не аддалі.

У выніку ініцыятыўная група Карпенкі здала ў Цэнтрвыбаркам 110 тысяч сабраных подпісаў, але сапраўднымі былі толькі 93 тысячы. 11 тысяч з гэтых недастаючых 17 былі “збракаваны” ў адным Фрунзенскім раёне Мінска. Ці не першы гэты вопыт уладаў “работы” над спісамі найбольш небяспечных сапернікаў. Астатнія выбракаваныя подпісы, магчыма, і сапраўды былі

“аформлены некарэктна” тымі, хто працаваў не за ідэю, а за банальныя грошы. Ясна, аднак, што надзейнага запасу трываласці ў спісах Карпенкі не было.

Стаць кандыдатам у прэзідэнты ў Генадзя Дзмітрыевіча быў і іншы шанц: сабраць не менш за 70 подпісаў дэпутатаў Вярхоўнага Савета. Ён гэта зрабіў, але не ўлічыў адну акалічнасць: настрой народных выбраннікаў такі ж непастаянны як і веснавое надвор’е. Асабліва ў тых, хто залежыць ад партыйна-наменклатурных інструкцый.

Першымі “далі задні ход” прыхільнікі Шушкевіча, затым тое ж самае зрабілі некаторыя члены пракебічаўскай фракцыі “Згода”. Урэшце з 78 дэпутацкіх аўтографаў засталася толькі 64.

Так у 1994 годзе Карпенка мог але не стаць кандыдатам у прэзідэнты. І такой магчымасці ў яго не з’явіцца больш ніколі. Нават на так званых “віртуальных” прэзідэнцкіх выбарах, якія абвясціў Ганчар.

Нагадаем, што пасяджэнне апазіцыйных рэшткаў Вярхоўнага Савета праходзіла ў студзені 1997 года. Супраць прапаноў Ганчара былі толькі двое. Вольга Абрамава і Генадзь Карпенка. Пра Вольгу Міхайлаўну гаворка асобная, а што датычыцца Карпенкі, то, на мой погляд, ён і не мог зрабіць інакш. Добра памятаю, як скардзіўся тады Генадзь Дзмітрыевіч на здраду многіх сваіх бліжэйшых сяброў. Справа ў тым, што да гэтага Карпенка лічыўся адзіным лідэрам у значнай часткі апазіцыі. І, перш за ўсё, у сваёй Аб’яднанай грамадзянскай партыі (у якую ён перайшоў у 1996 годзе, не пагадзіўшыся на фармат аб’яднання ПНЗ і БСДГ) і ў якой ён быў намеснікам старшыні. Больш за тое, ён узначальваў ценявы ўрад і меў вельмі добрыя шанцы, каб стаць на гэтых выбарах па версіі апазіцыі апанентам нумар адзін. У адрозненне ад таго ж Пазыняка, яго прымала наменклатура. Асабліва тыя, каго называюць “хозяйственниками”. Гэта невыпадкова. Карпенка добра ведаў, чым і як яны жывуць. Ён быў для іх “свой”.

Закончыў Беларускі політэхнічны інстытут. Амаль сем гадоў, працаваў у навукова-вытворчай сферы, звязанай з распрацоўкамі ў галіне парашковай металургіі, у тым ліку - дырэктарам завода адпаведнага профілю ў

Маладзечне. З гэтай пасады і стартаваў у палітыку – быў выбраны дэпутатам Вярхоўнага Савета 12-га склікання.

У 1991 годзе Карпенку выбралі мэрам Маладзечна, дзе ён прапрацаваў больш як тры гады. Ды і іншыя рэгаліі вызывалі павагу. Доктар тэхнічных навук, член-карэспандэнт НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навукі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі. Аўтар 50 вынаходніцтваў, чые навуковыя распрацоўкі ўкараніліся ў 15 краінах свету і адзначаны 5 медалямі ВДНГ СССР.

Словам, ён вельмі нядрэнна глядзеўся ў параўнанні з былым кіраўніком не самага лепшага саўгаса. Быў прыцягальны для самых розных слаёў насельніцтва. За ім быў вялікі аўтарытэт і ў апазіцыі. Па сутнасці менавіта ён стаяў у вытокаў працэсу аб'яднання беларускай дэмакратыі, быў ініцыятарам Кангрэсаў дэмакратычных сіл, абіраўся яго старшынёй. Але выбараў па версіі апазіцыі ў 1999 годзе цураўся.

І тут у апазіцыі з'явіўся былы прэм'ер-міністр М. Чыгір. Вельмі многія з бліжэйшага абкружэння Карпенкі сталі працаваць менавіта на яго. Некаторыя лічаць, што галоўнымі тут былі грошы. Як сведка тых падзей, афіцыйна заяўляю, што гэта не зусім так. Ды і не было ў Чыгіра асабліва вялікіх грошай. Проста многія ўбачылі ў ім шанц нешта канкрэтнае зрабіць. Карпенка быў патэнцыяльным лідэрам, а Чыгір рабіў даволі рэальныя рэчы. Па сутнасці яны не былі канкурэнтамі, хаця дакладна ведаю, што некаторыя менавіта на гэтым і рабілі акцэнт.

Вядомы выпадак, калі з Карпенка сустрэўся тагачасны віцэ-спікер Палаты прадстаўнікоў Уладзімір Канаплёў, агітаваў яго не ўдзельнічаць у “авантуры” Ганчара, а пазмагацца ў рэальных прэзідэнцкіх выбарах, якія адбудуцца праз два гады. І Карпенка пагадзіўся, бо перамога была б зусім не “віртуальнай” Многія лічаць, што гэта і вырашыла яго лёс.

Абставіны яго смерці да гэтага часу выклікаюць пытанні. 5 красавіка 1999 года ён размаўляў у кафэ з адной журналісткай, якая папрасіла сустрэчу. Нечакана Карпенка выйшаў, а калі вярнуўся, з ім здарыўся інсульт. З кафэ Генадзя Дзмітрыевіча адвезлі дамоў, а адтуль у бальніцу. У сёмай гадзіне 6 красавіка яго не стала.

Капі рабілі трэпаначыю чэрапа, то ўбачылі даволі вялікую гематому. Урачы кажуць, што такое бывае ад моцнага ўдару па галаве, альбо ад нейкіх хімічных прэпаратаў... Капі падобнае магло здарыцца - невядома і сёння.

Па адной з версій Карпенке стала блага значна раней.

Гэта быў апошні дзень жыцця Карпенкі, а я хачу нагадаць яшчэ і першы.

Яго маці расказвала даволі цікавую гісторыю знаёмства з яго бацькам. Было гэта амаль адразу ж пасля вайны. Вера Міхайлаўна толькі-толькі вярнулася з нямецкага палону ў родныя Смалявічы. Набліжаліся чарговыя Кастрычніцкія святы. Сяброўка прапанавала ёй з'ездзіць у Калодзішчы на танцы, але там іх не было. Тады яны трапілі ў ваенны гарадок, дзе Вера і пазнаёмілася з Дзмітрыем. Той прыехаў за сям'ёй свайго камандзіра з Японіі. Пасля дэмабілізацыі Дзмітрый Карпенка, у якога некалькі гадоў таму ў Ленінградзе загінула першая сям'я, пераехаў у Смалявічы і яны сталі разам жыць. Хутка перабраліся ў Мінск, дзе 17 верасня 1949 года нарадзіўся сын, якога назвалі Генадзем.

16 гадоў яны жылі ў "камуналцы" і толькі потым атрымалі аднапакаёвую кватэру.

Палітычную дзейнасць Карпенка пачаў напрыканцы 80-х - дэпутатам і членам Прэзідыума Вярхоўнага Савета 12-га склікання. У 1994 годзе яго выбралі ў Вярхоўны Савет 13-га склікання, віцэ-спікерам якога ён быў да самай смерці.

23.10.07

МІХАІЛ ЧЫГІР – ПРЭМ'ЕР-АПАЗІЦЫЯНЕР

Пачну з выпраўлення распаўсюджанай памылкі. «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» піша, што Міхаіл Мікалаевіч Чыгір нарадзіўся 24 мая 1948 года ў вёсцы Усава Капыльскага раёна. З гэтай фразы сапраўднай можна лічыць толькі дату. Але энцыклапедыя не вінавата.

Год таму Міхаіл Мікалаевіч раскажаў мне, што на самай справе ён нарадзіўся побач — амаль у кіламетры ад Усава быў маленькі (усяго дванаццаць дамоў) пасёлак Брацкі. Там у сялянскай сям'і, у палове чацвёртай раніцы і з'явіўся на свет будучы кіраўнік першага ўрада першага прэзідэнта Беларусі. Маці, Анастасія Пятроўна, пайшла даць карову і нарадзіла дзіця ў хляве. Прынесла дамоў у падоле. Яна доўга грукала ў шыбу, але бацька, Мікалай Сямёнавіч, не прачнуўся, бо вельмі моцна спаў. Яму было 49 гадоў, ёй 36.

Для Мікалая Сямёнавіча гэта быў ужо другі шлюб. Першая жонка прыехала з Амерыкі пагасціць, але назад яе не адпусцілі. Так і памерла ў БССР.

Міхаіл Мікалаевіч успамінаў, што нават на канвертах яны не пісалі «пасёлак Брацкі», бо паштальёны памыляліся і неслі лісты ў вёску Браткава.

Гледзячы на Чыгіра, вельмі цяжка паверыць, што некалі ён быў у школьнай камандзе па баскетболу, але гэта праўда. Настаўнік па фізкультуры лічыў, што ў кожнай камандзе павінен быць хтосьці больш жвавы.

Ва ўзгаданай энцыклапедыі гаворыцца: у 1970 годзе Чыгір скончыў Беларускі інстытут народнай гаспадаркі. Але сказаць, што ён марыў стаць банкірам, нельга. Проста Чыгіру вельмі падабалася матэматыка.

Ён нават хадзіў на матэматычны факультэт БДУ, там і даведаўся — у наргасе ёсць спецыяльнасць «банкаўская справа», дзе матэматыку трэба здаваць і пісьмова, і вусна, а геаграфію можна падвучыць. Было таксама і сачыненне, але Чыгір наўмысна пісаў яго кароткімі сказамі. Так менш памылак.

Дарэчы, там ён пазнаёміўся і з Тамарай Віннікавай, якая праз шмат гадоў «з'есць» Станіслава Багданкевіча. Чыгір (адзіны з тагачаснага кіраўніцтва краіны) будзе

супраць яе прызначэння. І не толькі таму, што шмат разоў бачыў, як яна, калі выказвае «асабістую думку», чытае са сваіх запісаў тое, што казаў Лукашэнка некалькі месяцаў таму. Міхаіл Мікалаевіч лічыў: на такой высокай дзяржаўнай пасадзе не можа быць чалавек з «камерцыйнымі» поглядамі.

Згодна з афіцыйнымі дадзенымі, прафесійная дзейнасць Чыгіра пачынаецца ў 1973 годзе, калі ён узначаліў Клецкае аддзяленне Дзяржбанка СССР, але гэта не зусім дакладна.

Пасля наргасу Міхаіла Чыгіра накіравалі ў Салігорск, а потым перавялі ў Беразіно. Адтуль прызваў ён армію, бо ў наргасе не было ваеннай кафедры. Служыў ён у Івана-Франкоўску, ў авіяцыі. Пасля звальнення ў запас Міхаіла Чыгіра накіравалі ў Клецк, дзе з трагічнай нагоды (самагубства) нечакана вызвалілася пасада кіраўніка мясцовага філіяла банка. Так у 25 гадоў ён стаў самым маладым кіраўніком філіяла самага буйнога ў СССР банка.

Менавіта там ён сустрэў сваю будучую жонку Юлію. Цікава, што перад гэтым цыганка нагадала дзяўчыне, што ў яе ёсць хлопец, але замуж яна выйдзе за свайго калегу па працы, які потым будзе вельмі вялікім кіраўніком. Так і адбылося.

А сам Чыгір мне расказваў, як выбраў менавіта Юлю. У кіраўніка аддзялення была службовая трохпакаёвая кватэра. Набліжалася навагодняе свята, і Чыгір прапанаваў сваю хату. Раніцай першага студзеня посуд прыйшлі мыць толькі дзве жанчыны. Адна з іх — Юля Бабяк.

Ведаю, што некаторыя лічаць Чыгіра «падкаблучніком». На мой погляд, такі падыход калгасна-прымітыўны. Безумоўна, ён прыслухваецца да сваёй жонкі, і ў гэтым няма нічога не толькі экстраардынарнага, але і дрэннага. Але рашэнні прымае толькі ён. І даволі часта зусім не тыя, якія падабаюцца Юліі Станіславаўне. Напрыклад, яна не хацела, каб муж стаў прэм'ерам або ўдзельнічаў у так званых «віртуальных» выбарах.

Першай казку пра «падкаблучніка» прыдумала маці вядомага ліберал-дэмакрата Галіна Гайдукевіч, на той час вельмі ўплывовы чалавек у банкаўскай сферы. Было гэта ў 70–80-х гадах мінулага стагоддзя. У жніўні 2001 года ў

інтэрв'ю «Белорусской деловой газете» яна яшчэ раз агучыла гэтую версію, за якой нічога, на мой погляд, няма. Толькі чуткі і плёткі.

Міхаіла Чыгіра тройчы запрашалі на вельмі прэстыжны спецыяльны факультэт пры маскоўскім фінансавым інстытуце. Амаль усе слухачы потым ехалі працаваць у замежжа, дзе было нямала савецкіх банкаў.

У Маскве давалі кватэру, але Чыгір папрасіў Мінск. І сам не хацеў з'язджаць з Беларусі, і бацькоў не мог кінуць. Бацьку тады было ўжо 81 год, усяго ён пражыў 87, а маці — 69. Так яны і казалі сыну: «Што такое мы зрабілі, што ты нас кінеш або прапануеш пераехаць у Маскву?»

Спачатку Міхаіл Мікалаевіч працаваў у Маскоўскім аддзяленні Дзяржбанка СССР, потым перайшоў у абкам партыі, а затым стаў інструктарам эканамічнага аддзела ЦК КПБ.

У 1986 годзе ён вырашыў, што партыйная кар'ера не для яго, і зноў стаў банкірам. Дакладней, кіраўніком Мінскай гарадской канторы ўсё таго ж Дзяржбанка, бо ўнутры краіны ён быў адзіны. Адтуль у 1988 годзе Міхаіл Мікалаевіч перайшоў першым намеснікам, а потым і старшынёй «Аграпрамбанка», дзе працаваў да 1994 года.

З гэтай пасады ён і быў запрошаны на пасаду прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь. Некаторыя лічыць, што гэта была нейкая кампенсацыя за фінансавую падтрымку А. Лукашэнкі на выбарах. Але я прытрымліваюся версіі Сініцына, што ніякіх грошай Чыгір не даваў, а ўрад узначаліў толькі таму, што Лукашэнка не бачыў у ім канкурэнта. Пра гэта ж сведчыць і тое, што гэта пытанне з вуснаў Чыгіра ніколі не падымалася, нават тады, калі ён апынуўся ў турме.

Вядома, што першы канфлікт паміж ім і Лукашэнкам узнік у самым пачатку лістапада 1994 года, калі, каб выратаваць айчынную прамысловасць, урад павысіў кошты амаль на ўсе галоўныя прадукты спажывання.

11 лістапада 1994 года Лукашэнка тэрмінова вярнуўся з Сочы і перад тэлекамерамі загадаў ураду да 10 гадзін наступнага дня адмяніць сваё рашэнне, абяцаў таксама правесці з гэтай нагоды прамы эфір. Але ні першага, ні другога не было.

«Зламаць» Чыгіра не атрымалася. Што вельмі хацелася. За пяць хвілін да заканчэння азначанага тэрміну ў кабінет Чыгіра, дзе праходзіла адпаведная нарада, увайшоў вядомы «гранатамётчык» Віктар Кучынскі і заявіў, што калі патрабаванні прэзідэнта не будуць выкананы, у яго ёсць спецыяльны атрад. Што Кучынскі меў на ўвазе, членам тагачаснага ўрада дакладна невядома і да гэтага часу.

А потым быў лістапад 1996 года. У знак пратэсту Чыгір сышоў у адстаўку. Яго абяцалі падтрымаць усе члены ўрада, але выканаў абяцанне толькі міністр працы Аляксандр Сасноў.

Год пасля гэтага Чыгір не даваў ніякіх каментароў і інтэрв'ю, бо так абяцаў Лукашэнку. Ведаю гэта дакладна. Не аднойчы тэлефанаваў яму сам.

У 1998 годзе ён стаў кіраўніком прадстаўніцтва Еўрапейскага канцэрна «СЕА» ў Расіі. Атрымліваў 10 000 долараў у месяц. А потым прыняў удзел у «віртуальных» прэзідэнцкіх выбарах і на 8 месяцаў трапіў за краты.

Не буду гадаць, што тады стала галоўным. Нагадаю толькі словы самога Чыгіра: «Ганчар і Шарэцкі расказалі мне ўсё не так, як было на самай справе, аднак зразумеў гэта я толькі тады, калі пачаў удзельнічаць у альтэрнатыўных прэзідэнцкіх выбарах». Больш за тое, яны тады прапанавалі Чыгіру ўкласці ў справу ўсе заробленыя грошы. Маўляў, потым яны вернуцца. Зразумела, ніхто і нічога так і не вярнуў. Атрымалася, што за тое, каб сесці ў турму, Чыгір яшчэ і заплаціў...

Заяву пра ўдзел у гэтай кампаніі М. Чыгір зрабіў 5 снежня 1998 года, а ўжо ў лютым 1999 была створана камісія па праверцы работы банка, калі там працаваў Міхаіл Мікалаевіч.

У сярэдзіне сакавіка ў яго падтрымку было сабрана 120 тысяч подпісаў, а ўвечары 28 сакавіка 1999 года БТ паведаміла, што ён скраў мільён долараў і ўцёк з краіны.

31 сакавіка 1999 года яго зарэгістравалі кандыдатам у прэзідэнты, але пасведчанне атрымлівала жонка, бо 30 сакавіка Чыгіра арыштавалі. Адпусцілі толькі праз восем месяцаў. Аж 30 лістапада 1999 года.

Сваёй адстаўкай і выхадам у актыўную апазіцыйную палітыку Міхаіл Чыгір першым зрабіў

знакавы маральна-палітычны крок. Пройдзе час, і гэты ж крок зробіць Міхаіл Марыніч. Пройдзе час, і гэты ж крок зробіць Аляксандр Казулін.

Зараз Чыгiр палітыкай не займаецца. Не таму, што чагосьці баіцца. Проста пакуль не бачыць у гэтым сэнсу. Часам даводзіцца чуць, што ў Чыгiра няма «харызмы». Можа, гэта і так. Але ён сапраўдны гаспадарнік. На жаль, гэтай якасці якраз і не халае ў нашай краіне. Калі Чыгiр быў прэм'ерам, 92-гі бензiн каштаваў 14 цэнтаў. Параўнайце з сённяшнім коштам.

26.10.07

ГАСПАДАРНІК МІХАІЛ МЯСНІКОВІЧ

Адразу падкрэслю, што гэты нарыс не мае адносінаў да з'езда навукоўцаў, які праходзіў на пачатку лістапада. Акрамя таго, вельмі спадзяюся, што спадар Мясніковіч, як кіраўнік усіх афіцыйных вучоных, добра ведае, што, згодна з усімі варыянтамі Канстытуцыі, я маю права на асабістую думку.

Цікава, але спробы знайсці афіцыйную біяграфію Міхаіла Уладзіміравіча з дапамогай «пашукавіка» інфармацыйнага агенцтва БелТА аказаліся безвыніковымі. Яе там, у адрозненне ад менш важных дзяржаўных чыноўнікаў, няма. Што, на мой погляд, таксама невыпадкова.

Аднак пра ўсё пазней, а пакуль распачнём традыцыйна.

Міхаіл Мясніковіч нарадзіўся ў вёсцы Новы Сноў Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці. У 1972 годзе скончыў Брэсцкі інжынерна-будаўнічы інстытут, а ў 1973-м пачаў працаваць інжынерам у вытворчым аб'яднанні «Мінскводаканал», дзе за чатыры гады зрабіў неблагуо кар'еру. Спачатку стаў кіраўніком аднаго з вядучых аддзелаў, а потым галоўным інжынерам дырэкцыі па будаўніцтве аб'ектаў воднай гаспадаркі.

У 1977 годзе Мясніковіч стаў галоўным інжынерам упраўлення прадпрыемстваў камунальнага абслугоўвання Мінгарвыканкама, а затым і начальнікам. Менавіта з гэтага часу Мясніковіча пачалі лічыць «*крепким хозяйственником*». А калі ў 1983 годзе яго абралі (быў і такі час) старшынёй выканкама Савецкага раённага Савета народных дэпутатаў, а праз год прызначылі намеснікам старшыні Мінгарвыканкама, да гэтага дадалося — апаратчык.

Паласа партыйная і паласа гаспадарчая ў іх пярэстым пераплаценні выткуць канву жыцця і спраў Міхаіла Мясніковіча. У поўнай сувымернасці з характарам. У згодзе з самім сабой. Без сутыкненняў з уласным сумленнем. Але ці па здольнасцях і магчымасцях? Для сябе самога і для краіны. Разы два ў яго жыцці выпадалі моманты, калі ён мог выйсці на першую лінію і істотна (а можа, і вырашальным чынам) паўплываць на шлях

развіцця краіны — да свабоды, дэмакратыі і дабрабыту. Быццам бы і спрабаваў — і адступаўся...

У 1985 годзе Міхаіл Уладзіміравіч стаў сакратаром Мінскага гаркама КПБ, а ўжо ў 1986-м яго прызначылі міністрам жыллёва-камунальнай гаспадаркі БССР. У 1989 годзе скончыў Вышэйшую партыйную школу, а ў 1990-м стаў намеснікам старшыні Савета Міністраў і кіраўніком Дзяржаўнага камітэта па эканоміцы і планаванні. Нікога не здзівіла, што ўжо ў 1991 годзе Кебіч прызначыў яго сваім першым намеснікам. На мой погляд, цалкам абгрунтавана. З усіх намеснікаў Кебіча Мясніковіч быў амаль самым тыповым для таго часу і самым перспектыўным на будучыню.

Асабіста я не здзівіўся б, калі б магчымы прэзідэнт Кебіч прызначыў Мясніковіча кіраўніком яго ўраду. І справа не толькі ў тым, што Міхаіл Уладзіміравіч кіраваў яго перадвыбарчым штабам. Проста іншага выбару ў Кебіча не было б. І вельмі б здзівіўся, калі б Кебіч з Мясніковічам дамовіліся пра ракіроўку і вылучэнне кандыдатам у прэзідэнты не Кебіча, а Мясніковіча.

Мясніковіч разумеў неабходнасць рэформ, але... У яго і Кебіча не хапіла мудрасці і волі для распрацоўкі і рэалізацыі адпаведнай палітыкі. Здаецца, што, як тыповыя прадстаўнікі савецкай наменклатурнай школы, яны так і не паспелі зразумець, што «лінія партыі» цяпер залежыць ад іх, што ініцыятыву трэба цалкам браць на сябе, як і рызыку несці адказнасць у выпадку няўдачы. Мясніковіч быў нейкім каталізатарам прарасійскай арыентацыі. Невыпадкова, што менавіта яго Лукашэнка сваім указам за нумарам два прызначыў 22 ліпеня 1994 года адным з намеснікаў прэм'ер-міністра Міхаіла Чыгіра. Крок выглядаў алагічным, бо Міхаіл Уладзіміравіч зусім нядаўна быў самым галоўным агітатарам за яго праціўніка. Больш за тое, Лукашэнка не адзін раз абяцаў Мясніковіча «пасадзіць», але рэальныя крокі зрабіў супрацьлеглыя. Часткова згодны з тымі, хто лічыць гэта своеасаблівай індальгенцыяй за кебічаўскі прававал на выбарах. Але ёсць і іншая прычына. З самага пачатку Лукашэнка разумеў: для таго, каб захаваць уладу, трэба зрабіць нешта падобнае на тое, што было раней. І зрабіць гэта магчыма толькі з

дапамогай Расіі, а яна вельмі жадае бачыць у яго атачэнні Міхаіла Мясніковіча.

Акрамя таго, хадзіла легенда, што Мясніковіч з'яўляўся нефармальным лідэрам старой партыйна-савецкай наменклатуры, якая па сутнасці захавала ўладу і ў новых структурах, заняла вядучыя пазіцыі ў бізнесе. Такім чынам, з'яўленне Мясніковіча ў першым урадзе першага прэзідэнта стала вынікам не сімпатый ці антыпатый, а чыстага прагматызму.

Калі ў лістападзе 1994 года многія газеты напісалі пра загад прэзідэнта «цэны назад», Мясніковіч неаднаразова падкрэсліваў, што як «рыначнік» пойдзе ў адстаўку, калі крок на лібералізацыю не будзе падтрыманы кіраўніком дзяржавы. Але гэта былі толькі словы. Міхаіл Уладзіміравіч не з тых людзей, хто пакідае месца ва ўладных структурах добраахвотна. Больш за тое, менавіта падчас прыходу Мясніковіча ў прэзідэнцкую адміністрацыю на месца Леаніда Сініцына (нагадаем, што адбылося гэта 11 кастрычніка 1995 года) краіна павярнула ў бок адмовы ад якіх-небудзь эканамічных рэформаў. Канешне, гэта зрабіў не сам Мясніковіч, але тое, што ён дапамог гэта зрабіць — безумоўна. Апошняе, аднак, не перашкодзіла Міхаілу Уладзіміравічу абараніць доктарскую дысертацыю. Яе тэма была менш радыкальнай, чым кандыдацкая «Умовы і фактары станаўлення рынкавай эканомікі ў Рэспубліцы Беларусь (палітычна-эканамічны аналіз)».

Я нічога не хачу сказаць пра тое, як робяцца навуковыя працы, калі нехта займае адну з галоўных пасад у краіне. Падкрэслію толькі, што пра выключную ролю Мясніковіча ў беларускай навуцы было вядома мала, і амаль выключна ў калідорах урада і прэзідэнцкай адміністрацыі. Ва ўсякім разе, чагосьці рэвалюцыйнага ў беларускай эканоміцы не адбылося.

Таму амаль для ўсіх было абсалютна нечаканым, калі Мясніковіча прэзідэнцкім указам 19 кастрычніка 2001 года прызначылі кіраўніком Акадэміі навук. Рызыкну дапусціць, што і для самога Міхаіла Уладзіміравіча. Рызыкну дапусціць таксама, што на новай пасадзе Мясніковічу неяк няёмка і па сённяшні дзень. Кіраваць акадэміяй без рэальнага аўтарытэту навукоўца і, хай сабе і

фармальнага, статус акадэміка, ці хаця б член-карэспандэнта, вельмі цяжка. Статус фармальны, але даецца гэта званне толькі праз таемныя выбары. Ці не апошняя дэмакратычная працэдура, што ацалела. Мясніковіч кіруе. Адзін раз ён ужо хацеў павысіць свой статус. Няўдала. Наколькі мне вядома, у бліжэйшы час плануецца яшчэ адна спроба. Яна і будзе своеасаблівым «момантам ісціны».

Нагадаю, Мясніковіч быў вызвалены ад пасады кіраўніка прэзідэнцкай адміністрацыі 12 верасня 2001 года. Літаральна праз тры дні пасля чарговай «элегантнай перамогі». І адразу ж прызначаны дарадцам прэзідэнта па асаблівых даручэннях. Сэнс тут не толькі ў тым, што «маўр зрабіў сваю справу». У той час вельмі настойлівымі былі чуткі пра тое, што Масква паставіць менавіта на Мясніковіча. І ўсе разумелі, што гэта магчыма, бо толькі Мясніковіч мог арганізаваць нейкі «апаратны» пераварот. Першым зразумеў гэта Лукашэнка.

Акрамя таго, Мясніковіч не хаваў свайго сяброўства з Міхаілам Марынічам. Больш за тое, вельмі многія лічылі, што Марыніч намінальная фігура, што вылучацца на прэзідэнта мусіў сам Мясніковіч, але ў апошні момант было прынятае іншае рашэнне. І на авансцэну выйшаў міністр і пасол Міхаіл Марыніч, за спінай якога стаяў Міхаіл Мясніковіч. Ніхто б не здзівіўся, калі б, у выпадку поспеху, за Марынічам на галоўную пасаду ў краіне прыйшоў бы Мясніковіч. Таму чыноўніцкі лёс гэтага чалавека і вырашыўся так хутка. На слэнгу, вельмі зразумелым для ўлады, Мясніковіча проста «апусцілі». Адна справа — быць у абойме галоўных людзей у дзяржаве, зусім іншая — кіраваць некалькімі тысячамі супрацоўнікаў Акадэміі навук. Калі раней Мясніковіч мог спрабаваць выратаваць Віннікаву, то зараз ён зусім у іншай вагавай катэгорыі.

Як вядома, мінулым летам няўдачу пацярапеў праект з вывадам на арбіту беларускага спадарожніка, і многія чакалі, што за гэты правал Мясніковіча зробіць «крайнім». Але абышлося. На мой погляд, па той прычыне, што ўсе ведалі, каму сапраўды належаць «касмічныя амбіцыі».

Напярэдадні першага з'езда вучоных з'явіліся чуткі, што Мясніковіча «*уйдуць*». З'езд быў сапраўды першым. Такого ніколі не было ні ў былым СССР, ні ў адной краіне,

якія ўзніклі пасля развалу Савецкага Саюза. Гэта чыста беларускае «ноу-хау». Дзвукоссе не выпадковае. Для таго, каб гэта зразумець, трэба шчыра адказаць самому сабе толькі на адно пытанне: «Для чаго вучоныя збіраліся і што такое вельмі важнае яны вырашылі?»

Што тычыцца магчымай адстаўкі, то час усё пакажа. Зразумела толькі: сам ад улады Мясніковіч не адмовіцца.

07.11.07

КАПТАН КАМАНДЫ – ЛЕАНІД СІНІЦЫН

Без усякіх перабольшванняў Леаніда Сініцына можна лічыць капітанам перадвыбарчай каманды Лукашэнкі. І не толькі таму, што быў кіраўніком ягонага штаба. Сініцына лічылі сапраўднымі “мазгамі” і моцным арганізатарам. Ён заўжды прыдумляў нешта неардынарнае.

Памятаю, быў сведкам адной сустрэчы Лукашэнкі з выбаршчыкамі. Кандыдат у прэзідэнты трас на трыбуне “папкай з кампраматам” на тагачаснае кіраўніцтва краіны і абяцаў “усіх пасадзіць”. Не ўсе ведаюць, што была тая папка пустой і прыдумаў гэты ход менавіта Сініцын.

7 кастрычніка 1995 года (усе даты ўзгоднены з самім Сініцыным, каб пазбегнуць памылак, якіх ужо не мала гуляе ў СМІ) Леанід Георгіевіч Сініцын перастаў быць кіраўніком прэзідэнцкай адміністрацыі, а 26 ліпеня 1996 публічна сышоў з пасады аднаго з віцэ-прэм’ераў.

У той дзень якраз праходзіла пасяджэнне Савета Бяспекі. Віктар Шэйман зрабіў вельмі крытычны “разнос” усяму ўраду і перш за ўсіх прэм’еру Лінгу. Сініцын хацеў яго абараніць, але слова яму не далі, а “на арэхі” дасталася самому Леаніду Георгіевічу. Між ім і Лукашэнкам узнікла вельмі жорсткая спрэчка. Калі пасяджэнне скончылася, Сініцын адразу ж перадаў прэзідэнту заяву, якую літаральна тут і напісаў. Праз некалькі дзён прэзідэнт выклікаў Сініцына і вярнуў заяву з прапановай падумаць, але Леанід Георгіевіч адмовіўся: рашэнне ўжо прынятае і будаваць дыктатуру ён не збіраецца. Адзін з асноўных архітэктараў перамогі сышоў з палітычнага карабля першага прэзідэнта. Мадэль аказалася не той, якую ён хацеў адбудаваць.

Менавіта як будаўніка Сініцына і ведаюць.

Леанід Георгіевіч Сініцын нарадзіўся 28 ліпеня 1954 года ў Полацку. У 1977 годзе скончыў Наваполацкі політэхнічны інстытут па спецыяльнасці інжынер-будаўнік.

У некаторых крыніцах напісана, што самастойна працаваць ён пачаў тады, калі пасля інстытута адслужыў у войску. Дакладней - у 1979 годзе. Гэта не зусім так. Працаваць Сініцын пачаў яшчэ да таго, як стаў студэнтам.

У 1971 годзе ён уладкаваўся ўпакоўшчыкам на Полацкаю мэблеваю фабрыку.

Яго бацька Георгій Аляксеевіч па нацыянальнасці быў рускім, вайскоўцам, маці Кацярына Фёдараўна – беларуска, шмат гадоў працавала на Полацкім малаказаводзе. Звычайна я на такія моманты не звяртаю ўвагі, але ў дадзеным выпадку вырашыў зрабіць выключэнне. Можна гэта дапаможа зразумець, чаму ў 1995 годзе менавіта Леанід Сініцын, без якіх-небудзь ваганняў, стаў тым чалавекам, які замест “Пагоні” намаляваў варыянт беларускага герба. Той самы, што і стане крыху пазней асновай герба сённяшняга. Прычым, сам Сініцын ніколі не лічыў, што валодае мастацкімі якасцямі. За маляванне ж герба ўзяўся таму, па-першае, што не бачыў у гэтай справе нічога асабліва складанага. А, па другое, гэту справу дыктавала палітыка. І намаляваў ён не тое, чаго патрабавалі гістарычная традыцыя і геральдысты, а што хацеў бачыць электарат. Магчыма, з маральнага пункту гледжання тут шмат пытанняў, але з палітычнага на той час іх камандзе гэта падавалася мэтазгодным.

На гэтым эпізодзе, магчыма будзе лягчэй зразумець, чаму Сініцына заўсёды называлі адным з самых “прарасійскіх” палітыкаў і чаму ў красавіку 2007 года ён разам з Парфяновічам, знакамітым спартсменам, дэпутатам і апазіцыянерам выдаў Маніфест, які выклікаў такую бурную рэакцыю.

На тым, як, кім і дзе Сініцын працаваў у перыяд з 1979-га па 1990-ы падрабязна спыняцца вялікага сэнсу не бачу. Адзначу толькі, што ў будаўнічай галіне ён ведае даволі шмат.

У 1990 годзе пачынаецца цалкам палітычная кар’ера Леаніда Георгіевіча, якая аднак на першым этапе ўсё ж такі была звязана з яго асноўнай прафесіяй. Ён выбіраецца дэпутатам у Вярхоўны Савет 12-га склікання і становіцца намеснікам старшыні Камісіі па пытаннях архітэктуры, будаўніцтва, вытворчасці будаўнічых матэрыялаў і жыллёва-камунальнай гаспадаркі. Але трымаюць гэты факт у памяці хіба толькі даследчыкі. У адрозненне ад іншых палітыкаў, якія любілі пакарасавацца ля мікрафонаў, Сініцын трымаўся ў цені. На мой погляд, менавіта гэта якасць яго характару ў многім паспрыяла

яго вылучэнню на ролю кіраўніка каманды Лукашэнкі, на ролю, як кажуць футбалісты, гуляючага трэнера. Дакладней капітана, бо доўга чамусьці вучыць такога іграка, як Лукашэнка, вельмі цяжка.

Не той гэта чалавек, які ўвогуле здольны ўспрымаць нейкія правілы.

Як вядома, у 1994 годзе Сініцын узначаліў перадвыбарчы штаб Лукашэнкі і фактычна забяспечыў яму перамогу. Пачынаў ён з нуля, бо за спінай у Лукашэнкі нічога яшчэ не было. Ні сваёй партыі, ні так званага адміністрацыйнага рэсурсу. За даволі кароткі тэрмін Сініцын змог сабраць у групу падтрымкі больш за 20 тысяч чалавек. Канешне, час тады быў другі, але нешта падобнае бачна і сёння – стомленасць ад існуючай улады. Розныя толькі фазы. Тады набліжаўся канец, зараз самы пачатак.

Дарэчы, структуры былі па ўсёй краіне, але справа не толькі ў іх колькасці. Галоўнае – знаёмствы. На маё меркаванне, на гэту базу Сініцын пастрабуе абапёрціся і ў 2001 годзе, калі сам пойдзе на прэзідэнцкія выбары. Але час сапраўды быў другі і супраць канкурэнтаў гулялі па іншых правілах.

У тагачасным атачэнні Лукашэнкі былі вельмі розныя па амбіцыях і характарах людзі. Усе канфлікты Сініцын “гасіў” і называў гэта “здольнасцю перамоўнага працэсу”. Наколькі ў яго добра атрымлівалася, раскажа шмат пазней адзін з тагачасных яго падначаленых Аляксандр Фядута ў кнізе “Лукашэнка. Палітычная біяграфія”: “Сініцын не перабольшваў сваю “здольнасць перамоўнага працэсу”. Штаб пераканаўся ў гэтым, калі ён на два тыдні з’ехаў у ЗША, пакінуўшы замест сябе Ціцянкова. Калі б ён затрымаўся ў Хьюстане на тыдзень больш, уся выбарчая кампанія рассыпалася б, не гледзячы на асабісты аўтарытэт нашага кандыдата. Іван Ціцянкоў быў цалкам не прымальны ў якасці паўнапраўнага кіраўніка штаба.”

Не буду пералічваць і аналізаваць усе справы Сініцына на адной з першых у краіне пасад. Бо, думаю, большасць з маіх меркаванняў могуць стаць дыскусійнымі. У гэтым нарысе я не хачу ні з кім спрачацца. Мая задача зусім іншая – расказаць пра чалавека, пра яго найбольш яскравыя ўчынкі.

Мяне, напрыклад, вельмі ўражвае той факт, што Сініцын сышоў з пасады сам, а не быў ад яе са скандалам вызвалены. Безумоўна, яго дзейнасць на пасадах кіраўніка адміністрацыі і віцэ-прэм'ера выклікае шмат пытанняў, аднак галоўнае тут, што ён сышоў, калі мог спакойна застацца. Сышоў не проста добраахвотна і ціка, а ў знак пратэсту палітыкай кіраўніка дзяржавы. Аб чым і напісаў у “Народнай волі” 31 ліпеня 1996 года: “На мой погляд, прынцыпы і метады, якімі Вы карыстаецеся ў апошні час, кіруючы дзяржавай, памылковыя.” Калі гэта сказаць больш ясна, то Сініцын выступіў супраць дыктатуры таго чалавека, якога ў 1991 годзе прапанаваў на прэзідэнта. І, як і многія з нас, памыліўся. Іншая справа - цана памылкі. Урок, які варта засвоіць: думаць аб фінішы яшчэ на старце.

Добра памятаю, як пасля першага тура выбараў Сініцын па даручэнні Лукашэнкі выступіў з заявай, дзе паабяцаў прэсе сапраўдную свабоду. А ў наступным годзе краіна была шакіравана “белымі плямамі” ў газетах і выгнаннем з друкарні Дома друку найбольш уплывовых апазіцыйных выданняў. Для Сініцына гэта было цалкам нечакана, але яшчэ не стала знакам для пераасэнсавання курсу кіраўніка дзяржавы на выхад за межы некалі разам акрэсленых рамак.

Нагадаю, што пасля Ганчара гэта быў другі выпадак, калі нехта пакінуў каманду прэзідэнта. Сініцын сышоў таму, што зразумеў: ён не можа больш уплываць на палітыку Лукашэнкі.

У 2001 годзе Леанід Георгіевіч сам вырашыў стаць прэзідэнтам. Аб гэтым намеры ён выказаўся яшчэ ў кастрычніку 2000-га. Яго праграма была настолькі “прарасійскай”, што ніхто не сумняваўся – ход Крамля. Не хаваў гэта і сам Сініцын. Хутчэй за ўсё, пэўныя палітычныя сілы Расіі такім чынам давалі сігнал Лукашэнку: калі не будзеш слухацца, мы знойдзем іншага. Зразумеў гэта і сам Сініцын і таму з-за “выбракоўкі” больш за 30 тысяч з сабраных ім подпісаў ляманту падымаць не стаў.

Ён пакідае палітыку і пераходзіць у бізнес у якасці віцэ-прэзідэнта грамадскага аб'яднання “Сацыяльныя тэхналогіі”. Але ў палітыку час ад часу будзе вяртацца.

Іншы раз дастаткова гучна. У прыватнасці, шуму нарабіў выдадзены ў красавіку 2007 года ім і Парфяновічам Маніфест за саюз з Расіяй.

У чым яго сутнасць - пераказваць не стану, каб нікога не забытаць. Адзначу толькі, што супраць Маніфесту адразу ж выступілі не толькі прыхільнікі БНФ, але і ўся, па сутнасці, тытульная апазіцыя. І самае галоўнае – ніхто толкам не разумее, дзе там логіка.

14.11.07

ГЕНЕРАЛ ЮРЫЙ ЗАХАРАНКА

Апошні раз мы бачыліся ў Чыгіра, які жыве паміж Паўночнымі могілкамі і Мінскім морам. У Захаранкі раптам перастаў працаваць рухавік “мерседэса”, і я на сваёй “сігары” цягнуў яго аўтамабіль на тую самую стаянку, з якой 7 мая 1999 года ён не вернецца дадому. Дарэчы, Чыгір жыве ў катэдры, які пачалі “трэці” яшчэ падначаленыя Захаранкі.

Юрый Мікалаевіч Захаранка нарадзіўся 4 студзеня 1952 года ў горадзе Васілевічы Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці. У 1977 годзе ён скончыў Валгаградскую школу МУС СССР, а праз дзесяць гадоў акадэмію.

У 1970 годзе яго “забралі” на тэрміновую ваенную службу. Так будучы міліцэйскі генерал стаў радавым матросам Балтыйскага флоту.

Я не буду пералічваць усе пасады, якія ён займаў у структурах МУС спачатку СССР, а потым і РБ. Скажу толькі, што ў адрозненне ад тых, хто стане міністрамі ўнутраных спраў пасля, Юрый Мікалаевіч ведаў усе асаблівасці міліцэйскай работы. Для таго, каб гэта было бачна больш наглядна, узгадаю толькі некалькі кар’ерных момантаў. У 1977 годзе Захаранка стаў следчым Светлагорскага РАУС, а ў 1989 намеснікам начальніка УУС Гомельскага аблвыканкама. У 1991 годзе яго прызначылі намеснікам начальніка Міжрэгіянальнага ўпраўлення па барацьбе з арганізаванай злачыннасцю МУС СССР, а ўжо праз год Захаранка ўзначаліў Следчы камітэт МУС РБ, які сам і стварыў. Сапраўдных злачынцаў ён бачыў не толькі на карцінках, калі іх нехта шукае. І лічыў, што галава патрэбна чалавеку не толькі для таго, каб разбіваць цэглу...

Менавіта пры ім беларуская міліцыя перажыла свой сапраўдны росквіт. У сістэме МУС была створана крымінальная разведка і рэарганізавана ўся структура ведамства. А галоўнае – міліцыянеры перасталі быць паслухмянымі цэрберамі сістэмы. Не выпадкова, калі ў кастрычніку 1995 года Захаранку адхілялі ад улады, узброены захоп будынка МУС ўзначаліў начальнік Службы

бяспекі прэзідэнта Ю. Бародзіч. На самым версе добра ведалі, што тады такі загад міліцыянеры не выканалі б.

Юрый Захаранка прэмаў удзел у апошнім з'ездзе КПСС. І не таму, што быў такім шчырым камуністам. Хутчэй наадварот. Для тых, хто гэтага не ведае, скажу: членамі партыі ў той час былі ўсе чыноўнікі такога рангу, а стаць дэлегатам партыйнага сходу лічылася вельмі крута.

Міністрам унутраных спраў Ю.М. Захаранку Лукашэнка прызначыў амаль адразу ж пасля сваёй перамогі. Нагадаю, ужо 1 ліпеня 1994 года быў адпаведны ўказ, а праз пэўны час ён стаў генерал-маёрам. Калі я не памыляюся, то Захаранка быў самым маладым міністрам унутраных спраў сярод усіх краінаў былога Савецкага Саюза. Гэтаму прызначэнню ў МУС абрадаваліся – свой. А не нейкі былы камсамольскі работнік.

Аднак менавіта гэта, на мой погляд, пазней і будзе прычынай апалы. Не маючы вопыту апаратных інтрыгаў, малады міністр пачаў “капаць” там, дзе гэта рабіць не дазвалялася. Напрыклад, вельмі шмат магчымых судовых матэрыялаў было пра тагачаснага “заўгаса краіны” Івана Ціцянкава. Як вядома, апошні паводзіў сябе ў адносінах да закона так нахабна, што нават у вышэйшага кіраўніцтва краіны, якое яго заўжды “крышэвала”, лопнулі нервы.

Адзін з супрацоўнікаў Савета Бяспекі расказваў, што для Ціцянкава была падрыхтавана ў “амерыканцы” камера, а на камп'ютары набраны адпаведны тэкст. Чакалі да позняга вечара і толькі тады прыйшоў “адбой”. Але было гэта тады, калі Захаранка ўжо не ўзначальваў МУС... Я наўмысна не буду ўжываць ніякіх словаў пра забойства, хаця ўсе ўсё добра разумеюць. Проста ёсць людзі, якія вераць, што Захаранка калі-небудзь вернецца.

Ціцянкава заўжды лічылі “дэнежным мешком” Лукашэнкі і можна толькі здагадацца колькі з гэтай нагоды было ў Захаранкі “сігналаў”. Упэўнены, што ён бы “пасадзіў” Ціцянкава (напрыклад, прасіў тую ж Віннікаву даць яе “фактуру”), калі б той краў толькі для сябе. Фактаў у Захаранкі было дастаткова. Больш за тое. Менавіта Захаранка зрабіў уцечку ў прэсу матэрыялы пра скандальна вядомую фірму “Торгэкспо”. Добра памятаю, які тады быў лямант. Як на станцыі “Калодзішчы” стаялі

арыштаваныя вагоны з кантрабанднымі гарэлкай, цыгарэтамі і мэбляй.

Мабыць, ён яшчэ не ведаў, што да ўлады прыходзяць для таго, каб лягчэй было красці.

Думаю, што ўсё гэта вельмі напужала Лукашэнку і 16 кастрычніка 1995 года той сваім указам зняў Юрыя Мікалаевіча з пасады. А 16 красавіка 1996-га панізіў у званні, аднак я палкоўніка Захаранку ніколі не бачыў.

Згодна з тагачаснай Канстытуцыяй кіраўнік дзяржавы мог зрабіць такі крок толькі з дазволу Вярхоўнага Савета. На тое пасяджэнне журналістаў сабралася як ніколі. Захаранка жвава выйшаў на трыбуну, пачаў гаварыць і ў гэты момант спікер Сямён Шарэцкі ўстаў са свайго крэсла, падышоў да Лукашэнкі і павярнуўшыся да Захаранкі спінай пачаў з прэзідэнтам аб нечым шаптацца. Усе зразумелі, што службовая кар’ера Захаранкі скончылася. Гэта быў самы ганебны аркуш з палітычнай біяграфіі Шарэцкага. З таго часу асабіста я, як і многія калегі, перастаў Шарэцкага паважаць.

Аднак вернемся да катэджа Чыгіра. Не трэба быць Касандрай, каб зразумець, што Захаранка толькі выконваў чыйсьці загад. І няцяжка здагадацца чый. І, хутчэй за ўсё, сутнасць загада была ў тым, каб што-небудзь “нарыць”. Але Юрый Мікалаевіч гэтага не зрабіў. Дакладней, выканаў загад не так, як ад яго чакалі. Скрупулёзная праверка паказала, што “рыць” няма чаго, таму што ў будаўніцтве ўсё законна. А фальсіфікаваць, як гэта будучь потым рабіць іншыя, Захаранка не ўмеў і вучыцца не жадаў.

У доме Чыгіра я сустракаў Захаранку даволі часта. Калі б нешта было не так, такое проста немагчыма. Дарэчы, і Вольга Барысаўна Захаранка час ад часу тэлефанавала Юліі Станіславаўне Чыгір, і размаўлялі яны падоўгу. А ў жанчын, як вядома, больш жорсткія крытэрыі чалавечых адносінаў.

У 1994 годзе Захаранка быў у абкружэнні Лукашэнкі, у 1999-м – адной з давераных асобаў Чыгіра, але вопытным палітыкам яго лічыць нельга. Як і генерала Лебедзя. Напрыклад, ён публічна абвінаваціў міністра замежных спраў Германіі Клаўса Кінкеля ў тым, што той прыехаў у Мінск, каб “заліць Беларусь крывёй”. Іронія лёсу, але менавіта ў Германіі жонка і дзеці зніклага Захаранкі ў

2000 годзе знойдуць палітычны прытулак. Зразумела, што так у буйной палітыцы не робіцца ўвогуле, аднак знік Захаранка, на мой погляд, менавіта за палітыку.

Пасля звальнення з пасады міністра ён пачаў ствараць Саюз афіцэраў Беларусі, але гэтая справа ішла даволі вяла. Актывізавалася ўсё пасля таго, як 5 снежня 1998 года Чыгір заявіў аб сваім удзеле ў віртуальных прэзідэнцкіх выбарах. Па розных крыніцах на момант знікнення Захаранкі ў складзе Саюза афіцэраў налічвалася каля двух тысяч чалавек. Нямнога. Але гэта толькі на першы погляд. Як праўдзіва кажуць, тут важная не колькасць, а якасць.

Па-першае, у гэтай арганізацыі былі амаль толькі шчырыя ідэйныя праціўнікі ўлады. Не хачу нічога сцвярджаць, але, на мой погляд, створанае днямі аб'яднанне “Белая Русь” будзе існаваць роўна столькі, колькі Лукашэнка будзе пры ўладзе. Вельмі сумніўна, што хто-небудзь з прыхільнікаў гэтага руху выйдзе абараняць рэжым пасля яго падзення.

Па-другое. У Саюз афіцэраў уваходзілі людзі, якія ведаюць, што трэба рабіць са зброяй. Не выпадкова ва ўсім свеце ўлады да тых, хто калісьці насіў пагоны, ставяцца вельмі добра.

І трэцяе. Захаранку паважалі ў МУС. Я сам быў сведкам, як ён, калі арыштавалі Чыгіра, без усякіх перашкод прайшоў у Следчы камітэт, які тады ўзначальваў адзін з яго “пратэжэ”. У адрозненне ад нас паставыя пабаяліся спыняць свайго былога шэфа. Ды і “пратэжэ” Захаранкі на той час былі ўсюды.

Такім чынам тое, што зрабіла ўлада 7 мая 1999 года, яна павінна была зрабіць. Інстынкт самазахавання. І гэта не толькі мой асабісты вывад. Фактычна гэта ж сцвярджае ў сваім мемарандуме, што прагучаў 28 красавіка 2004 года, дэпутат Еўрапарламенту Хрыстосас Пургурьдзіс.

Многія лічаць, што ў сярэдзіне дзевяностых гадоў былі створаны так званыя “эскадрыны смерці”. Такая жудасная аналогія з Аргенцінай – вынік таго, што па дадзеных былога следчага Алега Случака, групай, створанай вядомым ва ўнутраных войсках Д. Паўлючэнкам, здзейснена каля 30 забойстваў. Спачатку

гэта былі толькі крымінальныя аўтарытэты. Захаранка стаў першым “палітычным”. Наколькі ўсё адпавядае рэчаіснасці? Зразумела, што сам я нічога сцвярджаць не буду. Але так напісана ва ўзгаданым мемарандуме Пургурыдзіса.

20.11.07

www.kamunikat.org

РЫЦАР ДЭМАКРАТЫІ ВАЛЕРЫЙ ШЧУКІН

Пра яго знакамітую бараду ўжо пачалі складаць паалітычныя легенды. Уношу поўную яснасць. Як расказваў мне сам Валерый Аляксеевіч, бараду ён пачаў насіць у 1982 годзе, калі нарадзілася першая ўнучка Жэня. Так Шчукін вырашыў адзначыць тое, што ён стаў дзедам. На гэты момант Валерый Аляксеевіч мае сем унукаў. Бараду сілай згалілі толькі аднойчы: у 2001 годзе ў пастарунку, дзе апынуўся ў чарговы раз.

Дарэчы, доўгі час ён быў па «сутках» рэкардсменам сярод апазіцыянераў, і толькі ў апошнія гады саступіў іншым. Аднак з гэтай нагоды не скардзіцца. «Канкурэнты» больш маладзейшыя.

Нарадзіўся Валерый Шчукін 22 сакавіка 1942 года ў расійскім Уладзівастоку. Па гараскопу — Авен. З гэтай нагоды ў адной размове са мной настойліва падкрэсліваў, што па жыцці ён упёрты, як баран. І прыводзіў шмат прыкладаў. Калі яго дачка вучылася іграць на піяніна, ён набыў падручнік па музыцы і прачытаў яго пяць разоў. Першыя тры нічога не зразумеў. Інструментаў у іх ваенным гарадку не было. Шчукін выразаў прамавугольную фанерку, намаляваў клавішы і сачыў за тым, каб дачка не махлявала.

У 1951 годзе маці Шчукіна вярнулася ў родную вёску ў Беларусь. Так параілі ўрачы, бо прыморскі клімат ёй шкодзіў. Працаваць Валерый Аляксеевіч пачаў у 15 гадоў, што зразумела — у сям'і было чацвёрта дзяцей. Шчукін спачатку стаў вучнем слесара, а потым і слесарам. Калі вы будзеце ў мінскім цырку, звярніце ўвагу на літыя поручні лесвіцы. Іх зрабіў Валерый Аляксеевіч.

Ваенным мараком ён вырашыў стаць па вельмі прызічнай прычыне — каб пазбегнуць канфліктаў з бацькамі. У 1964 годзе паспяхова скончыў Ленінградскае вышэйшае ваенна-марское вучылішча і паехаў служыць на Ціхааакіянскі флот, які і да гэтага часу дарагі яго сэрцу. Капітан другога рангу — вышэйшая прыступка службовай кар'еры. Далей — стоп. Справа ў тым, што дзве сястры яго жонкі жылі ў Швецыі, пра што Шчукін добрасумленна і напісаў у анкеце. Па савецкіх стандартах гэта было

несумяшчальна з высокімі званнямі і пасадамі. Колькі кар’ер і лёсаў абламалася на такога кшталту фактах біяграфіі, пра якія многія нават і не ведалі. А хто ведаў — маўчалі. Але ж не Шчукін з яго імкненнем да праўды і справядлівасці, што стала, па сутнасці, непераадольнай рысай характару. Урэшце вярхі паставілі крыж на яго службовай кар’еры.

У запас Валерый Аляксеевіч звольніўся як толькі яму споўнілася 45 гадоў. І пенсія прыстойная, і ўзрост найбольшых магчымасцяў: ёсць ужо багаты жыццёвы досвед і яшчэ ёсць сілы. Як многія былыя вайскоўцы, Шчукін не шукаў лёгкай працы і ўтульнага спакойнага месца. Яму хацелася фізічна актыўнай працы. Так у яго працоўнай кніжцы з’явіўся запіс: з 1987 па 1995 — машыніст крана-трубаўкладчыка.

Са спасылкай на аповед Валерыя Аляксеевіча канстатую: новую прафесію ён набыў амаль выпадкова. Суседам па купэ ў цягніку з Масквы ў Мінск, якім ён ехаў пасля звальнення ў запас, аказаўся будаўнік газаправодаў. Ён і паўплываў на былога «капдва». Прафесія не для тых, хто любіць аселае жыццё. За ніткай праводу праз палі і горы. І — новая будоўля. Рамантыка. Так Шчукін апынуўся паміж Новалукомлем і Наваполацкам. Потым былі яшчэ Цюмень і Казахстан.

У 1995 годзе яго абралі дэпутатам Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13-га склікання. «Двигать» яго ў дэпутаты вырашыла мясцовая ячэйка Камуністычнай партыі, і ён, як чалавек дысцыплінаваны (вайсковец), даручэнне выканаў. Тым больш, што ідэі перабудовы ўжо захапілі яго не на жарт. Шчукін нават напісаў варыянт новага статута КПСС, які і адаслаў у ЦК КПБ. І як мне распавядаў адзін з былых супрацоўнікаў Інстытута гісторыі партыі, якому далі азнаёміцца з праектам Шчукіна, навукоўцы напачатку паставіліся да гэтага праекта «трактарыста» як да чарговай праявы палітычнага графаманства. Але калі прачыталі, былі здзіўлены, што напісаны ён пісьменна з добрым разуменнем сутнасці сітуацыі і хвароб партыі. Па сутнасці, варыянт шчукінскага статута абапіраўся на ідэі сацыял-дэмакратыі. Зразумела, што яго ніхто не разглядаў.

На выбарах Валерый Шчукін дастаткова лёгка перамог, апырэдзіў у тым ліку і такога канкурэнта, як папулярны артыст Уладзімір Гасцюхін. З гэтага моманту пачынаецца Шчукін-палітык. Ён стаў адным з самых актыўных дэпутатаў тагачаснага парламенту, сакратаром Камісіі па нацыянальнай бяспецы, абароне і барацьбе са злачыннасцю. Амаль адным з першых ён прыйшоў ды былога спікера Мечаслава Грыба і папрасіў не пасаду, а... камп'ютар, каб працаваць больш эфектыўна.

Памятаю, што Шчукін даволі хутка стаў вялікім улюбёнкам прэсы, бо па сутнасці не было пытанняў, адносна якіх нельга было б атрымаць яго каментар. І не ад вельмі вялікай прагі да піяру. Проста ён імкнуўся дасканала разабрацца ў любым пытанні. Нават спрачаўся з лібералам Лябедзькам адносна трансплантацыі чалавечых органаў. Прычым рабіў гэта так эмацыйна, што многія яшчэ доўга будуць памятаць яго словы пра вельмі інтымныя рэчы. Тады нават не верылася — пройдуць гады, і яны разам будуць у адных і тых жа апазіцыйных акапах.

Сярод тых, хто супрацьстаяў жаданню Лукашэнкі атрымаць «царскія паўнамоцтвы», Шчукін быў адным з самых актыўных. Менавіта ён уваходзіў у той дэпутацкі трыумвірат, які літаральна ўварваўся ў кабінет Ціхіні і выказаў меркаванне наконт адсутнасці ў апошняга паўнамоцтваў спыняць працэдуру імпічменту. Аднак, на жаль, Ціхіня зрабіў тады па-іншаму. Прызначанае на пэўны час пасяджэнне не адбылося. Але пра гэта я ўжо пісаў, паўтарацца не буду. Адначу толькі — Шчукін не пайшоў на кампрамісы з уладай. І прычынай была не вядомая «ўпёртасць», а прынцыповая грамадзянская пазіцыя. А яшчэ пачуццё ўласнай годнасці, чалавечай і мужчынскай, абвостранае пачуццё справядлівасці. Менавіта яны дыктавалі яму паводзіны і ўчынкі, якія выклікалі павагу як сяброў, так і апанентаў.

Дазволю сабе не пагадзіцца з тым негатыўным сэнсам, які хто-ніхто ўкладае ў выслоўе «сухапутны марак» на адрас Шчукіна. Сапраўды, у 1969 годзе яго «спісалі на бераг». І абумоўлена гэта было зноў-такі нацыянальнасцю жонкі і тым, што яе сёстры жылі за мяжой. Мабыць, нехта для службовай кар'еры развёўся б, але гэта не пра Шчукіна...

Калі хтосьці ў чарговы раз расказвае пра новы эпатажны ўчынак Валерыя Аляксеевіча, я ніколі не падтрымліваю іроніі. Так, са Шчукіным можна многа ў чым не пагаджацца, але адназначна: ён пастаянна трымае ўладу ў нейкай напружанасці. І яшчэ не вядома, што для яе страшней — чарговая апазіцыйная рэзальцыя або разбітыя шыбы, калі Шчукіна зноў забірае АМАП. Але і АМАП ён прымусіў сябе паважаць. Аднойчы чуў, як з рацыі падчас адной з дэманстрацый услед за камандай на разгон прагучала: «Шукина не трогать!» Асобна трэба сказаць пра не зусім звычайныя адносіны Валерыя Аляксеевіча да жанчын. Яны, натуральна, джэнтльменскія і не залежаць ад любых абставінаў. Перш за ўсё ўзгадваю Людмілу Маслюкову, якая спачатку працавала ў «Народнай волі», а потым перайшла ў ідэйны антыпод — «Советскую Белоруссию» і пачала вельмі жорстка крытыкаваць сваіх учарашніх папалечнікаў. Зараз я не буду разважаць пра мараль, а толькі звярну ўвагу на адну акалічнасць. Калі пасля такой гучнай палітычнай здрады некаторыя мае калегі нават перасталі з Маслюковай вітацца, то Шчукін, наадварот, ці не адзіны з апазіцыі, хто паспрабаваў яе зразумець. Яго не аднойчы бачылі ў кампаніі з Людмілай на розных апазіцыйных мерапрыемствах, што нават спарадзіла адпаведныя жарты з прысмакам. Пакінем іх па-за ўвагай. Як бы там ні было, у дачыненні да Маслюковай Шчукін паводзіў сябе як сапраўдны Мужчына.

Калі ў 1998 годзе яго выключылі з апазіцыйнай Партыі камуністаў Беларускай за тое, што ён, як напісана у кнізе А.Фядуты, Шчукін быў іншадумцам і друкаваўся ў ідэйна блізкай да БНФ газеце «Народная воля», асабіста мне было сорамна за «калякінцаў». Па сутнасці, яны зрабілі тое ж самае, што нядаўна адбылося ў сядзібе БНФ з газетай «Таварыш».

Тое, што Валерый Аляксеевіч з'яўляецца ідэйным камуністам, ведаюць усе. Больш за тое, з 1991 года ён быў членам Мінскага райкама ПКБ, а потым шэсць гадоў запар — членам ЦК. Таму я, мякка кажучы, не разумею логіку тых, хто рабіў у адносінах да яго «аргвывады». Некалькі гадоў таму я зрабіў са Шчукіным інтэрв'ю пад назвай, якая раскрывае ўсё: «Камуніст з бел-чырвона-белым сцягам».

СЯМ ЁН ШАРЭЦКІ — АПОШНІ СПКЕР ВС

Сваё першае інтэрв'ю з Шарэцкім я рабіў у 1997 годзе. У гэты час ён ужо быў у апазіцыі. Сямён Георгіевіч запрасіў мяне дамоў у Малінаўку, быў вельмі ветлівы і гасціны. Але ўразіла не толькі гэта. Звычайная шматпакаёвая кватэра ў абсалютна звычайным доме, які, мякка кажучы, далёка ад цэнтра горада.

А яшчэ запомніўся пах ежы, якую рыхтавала яго жонка, — вараная квашаная капуста. Нават не верылася, што перада мной былы спікер Вярхоўнага Савета.

Сямён Георгіевіч нарадзіўся 23 верасня 1936 года ў вёсцы Лаўрашава Навагрудскага раёна Гродзенскай вобласці. Мабыць, менавіта гэтыя абставіны і паўплывалі на тое, што сярод палітычнай эліты ён заўжды лічыўся «*деревенским*». У вёсках нарадзіліся амаль усе беларускія палітыкі, але з часам іх менталітэт змяніўся. У Шарэцкага — не.

Памятаю, адзін з калег са смехам расказваў, што быў сведкам, як падчас віртуальных выбараў Шарэцкі з Ганчаром зайшлі ў кавярню паесці. Ганчар пачаў чытаць меню і спытаў, што Шарэцкі будзе есці. Той важна з выразным сялянскім акцэнтам адказаў — суп з акульх плаўнікоў.

У 1959 годзе С.Г. Шарэцкі скончыў Беларускаю сельскагаспадарчую акадэмію і стаў працаваць у калгасе «Звязда». Спачатку намеснікам старшыні, а з 1963 года — старшынёй. У 1970 годзе ён скончыў Вышэйшую партыйную школу пры ЦК КПБ і шэсць гадоў у ёй працаваў старшым выкладчыкам, а ў 1976 годзе ўзначаліў кафедру «Эканоміка і арганізацыя сельскагаспадарчай вытворчасці».

У 1972 годзе Шарэцкі абараніў кандыдацкую дысертацыю, а ў 1984-м — доктарскую. Я не вельмі добра абазнаны ў навуковых рэгаліях, таму без каментараў проста пералічу яго званні, азначаныя ў «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі». У 1989 годзе Шарэцкі стаў прафесарам, у 1996-м — акадэмікам Акадэміі аграрных навук РБ, а таксама членам-карэспандэнтам Расійскай

сельскагаспадарчай акадэміі, акадэмікам Украінскай акадэміі аграрных навук і Міжнароднай акадэміі інфармацыйных працэсаў і тэхналогій.

У 1984 годзе Шарэцкі зноў вярнуўся «на зямлю». Па савецкай традыцыі, з дапамогай выбараў яго прызначылі старшынёй калгаса «Чырвонае Знамя» Валожынскага раёна Мінскай вобласці. Але гэта быў не проста калгас, а ў задуме — буйны аграрны камбінат, новая форма, якая нараджалася па ініцыятыве кубанскіх аграрыяў. Сямён Георгіевіч выступаў тут наватарам, і шчыра верыў, што гэтым шляхам можна вывесці сельскую гаспадарку на перадавыя рубяжы.

Адтуль праз сем гадоў Кебіч забраў Шарэцкага да сябе дарадцам. Пачыналася новая гістарычная паласа ў жыцці краіны, і новыя старонкі біяграфіі Сямёна Георгіевіча аказаліся зусім не падобнымі на, здавалася б, даўно прадвызначаныя.

У 1994 годзе ён стварае Аграрную партыю Беларусі. Праз год абіраецца дэпутатам Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13 склікання, а ў студзені 1996-га — старшынёй. Сябры Аграрнай партыі склалі самую буйную фракцыю ў парламенце. З'яўленне ў Вярхоўным Савеце фракцыі можна смела аднесці да несумненнай заслугі Шарэцкага, лічыць яго буйным палітычным поспехам. Гэта быў важны крок да трансфармацыі ВС у сапраўдны парламент.

Згодна з афіцыйнымі дадзенымі, Аграрная партыя, наколькі я ведаю, існуе і сёння. Толькі самога Шарэцкага ў ёй няма. «Ушлі» яго ў 1997 годзе. Як толькі стала канчаткова відавочна, што «Акела прамазаў». Калі прытрымлівацца логікі Калінкінай і Шарамета, то выпадковымі бываюць не толькі прэзідэнты, але і спікеры. Мякка кажучы, Шарэцкі быў не зусім тым чалавекам, які павінен займаць другую пасаду ў краіне. Ды яшчэ ў той складанай і драматычнай сітуацыі.

Тым не менш, здарылася так невыпадкова. Добра памятаю, як на пачатку 1996 года абіралі чарговага старшыню Вярхоўнага Савета. Сярод тых, хто рэальна мог прэтэндаваць на гэта крэсла, выдзяляліся тры дэпутацкія фракцыі: камуністычная, аграрная і прапрэзідэнцкая. Каб атрымаць перамогу, патрэбны быў альянс. Кіраўнік ПКБ

Сяргей Калякін успамінаў: яны тады дамовіліся з аграрыямі, што спікерам стане той, чыя кандыдатура ў першым туры набярэ больш галасоў. За Калякіна прагаласавалі 60 чалавек, за Шарэцкага — 61. Камуністы слова стрымалі. Унікальны выпадак у нашай найноўшай гісторыі: у першы і апошні раз адзін дэпутацкі мандат вырашыў лёс усёй краіны.

Адзін з вышэйшых кіраўнікоў тых часоў мне раскаваў, што калі б Лукашэнка наблізіў да сябе Шарэцкага, то ніякіх канфліктаў проста не было б. Адносіны паміж палітыкамі не склаліся адразу ж, яшчэ ў 1994 годзе, калі Лукашэнку і Шарэцкаму арганізавалі тайную сустрэчу. Перш за ўсё таму, што падобнае не было патрэбным Лукашэнку. Мяркую, ён адразу ж не ўбачыў у Шарэцкім вартага праціўніка. А, як вядома, сіла прызнае толькі сілу. Кажуць, што яго вельмі парадавала абранне менавіта Шарэцкага кіраўніком Вярхоўнага Савета, а не Калякіна.

Яшчэ раз нагадаю, што ў студзені 1996 года С.Г. Шарэцкі стаў старшынёй Вярхоўнага Савета 13-га склікання. Ніякай містыкі, але пакуль 13-ы ВС — апошні. А сам Шарэцкі апошні спікер.

Гэтая прыступка не была самай высокай у яго палітычнай кар’еры, бо 20 ліпеня 1999 года Сямён Георгіевіч стаў выконваючым абавязкі прэзідэнта. Але ўсе разумелі, што пасада віртуальная, як і тыя выбары, што абвясціў Ганчар.

Разумелі ўсе, аднак некаторыя былі вымушаны гэта прыняць. Дарэчы, у тым, што яны выдавалі жаданае за рэальнае, вінаваты, перш за ўсё, сам Шарэцкі. Тым, што «здаў» генерала Захаранку і «Народную газету». Прызначэнне і адстаўка міністра ўнутраных спраў былі прэрагатывай Вярхоўнага Савета, а «Народная газета» — яго органам.

Тое, што літаральна праз восем-дзесяць месяцаў Шарэцкі страціў усе рычагі ўплыву, найбольш яскрава высветлілася, калі ў жніўні 1996 года на пашыраную нараду не прыехалі ўсе кіраўнікі аблвыканкамаў. І справа не толькі ў тым, што на той час іх прызначаў прэзідэнт. Гэтым яны выказалі і свае адносіны да Сямёна Георгіевіча. У тым ліку быў нават гродзенскі губернатар А. Дубко, якога

яшчэ два гады таму кандыдатам у прэзідэнты «дзигала» менавіта Аграрная партыя Шарэцкага.

Улада была страчана дэ-факта, а дэ-юрэ гэта высветлілася восенню 1996 года. Асабліва ў сітуацыі з адхіленнем ад пасады Віктара Ганчара. На наступны дзень пасля захопу службай бяспекі кабінета кіраўніка ЦВК, прайсці яму ў будынак дапамагалі Сямён Шарэцкі і тагачасны генеральны пракурор Васіль Капітан. І не змаглі.

А пасля скасавання паўнамоцтваў Вярхоўнага Савета 13-га склікання стала відавочна, што ў Шарэцкага ўвогуле нічога няма. Ні партыі, ні магчымасці на што-небудзь рэальна ўплываць. Засталася толькі пасада, якую ва ўсім свеце лічылі легітымнай. Але і яна была толькі намінальнай, асабліва пасля ад'езду ў эміграцыю ў Вільню.

Аднойчы мне пашанцавала Шарэцкага там бачыць. Магчыма, два ахоўнікі за яго спінай былі патрэбнымі, але выглядала гэта даволі тэатральна. У 2001 годзе Шарэцкі атрымаў палітычны прытулак у ЗША, з ім — яго сям'я, яны жывуць зараз у штаце Каліфорнія.

Некаторы час таму Беларускае тэлебачанне расказала, што Шарэцкі стаў у Амерыцы амаль бамжом. Канешне, гэта звычайныя фантазіі: узровень яго дабрабыту там абсалютна нармальны па амерыканскіх стандартах, а па нашых — дык і значна пераўзыходзіць.

Бясспрэчна, на жаль, іншае. У Беларусі яго пачынаюць забываць. Што мог — не зрабіў. Вельмі сумныя для палітыка вынікі.

09.12.07

Я вельмі шкадную гэтага чалавека і не падзяляю меркаванні тых, хто бачыць у Булахаве звычайнага здрадніка. Яго жыццё было даволі складаным, адзначаным многімі нелагічнымі і супярэчлівымі паваротамі, сумнеўнымі рашэннямі. Гэта ён сам усведамляў і перажываў. У адным са сваіх інтэрв'ю горка пажартаваў, што недзе ёсць і яго палітычная магіла. На жаль, праз некалькі гадоў яна стане не віртуальнай, а рэальнай. І адной з прычын яго ранняй заўчаснай смерці можна лічыць стрэс, унутраны разлад з самім сабой, абумоўлены яго вяртаннем ва ўладу, з якой некалі сышоў.

Адбылося гэта ў кастрычніку 1996 года, калі ў «Народнай волі» быў надрукаваны артыкул Дзмітрыя Пятровіча Булахава «Ліст да бацькоў», дзе ён вельмі жорстка крытыкаваў Лукашэнку за жаданне пашырыць свае паўнамоцтвы. Было гэта літаральна напярэдадні рэферэндуму, таму ўсе мелі падставы лічыць, што Булахаў больш ніколі не вернецца «наверх». Калі быць больш дакладным, то працаваць у прэзідэнцкай адміністрацыі ён перастаў яшчэ ў 1994 годзе, але ў 1996-м разрыў, як тады бачылася, быў канчатковым. Калі 31 сакавіка 2000 года яго прызначалі пастаянным прадстаўніком Беларусі ва ўстаўных і іншых органах СНД, дзе ён пазней стаў першым намеснікам старшыні выканкама, гэтаму не хацелася верыць. Там ён будзе працаваць да верасня 2005 года. А потым была паўза аж да 13 красавіка 2006-га, калі Лукашэнка прызначыць Булахава дарадцам прэзідэнта — паўнамоцным прадстаўніком прэзідэнта ў Нацыянальным сходзе. Аднак ён не прапрацаваў на гэтай пасадзе і паўгода. У ноч з 7 на 8 верасня Дзмітрый Пятровіч Булахаў памёр...

Дзмітрый Булахаў нарадзіўся ў 1959 годзе ў Магілёве. Прозвішча ў яго было вельмі старажытным, але этымалогія тут дакладна не вылучана. Найбольш верагодным будзе тое, што слова «Булак» узятае рускімі ад татар у значэнні «падарунак», «узнагарода» і прысвойваецца доўгачаканаму, жаданаму сыну.

Пасля школы Булахаў скончыў Мінскую вышэйшую школу МУС. Працаваў следчым упраўлення ўнутраных спраў Магілёўскага аблвыканкама.

У 90-х гадах пачалася яго палітычная кар’ера. Імклівая і яркая. І, на жаль, кароткая. На хвалі перабудовы, што ламала, здавалася, акамянелыя і непахісныя структуры савецкай сістэмы, малады і дагэтуль нікому не вядомы следчы ў барацьбе за мандат дэпутата Вярхоўнага Савета 12-га склікання па Магілёўска-Юбілейнай выбарчай акрузе № 275 атрымаў перамогу.

У ВС ён узначаліў камісію па заканадаўстве. Адно, на той час, з найважнейшых, ключавых. Выпрабаваннем для гэтай камісіі і асабіста для Дзмітрыя Булахава, якое мела лёсавызначальныя для краіны палітычныя вынікі, стала пытанне пра рэферэндум за правядзенне нечарговых парламенцкіх выбараў.

23 лютага 1992 года сфармаваная БНФ ініцыятыўная група пачала збор подпісаў грамадзян у падтрымку правядзення рэферэндуму. У кароткі тэрмін было сабрано 446 601 подпіс, аднак 29 кастрычніка 1992 года Вярхоўны Савет прыняў пастанову пра забарону на правядзенне гэтага рэферэндуму. І адну з галоўных роляў там адыграў менавіта Булахаў. Юрыдычнымі тэрмінамі ён канчаткова забытаў тых, хто сам вельмі жадаў быць забытаным. Памятаю, у той час у рэдакцыю «Свободных новостей», дзе я працаваў, Мікалай Камароў прынёс такое чатырохрадкоўе:

*Народ когда-нибудь поймет,
Как референдум пошел прахом.
Неясно только — прав Булахов
Или не прав во всем народ?*

15 сакавіка 1994 года тагачасны спікер Вярхоўнага Савета 12-га склікання Мечаслаў Грыб падпісаў першую Канстытуцыю Беларусі. Першапачаткова «ўзроставы ценз» не дазваляў балатавацца Лукашэнку. Яго папалчнікаў, у тым ліку і Булахава, гэта не задавальняла. Яны дакладна пралічылі шанцы на яго перамогу, бачылі ў тым і свой інтарэс, але не ведалі наступстваў. Магчыма, Дзмітрый Пятровіч, якому было толькі 35 гадоў, не выключаў і свой выхад у якасці кандыдата. Разам з Ганчаром яны тады

пайшлі да старшыні ВС Грыба, каб пераканаць таго цэнз
знізіць.

Як толькі гэта стала вядома, пэўныя колы ў Савеце
Міністраў паспрабавалі рэанімаваць прыпыненую
крымінальную справу супраць Булахава, якая ўзнікла з
трагічнага выпадку на дарозе. 6 студзеня 1993 года ля
райцэнтра Бялынічы пад машыну, якой кіраваў Булахаў,
трапіла жанчына, якая потым памерла. Тады пракуратара
прызнала Булахава невінаватым. Гэтыя высновы былі
пацверджаны і ў 1994 годзе.

Дзмітрый Пятровіч Булахаў узначаліў ініцыятыўную
групу кандыдата ў прэзідэнты Лукашэнкі, але ўсе разумелі,
што гэта намінальна. Асноўную работу там рабіў Сініцын.
Ведаў гэта і Лукашэнка, таму, як толькі з'явілася
магчымасць, ён як бы аддаліў ад улады Булахава.

Дзмітрый Пятровіч не хаваў свайго імкнення пасля
перамогі Лукашэнкі на прэзідэнцкіх выбарах стаць на чале
Канстытуцыйнага суда. Пасады, на якую ў той час абіралі
дэпутаты. Лукашэнка, як і абяцаў, перашкаджаць гэтаму
не стаў, але і дапамагаць таксама. Булахаў застаўся
ўвогуле без якой-небудзь падтрымкі прэзідэнцкай
адміністрацыі, а значыць, і без падтрымкі самога
прэзідэнта. А без яе атрымаць большасць галасоў у той час
было проста немагчыма.

Адносіны і дэпутатаў, і журналістаў, якія працавалі
ў Вярхоўным Савеце, да Булахава былі аднолькавымі.
Паважалі за веды, за прафесіяналізм, за працаздольнасць,
за прастату і прыветлівасць у адносінах. Аднак і бачылі яго
незвычайны нарцысізм. Толькі адны зайздросцілі, а другія
жартавалі.

Пасля правалу на выбарах у старшыні КС
спецыяльна для Булахава, каб нейкім чынам
«кампенсаваць» яго амбіцыі, прыдумалі пасаду
дзяржсакратара Прэзідэнцкага савета. Праўда, ніхто не
разумеў, «што гэта такое і з чым яго есці». Адзін з
тагачасных папечнікаў Лукашэнкі казаў мне, што гэта
будзе нешта падобнае да Кандалізы Райс, што ён і сам не
супраць заняць такую пасаду.

Аднак і на гэтай пасадзе Булахаў доўга не
пратрымаўся. Дакладней, нават не паспеў яе заняць. На
яго «наехалі», як піша ў сваёй кнізе «Лукашэнка.

Палітычная біяграфія» Аляксандр Фядута, адразу ж пасля першай прэс-канферэнцыі яшчэ ў якасці «кандыдата ў дзяржсакратары». Дзяржаўныя СМІ пачалі ў адзін голас трубіць пра дачыненне Булахава да камерцыйных структур. Маўляў, карыстаючыся сваёй блізкасцю да прэзідэнта, вырашаў усякія пытанні. Гэта было як прысуд.

У 1995 годзе Булахаў не стаў дэпутатам Вярхоўнага Савета 13-га склікання, але не глядзячы на гэта, выступаючы на адной з сесій ВС, А. Лукашэнка прызначыў яго і Анатоля Лябедзьку сваімі прадстаўнікамі ў парламенце, але без якога б там ні было афіцыйнага — распараджэннем, загадам, дэкрэтам - афармлення. Той жа Лябедзька сёння не без падстаў лічыць, што ніякім «прадстаўніком» прэзідэнта ў парламенце ён тады не быў. Ды і сам Булахаў імкнуўся гэты момант не афішаваць.

Калі напрыканцы 1996 года паўнамоцтвы Вярхоўнага Савета былі скасаваныя, Булахаў не ўвайшоў у склад таго кола палітыкаў, хто дэманстравана працягваў адстойваць Канстытуцыю 1994 года. Ён, як кажуць, адшоў у цень. Сам Булахаў неаднойчы тлумачыў мне потым, што не хацеў «засвечваць» тых, хто з ім займаецца бізнесам. Але і бізнэсмен з яго не атрымаўся. Як і кіраўнік партыі. Створаную ім Партыю ўсебеларускага адзінства і згоды памятаюць хіба толькі спецыялісты.

Так атрымалася, што недзяржаўны інстытут, дзе ён чытаў лекцыі, і наша рэдакцыя арандавалі плошчу на адным паверсе. Я выходзіў у калідор пакурыць і вельмі часта сустракаў там Булахава, які заўжды на некалькі хвілін спыняўся. Ён так шчыра крытыкаваў рэжым, што звесткам пра яго вяртанне ва ўладу я напачатку не паверыў. Аказалася — праўда. «Зламаўся»? Не бачыў перспектывы да перамен? Не бачыў месца для сябе ў несістэмнай апазіцыі? Хацеў добра жыць? Амбіцыі, апраўданыя талентам, ведамі, працаздольнасцю і знешняй прыгажосцю (нездарма яму жанчыны далі мянушку Ален Дэлон) увайшлі ў невырашальную супярэчнасць з рэчаіснасцю? Магчыма, усё разам. Такія, як ён, прыйшлі, уварваліся ў публічную палітыку, яна была іх стыхіяй. Але вецер дэмакратычных перамен згас, і іх жыццёвыя караблі пацярпелі крушэнне. Калі я рыхтаваў гэты нарыс, спецыяльна паглядзеў «Энцыклапедыю гісторыі Беларусі»

1995 года выдання і тую, што выдаецца зараз. У абодвух прозвішча Булахава няма. І гэта невыпадкова. Для адных ён стаў чужым, для другіх так і не стаў сваім.

14.12.07

www.kamunikat.org

БАГДАНКЕВІЧ — БАНКІР І ПАЛІТЫК

Пачну са знакамітай «упартасці». 26 ліпеня 1993 года Цэнтрабанк Расіі прыпыніў дзеянне савецкіх рублёў і тых грошай, якія былі зроблены ў 1992 годзе. У адказ Нацбанк Беларусі вырашыў увесці так званыя «зайчыкі». Гэта была асабістая ініцыятыва Станіслава Антонавіча Багданкевіча і не супадала з намерамі ні Шушкевіча, ні Кебіча. Абодва жацелі разыграць «расійскую карту».

19 жніўня 1993 года Шушкевіч сустрэўся з Ельцыным, а праз два тыдні Кебіч падпісаў з Чарнамырдыным пагадненне пра аб'яднанне грашовых сістэм. Абодвум перашкодзіла «ўпартасць» Багданкевіча.

Станіслаў Антонавіч Багданкевіч нарадзіўся 1 студзеня 1937 года ў вёсцы Шапавалы Валожынскага раёна Мінскай вобласці, якая тады была «пад Польшчай». З гэтай нагоды жартуе, ён у нейкім сэнсе «іншаземец». Так у афіцыйных біяграфіях, але сам Багданкевіч расказваў мне, што ў пэўнай ступені гэта не адпавядае рэчаіснасці. Справа ў тым, што Шапавал (так больш дакладна) — гэта не вёска, а звычайны хутар, што недалёка ад чыгуначнай станцыі Радашковічы. Да сярэдняй школы ў вёсцы Дубрава было пяць кіламетраў пехам.

Яе Багданкевіч і скончыў. Пасля паступіў на паскораныя курсы Пінскага падлікова-крэдытнага тэхнікума. А праз паўтара года стаў працаваць начальнікам крэдытнага аддзела Маладзечанскага філіяла Збербанка СССР. Чаму менавіта гэты горад? Таму, што жыць у Маладзечна пераехалі бацькі.

Праз некалькі гадоў прапанавалі ўзначаліць Клецкі раённы банк. Праз пэўны час месцам яго пастаяннай працы на доўгі перыяд стаў Беларускі рэспубліканскі банк Дзяржбанка СССР, які зараз з'яўляецца Нацыянальным банкам. Аднак не буду пералічваць канкрэтныя пасады, што займаў Багданкевіч.

У 1964 годзе Багданкевіч з адзнакай закончыў Усеаюзны завочны фінансава-эканамічны інстытут па спецыяльнасці «Фінансы і крэдыт». Знакаміты МФЭІ. Прычым вучыўся там, як кажуць, «без балды». Ён лічыць амаль лепшай формай навучання саманавучанне. Гэта калі

чалавек сам атрымлівае інфармацыю з першых крыніц. У 1978 годзе ён абараніў кандыдацкую дысертацыю, а ў 1991-м — доктарскую, якую, дарэчы, менавіта як доктарскую, не пісаў. Новае вучонае званне яму далі па сукупнасці апублікаванага.

У 1981 годзе Станіслава Антонавіча прызначылі загадчыкам кафедры грашовага абароту і крэдытаў Беларускага інстытута народнай гаспадаркі. Прапрацаваў там дзесяць гадоў і ў 1991-м стаў старшынёй праўлення Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. Цікава, як адбылося само прызначэнне. Калі Беларусь стала суверэннай, тагачасныя кіраўнікі краіны чамусьці паехалі шукаць галоўнага эканаміста Беларусі ў Маскву. Там вельмі здзівіліся, бо самі хацелі забраць да сябе Багданкевіча. Станіслава Антонавіча паклікалі да Мікалая Дземянця, дзе той і прапанаваў яму ўзначаліць Нацбанк. Як жартуе сам Багданкевіч, гэта зрабілі не дэмакраты, а партакраты. Ён увогуле вельмі любіць жартаваць.

Са сваім трэцім сынам Паўлам, які нарадзіўся 25 жніўня 1996 года, на дачы ён рые ямы. Суседзі пытаюцца, што гэта будзе, а Станіслаў Антонавіч адказвае: жадаем дабрацца да цэнтра зямлі.

Каб адразу ж перапыніць усе магчымыя гутаркі і плёткі наконт дзяцей і жонак Багданкевіча, крыху закрану і гэту тэму. Так, Багданкевіч ажаніўся другі раз. Першая яго жонка Таццяна вельмі рана памерла ад цяжкай хваробы. Ад яе ў Багданкевіча два сыны — Эдуард і Антон. Эдуард з'яўляўся адным з саўладальнікаў сумна вядомай фірмы «Піяск». Той самай, якую спачатку разарылі, а потым сказалі, што ніякага крыміналу не было.

Пасля смерці Таццяны, Багданкевіч пяць гадоў не жаніўся. Сваю другую жонку — Вольгу Аляксандраўну Шыбка — ён ведаў яшчэ па наргасу. На кафедры яна працавала асістэнткай.

Калі нарадзіўся Павел, Станіславу Антонавічу было ўжо 59 гадоў. І яшчэ дэталі: аднаго з унукаў назвалі ў гонар дзеда Станіславам. Атрымалася — Станіслаў Антонавіч Багданкевіч.

Калі Шушкевіч вырашыў прыняць удзел у прэзідэнцкіх выбарах 1994 года, на тэлеэкране БТ з'явіўся яго будучы магчымы прэм'ер-міністр Станіслаў

Багданкевіч. Гэта было сігналам, што рэформы, якія нівеліраваў урад Кебіча, урэшце адбудуцца.

Атрымаўшы ўладу, Лукашэнка не стаў адразу ж прызначаць новага кіраўніка Нацбанка. І не таму, што апошняга прызначаў Вярхоўны Савет. Зразумела, што Багданкевіча з самага пачатку нельга было прылічыць да кола прэзідэнцкіх людзей. Але таксама зразумела і тое, што толькі ён у той час мог стрымаць інфляцыю.

Станіслаў Антонавіч на пасадзе главы Нацбанка пратрымаўся аж да 14 верасня 1995 года, калі яго месца заняла Тамара Віннікава. Што з гэтага атрымалася, усе ўбачылі напрыканцы наступнага года. Па тэмпах росту інфляцыі мы займалі адно з першых месцаў у свеце. Тое, як Багданкевіча здымалі з пасады, падобна на дрэнны дэтэктыв. Служба бяспекі прэзідэнта змяніла ахову ў Нацбанку. Увесь Мінск «гудзеў», што Багданкевіч раптоўна знік, а ён у той час адпачываў у кабінёце Чыгіра.

Без якіх-небудзь цяжкасцяў Станіслаў Антонавіч Багданкевіч стаў дэпутатам Вярхоўнага Савета. Што, на мой погляд, было нечаканым для ўлады. На былога банкіра «вешалі ўсіх сабак», знішчылі фірму яго сына — а тут такі пракол. Тлумачыцца ўсё вельмі проста. У той час не толькі гаварылі пра «элегантныя перамогі», але і лічылі галасы выбаршчыкаў.

Багданкевіч быў адным з кандыдатаў на пасаду старшыні Вярхоўнага Савета, але асаблівай прагі да ўлады ў яго не было. Гэта стала відавочна, калі ў 2000 годзе ён саступіў сваё крэсла рэальнага кіраўніка Аб'яднанай грамадзянскай партыі маладому Анатолю Лябедзьку.

У парламенце Багданкевіч узначальваў фракцыю «Грамадскае дзеянне», а ў лютым 1998 года стаў намеснікам сфармаванага апазіцыйнай Нацыянальнага выканаўчага камітэта.

У 2002 годзе Багданкевіча зноў паклікалі ў Нацбанк, дзе абмяркоўвалася пытанне ўвядзення адзінай з Расіяй валюты. Багданкевіч яшчэ раз агучыў тое, што хацела пачуць на той момант улада. Тое, чаго ён прытрымліваўся ўсё жыццё.

Не выпадкова Лукашэнка тады назваў яго «разумным чалавекам з апазіцыі». І не выпадкова, што

прозвішча Багданкевіча ёсць у энцыклапедыі, што зараз
выдаецца. Пакуль адзінага з апазіцыянераў.

25.12.07

www.kamunikat.org

ВАСІЛЬ ЛЯВОНАЎ — АПАЛЬНЫ МІНІСТР

Прызнаюся, калі пачуў, што пасля вызвалення з турмы Васіль Лявонаў паехаў у ААЭ на месяц адпачыць, думаў: ён больш не вернецца. У Аб'яднаных Арабскіх Эміратах жыве яго малодшая дачка Зоя з мужам-бізнесменам. Пасля таго, што адбылося, Васіль Севасцьянавіч меў на гэта і права, і падставы. Аднак я памыліўся. І гэта памылка была вельмі прыёмнай.

Васіль Севасцьянавіч Лявонаў нарадзіўся 16 красавіка 1938 года ў вёсцы Дубеяц Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці. Чарнобыльская зона, зараз, лічы, вёскі больш няма. Няма малой радзімы. Бацька Васіля загінуў на вайне, таму гадала будучага сакратара абкама КПБ, міністра сельскай гаспадаркі і харчавання адна маці. І вуліца. Калі я рабіў кнігу «Лёсы», Лявонаў успамінаў: «Старэйшыя прымушалі паліць, інакш — у зубы. Пасля першай-другой папяросы выцягвала душу, пасля трэцяй — ужо прызвычайваўся».

Пасля школы паехаў паступаць у Горацкую сельгасакадэмію, але ў той год увялі льготы для *«армейцев и производственников»*. У Лявонава не было ніякіх шанцаў. З прыёмнай камісіяй ён забраў дакументы пасля першага ж экзамену па хіміі, дзе пры выдатным адказе нечакана атрымаў «добра» і пад настрой перакінуў іх у Шадрынскае вышэйшае ваеннае вучылішча. Але за месяц жыцця ў казарме да першага экзамену «перагарэў» і вярнуўся дадому.

Стаў працаваць цесляром у калгасе «Кранштадт». Прывёў да ладу хату, усё адрамантаваў і паехаў у горад Шахты зарабляць грошы. Шахту Чырвонагвардзейскую 12/13БІС запомніў на ўсё жыццё.

Праз год вярнуўся і паступіў у БІМСГ (Беларускі інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі). Лявонаў быў студэнтам, як кажуць, «пры грошак», нават купіў маці карову. Я, напрыклад, больш такіх студэнтаў не ведаю.

Калі запрашаў сваю будучую жонку Антаніну Міхайлаўну ў тэатр, то квітка купляў у партэр. 12 сакавіка 1963 года яны пабраліся шлюбам. За час сумеснага жыцця змянілі 24 месцы жыхарства.

Антаніна Міхайлаўна нарадзіла трох дачок — Таццяну, Святлану і Зою. Мабыць, гэтыя жанчыны і дапамагі Лявонаву асіліць усе выпрабаванні лёсу. Мабыць, пра такіх, як яны, і сказаў французскі пісьменнік Луі Арагон: «Жанчына — будучыня мужчыны».

У 1964 годзе Лявонаў скончыў БІМСГ. Першым працоўным месцам стала пасада інспектара-арганізатара па механізацыі Краснапольскага вытворчага ўпраўлення. Праз некалькі месяцаў яго прызначылі інжынерам-механікам саўгаса «Клімавіцкі», а праз тры гады — дырэктарам саўгаса «Міласлаўскі». У 1972 годзе Лявонава зрабілі першым намеснікам начальніка Магілёўскага абласнога ўпраўлення сельскай гаспадаркі, а ў 1975-м выбралі старшынёй Горацкага райвыканкама.

У 1975 годзе пачынаецца яго партыйная кар’ера. Спачатку Лявонаў становіцца першым сакратаром Горацкага райкама КПБ, у 1979-м — сакратаром, а ў 1982-м — першым сакратаром Магілёўскага абкама КПБ. Па савецкіх стандартах — цар, бог і воінскі начальнік адной шостаі тэрыторыі Беларусі.

Але ў 1989 годзе запахла пераменамі. Выбары народных дэпутатаў, калі за дэпутацкія месцы ўжо прыходзілася змагацца ўсур’ёз. На адной з выбарчых акруг сышліся дырэктар саўгаса Лукашэнка і прэм’ер Кебіч. Перамога апошняга была вынікам працы перш за ўсё Лявонава, які кінуў сваю выбарчую акругу, дзе таксама балатаваўся, і ўсе сілы накіраваў на дапамогу Кебічу.

А праз год Васіль Севасцьянавіч, адзіны з сакратароў абкамаў КПБ, у той самай акрузе, дзе пацярпеў паразу на выбарах у саюзны парламент, быў абраны дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларусі 12-га склікання. Таго самага, дзе пазней Лукашэнка назаве яго сваім настаўнікам.

Тады ж Лявонаў па асабістай ініцыятыве саступіў крэсла ў абкаме КПБ Вадзіму Папову і стаў кіраўніком Магілёўскага аблвыканкама. Нагадаю, што адбылося гэта амаль за год да жнівеньскага пучу 1991 года. Сам пуч Васіль Севасцьянавіч сустрэў у Германіі, дзе амаль тры гады працаваў гандлёвым прадстаўніком Беларусі. У Германію ён ехаў чалавекам, які стаў сумнявацца ў перавагах савецкай формы гаспадарання, а вярнуўся

адтуль перакананым “рыначнікам”. І ўсімі сіламі імкнуўся рэалізаваць рэформы на практыцы, хаця б у адной галіне — сельскай гаспадарцы.

Па дакладна распрацаваных пад яго ж кіраўніцтвам праграме і плану. Па сутнасці, ён быў першым са «старой» і «новай» наменклатуры, хто ўсур’ёз узяўся за рэформы. На жаль, ці не адзіным.

І быў спынены. Але паспеў надаць ім той стартавы штуршок, які надзвычай актуалізаваўся ў сённяшняй сітуацыі, якая з відавочнасцю патрабуе сістэмных пераўтварэнняў.

Перш за ўсё, па ініцыятыве Лявонава, пры падтрымцы тагачаснага прэм’ера Міхаіла Чыгіра, у лістападзе 1994 года сталі больш рэальнымі цэны практычна на ўсе прадукты харчавання. Цікава, што з Сочы Лукашэнка вярнуўся ў Мінск 11 лістапада 1994 года, Але чапаць тады Лявонава не стаў. Разумеў яго ролю ў выратаванні беларускай эканомікі. Васіля Севасцьянавіча арыштавалі толькі 11 лістапада 1997 года. Звычайнае супадзенне. Тэлекарцінку, як міністра арыштоўваюць у службовым кабінце, надзяваюць наручнікі, бачылі ўсе. Шок.

Першапачаткова Лявонава абвінавацілі ў падрыхтоўцы забойства магілёўскага кантралёра Яўгена Мікалуцкага. Маўляў, той дзейнічаў сумесна са Старавойтавым. Аднак асудзілі Лявонава за іншае: за хабар у выглядзе гарнітура з лазы, за які быццам бы не было заплачана. У суд з 220 сведак не выклікалі толькі аднаго, але самага галоўнага — Васіля Канстанцінавіча Старавойтава, на прадпрыемстве якога і быў выраблены той самы гарнітур.

Калісьці сумна вядомы сталінскі пракурор Андрэй Вышынскі лічыў царыцай усіх доказаў прызнанне віны самога «вінаватага». У справе Лявонава следства і суд абмежаваліся ўсяго толькі пратаколам допыту Старавойтава. Нават на суд прывозіць яго не сталі. Мабыць, нехта баяўся, што там той скажа нешта непажаданае. Помніцца, пракурор запрасіў 8 гадоў зняволення Лявонаву, а суд «даў» толькі чатыры. Дарэчы, сам суд цягнуўся звыш пяці месяцаў і «забойства» ператварылася ў 115 долараў нанесеных дзяржаве страт.

Прысуд прагучаў 14 студзеня 2000 года, але вызвалілі Лявонава праз 9 месяцаў па амністыі і толькі тады, калі прыйшла тэлеграма пра смерць роднага брата Івана.

Пра адносіны паміж Лявонавым і Старавойтавым трэба сказаць асобна. Па сутнасці ён, як кажучь, «здаў» свайго міністра, і было б цалкам лагічна, калі б той змяніў сваё стаўленне да двойчы Героя Сацыялістычнай працы. Аднак гэтага не адбылося. Наадварот, Васіль Севасцянявіч неаднаразова падкрэсліваў, што, як і раней, ставіцца да Старавойтава з вялікай павагай. І гэта — шчыра, ад душы, а не для піяру. Лявонаў проста дараваў Старавойтаву тую слабасць, добра разумеючы, як таго былі павінны «ламаць». Прычым, я ўпэўнены, што многім іншым такая высакароднасць не пагражае.

Рэч не пра помслівасць. І не пра мяккацеласць. Калі патрэбна, Васіль Севасцянявіч бывае даволі жорсткім. Я, напрыклад, быў сведкам, як Лявонаў «распекаў» журналіста А. Гуляева. Быццам перад ім хлопчык, а не чалавек, які пражыў амаль палову стагоддзя. Гэта не ёсць добра. Свайго роду радзімая пляма стылю кіраўніцтва савецкай адміністрацыйнай школы. Справа тут яшчэ і ў жаданні дамагчыся неабходных дэмакратычных перамен у нашай краіне. А яны магчымы толькі тады, калі ёсць яснасць адносінаў, межаў абавязкаў і адказнасці.

Узгадваецца вельмі непрыгожы выпадак з прэзідэнцкіх выбараў 2001 года. Выбарчым штабам Уладзіміра Ганчарыка кіравала Валянціна Палевікова. А калі Ганчарык стаў адзіным кандыдатам у прэзідэнты ад апазіцыі, ён прапанаваў на гэту пасаду Васіля Лявонава. Палевікова пра гэта ведала. Стварылася сітуацыя падвойнага кіраўніцтва, што было не на карысць справе.

Яшчэ адзін выпадак. Добра памятаю, што падчас адной з прэс-канферэнцый менавіта Лявонаў перадаў Ганчарыку проста ўнікальныя звесткі пра зніклых палітыкаў, аднак апошні такой «бомбай» належным чынам не скарыстаўся.

Удзел Лявонава ў тых прэзідэнцкіх выбарах — бадай што самая значная старонка яго дзейнасці як апазіцыйнага палітыка. Яго ўплыў у вызначэнні канфігурацыі апазіцыйнага блока, стратэгіі і тактыкі кампаніі дастаткова важны. Па ацэнках адных — з

перавагай пазітыўных вынікаў, паводле другіх — наадварот, негатыўных. Але тут я хацеў бы падкрэсліць іншае: Лявонаў ніколі ні ў адной з жыццёвых сітуацый не ўспрымаў дваістасці ў выбары пазіцыі і адкрыта вызначыў сваё месца. Больш таго, ён на той час аказаўся першым, і ці не адзіным са старой наменклатуры, хто не толькі зразумеў, але і на практыцы імкнуўся зладзіць дыялог паміж наменклатурай і апазіцыяй. Як неабходнай перадумовы перамен. На жаль, бакі, найперш наменклатурны, на той час да гэтага былі не гатовы. Як, на жаль, і сёння.

У 2002 годзе Лявонаў стварыў і ўзначаліў рэгіянальны фонд «За новую Беларусь». Зарэгістравалі яго ў Расіі. Не таму, што фонд займаўся расійска-беларускімі адносінамі. Проста айчыннае Міністэрства юстыцыі рабіць гэта адмовілася. «Займаўся», таму што не займаецца зараз. На жаль, у сённяшнім кіраўніцтве Расіі вырашылі, што займацца Беларуссю больш не трэба.

Сказаць, што ў гэты момант Лявонаў робіць нейкі бізнес у Расіі, было б не вельмі дакладна. Ён па ўзросту даўно ўжо не працуе. А расійскіх бізнесменаў проста кансультуе, бо ведамі і вопытам у галіне сельскай гаспадаркі валодае сапраўды ўнікальнымі.

06.01.08

АМ БАСАДАР МІХАІЛ МАРЫНІЧ

Каго баяцца, таго і выдаляюць з палітычнай сцэны. Рознымі метадамі. Не буду пералічваць пайменна. Прозвішчы тых, хто за кратамі пабываў, як і тых, хто ўтрымліваецца там сёння - добра вядомыя. Памятаю як з болем і трывогай падумаў яшчэ тады, што ўлада не даруе Марынічу яго выклік. Ён быў першым, хто не проста ціха “выйшаў з калоны”, але і пайшоў насуперак. І мог стаць прыкладам для іншых.

Міхаіл Апанасавіч Марыніч нарадзіўся 13 студзеня 1940 года ў вёсцы Старыя Галоўчыцы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці. На Новы год па старому стылю. Прага да ведаў, што выявілася яшчэ ў школьныя гады, у многім прадвызначыла яго далейшы жьжцёвы лёс. Па прыступках кар’еры ён рухаўся як спец, а не камсамольска-партыйны функцыянер.

Пра такіх як ён ёсць жартаўлівая показка: “мучанік навукі”. Пасля сярэдняй школы скончыў Беларускі політэхнічны інстытут, Інстытут замежных моваў (тады яшчэ яны не былі ўніверсітэтамі) і Мінскую Вышэйшую партыйную школу (была і такая). 1996 год у яго жыцці быў адзначаны не толькі сумна вядомым рэфэрэндумам але і абаронай кандыдацкай дысертацыі па праблемах эканомікі. Лагічная кропка на адным з кірункаў дзейнасці. Не болей. Для кар’еры абарона нічога не значыла. Яна да гэтага часу ўжо адбылася. Адбылася асоба. І далейшыя крутыя павароты лёсу Марыніча, як і многіх іншых, вызначаліся ўжо не столькі і не толькі навуковымі ступенямі, а сацыяльнымі і палітычнымі зрухамі. Заканчвалася адна эпоха, пачыналася іншая.

У той эпосе за спінай Марыніча заставаліся 16 гадоў працы ў будаўніцтве: майстрам, інжынерам, прарабам участка Цэнтртранстэхмантажу; галоўным інжынерам, начальнікам Белбудмантажу. Каля трох гадоў працаваў у Афганістане, дзе таксама будаваў.

З 1979 года Марыніч працуе ў савецкіх органах улады. Спачатку намеснікам, а потым і старшынёй Маскоўскага райвыканкама беларускай сталіцы. У 1984 годзе яго прызначаюць намеснікам старшыні

Мінгарвыканкама, які курыруе будаўніцтва метрапалітэна, аб'ектаў цеплазабеспячэння і энергетыкі.

Перабудову прыняў. І на яе струменях падняўся (быў прызначаны) на пасаду, якая ў межах савецкіх каардынатаў была тэхнічнай, выканаўчай, а ў новай сістэме пераўтварылася ў важную палітычную - мэра Мінска. І на яе ж струменях з гэтай пасады быў адрынуты менш як праз два гады, у 1991-м. Міхаіла Апанасавіча забалатавалі дэпутаты гарсавета. Ён быў з наменклатуры, а ўсё, што мела адносіны да КПСС-КПБ у той час, як кажуць маладзья, "гнабілася". Праз 13 гадоў Марыніч апынецца за кратамі і я ўпэўнены, што некаторыя саромілі сябе за тое рашэнне. Але на той час подых дэмакратыі кружыў галовы і эмоцыі часцяком перамагалі халодны разлік.

У гэты ж час Марыніча выбіраюць дэпутатам Вярхоўнага Савета 12-га склікання, дзе ён быў членам Планавай і бюджэтнай камісіі і Камісіі па пытаннях архітэктуры, будаўніцтва, вытворчасці будаўнічых матэрыялаў і жылёва-камунальнай гаспадаркі вёскі і горада.

Меў рэпутацыю памяркоўнага прыхільніка дэмакратычных пераўтварэнняў. Паказальна, што карыстаўся павагай як наменклатурнай часткі парламента, так і апазіцыйнай.

Пазней стане ясным лёсавызначальны сэнс аднаго эпизоду, які на той момант здаваўся хаця і вельмі важным, але не ключавым для гістарычнай будучыні Беларусі. Рэч ідзе аб стварэнні знакамітай "антыкарупцыйнай" камісіі. Справа ў тым, што Марыніча, як спакойнага, разумнага і разважлівага чалавека, уключылі ў склад камісіі. Многія бачылі на яе чале менавіта яго, але Міхаіл Апанасавіч ад гэтай пасады адмовіўся на карысць Аляксандра Лукашэнкі. Па сутнасці, саступіў будучаму прэзідэнту першы прыступак яго палітычнай кар'еры. І той быў даволі доўга ўдзячным.

Але міністэрскае крэсла Марыніч атрымаў не адразу. Новы этап яго палітычнай кар'еры пачынаецца з прызначэння ў 1994 г. амбасадарам у Чэхіі і Славакіі і Венгрыі па сумяшчальніцтву. На гэтай жа пасадзе, толькі амбасадара ў Латвіі, праз сем гадоў яго афіцыйная

палітычная кар’ера і абарвецца. Вось так замкнецца кола, але прадоўжыцца яго шлях, праз вяршыні і дасягненні, спадзяванні і расчараванні, узлёты і падзенні, пакуты і радасці.

У Празе Марыніч не прапрацаваў і года. 7 кастрычніка 1994 года Указам прэзідэнта № 92 яго прызначылі міністрам знешніх эканамічных сувязяў. Новае міністэрства, якое з Марыніча пачалося і на ім жа скончылася: праз пяць гадоў МЗЭС перадалі ў склад міністэрства замежных спраў. Некаторыя па сённяшні дзень крытыкуюць гэта рашэнне, таму на даным моманце мы ўвогуле не будзем акцэнтаваць вашу ўвагу. Адзначу толькі, што яно было вельмі лагічным для існуючай улады. Беларускія амбасадары ва ўсім свеце займаюцца непасрэдна гандлёвай дзейнасцю і невыпадкова, што на апошнім традыцыйным семінары для айчынных дыпламатаў А.Г. Лукашэнка назваў іх першымі гандлёвымі прадстаўнікамі нашай краіны.

Звычайна, калі ліквідуецца пэўная структура, шмат каго з былых кіраўнікоў, што дасягнулі адпаведнага ўзросту, адпраўляюць на пенсію. З Марынічам гэтага не адбылося, хаця яму і пераваліла на шосты дзесятак. 20 студзеня 1999 года ён атрымаў прызначэнне амбасадарам Беларусі ў Латвіі, Эстоніі і Фінляндыі.

Менавіта на гэтай пасадзе ў 2001-м годзе, нечакана для ўсіх, у тым ліку і кіраўніка дзяржавы, прымае рашэнне вылучацца кандыдатам у прэзідэнты. Было зразумелым, што за Міхаілам Апанасавічам нехта “стаіць”. Часцей іншых называлі Міхаіла Мясніковіча, з якім Марыніч заўсёды быў у сяброўскіх адносінах. Не станем сцвярджаць, што так гэта і ёсць, аднак тое, што ўлады насцярожыліся – факт. Марынічу не далі сабраць неабходныя подпісы і кандыдатам у прэзідэнты ён не стаў.

Нагадаю, што ў выбарчым штабе Міхаіла Марыніча працавалі былы намеснік кіраўніка прэзідэнцкай адміністрацыі Іван Пашкевіч, які потым эмігрыраваў у ЗША, дэпутат Вярхоўнага Савета 12-га і 13-га склікання Леанід Сечка, рэктар міжнароднага гуманітарнага інстытута Алпееў і іншыя, прозвішчы якіх трымаліся ў сакрэце, бо яны былі дзеючымі кіраўнікамі. Аднак гэта “сакрэт палішынэлю”: я быў упэўнены яшчэ тады, што ўсіх

іх улада добра ведала. Сам па сабе Марыніч наўрад ці ўяўляў рэальную пагрозу, а вось яны былі вельмі небяспечнымі.

Ці не таму амаль адразу ж пасля прэзідэнцкіх выбараў Мясніковіч перастаў быць кіраўніком прэзідэнцкай адміністрацыі? Можа гэта і звычайнае супадзенне, але вельмі цікавае...

Як і арышт самога Міхаіла Апанасавіча. На той час ён ужо сышоў у адстаўку і кіраваў міжнароднай грамадскай арганізацыяй “Беларуская асацыяцыя “Дзелавая ініцыятыва”. За некалькі дзён да арышту сустракаўся з Аляксандрам Казуліным, якога на той час ужо знялі з пасады і абвінавачлі ледзь не ў крадзяжах золата на прадпрыемствах БДУ. Версія, ад якой пазней адмовілася следства. Аб чым яны размаўлялі - невядома, але ў той час многія гаварылі, што выхад Марыніча на прэзідэнцкія выбары падтрымлівалі пэўныя колы ў Маскве.

...Марыніч вярнуўся з Масквы, куды ездзіў за палітычнай падтрымкай. Яго машыну прыпыніў міліцэйскі патруль і знайшоў у кейсе 90 тысяч долараў. У нядаўнім інтэрв’ю радыё “Свабода” Міхаіл Апанасавіч патлумачыў той эпізод: “Гэта мае асабістыя сродкі і сродкі маёй сям’і. Тыя 90 тысяч я перавозіў у сваёй машыне дамоў. А ўлады дзейнічалі па спланаваным сцэнары. Незадоўга да таго аграбілі маю кватэру... Такім чынам мы засталіся без сродкаў, і я вымушаны быў паехаць за грашыма, каб было на што жыць... Я не быў гатовы да таго, што мяне нахабна спыніць міліцыя і КДБ, пачнуць без падстаў абшукваць і ў дадатак забяруць мае сродкі. Калі чалавек не зрабіў нічога супрацьзаконнага, у яго і ў думках няма рыхтавацца да сустрэчы з праваахоўнымі органамі”.

Раніцай “высветлілася”, што частка купюр фальшывыя. За гэта Марыніча і затрымалі. Правялі на дачы вобыск і знайшлі невядомы пісталет, на якім нават не было адбіткаў яго пальцаў, патроны і нейкія ксеракопіі дакументаў часоў працы ў МЗЭС. Было гэта ў красавіку 2004 года, а ў снежні Марыніча прысудзілі да пяці гадоў узмоцненага рэжыму з канфіскацыяй маёмасці. Потым тэрмін зняволення знізілі да трох гадоў. “Прышыць” зброю, фальшывыя доллары (якія потым зніклі, разам з

сапраўднымі) і выкрадзеныя дакументы не атрымалася. Прызналі вінаватым і асудзілі за тое, што ён быццам бы скраў камп'ютары з арганізацыі “Дзелавая ініцыятыва”, якую сам жа і ўзначальваў. З-за праблем з офісам камп'ютары захоўваліся ў гаражы сына, але суд гэта ў невінаватасці Марыніча не пераканала. Як і тое, што ўладальнік камп'ютараў – амбасада ЗША — прэтэнзій не толькі не мела, але і заклікала беларускія ўлады спыніць справу і вызваліць Міхаіла Марыніча.

Усе тры дні працэсу над Марынічам малая зала Мінскага раённага суда была перапоўнена: дэмакратычныя актывісты, журналісты, прадстаўнікі дыпламатычных місій, праваабаронцы, заўсёды прысутнічалі сыны Ігар і Павел, іх маці Людміла Марыніч - першая жонка Міхаіла Апанасавіча. Гэтак жа як і другая яго жонка, з якой яны знаходзіліся ў грамадзянскім шлюбе - Таццяна Баранавя.

Узаконіць, зарэгістраваць гэты шлюб ім давялося ўжо ў Аршанскай калоніі № 8, 12 сакавіка 2006 года. Таццяне Баранавай было 33 гады. У лютым 2007 яна нарадзіла сына. Яшчэ адзін Міхаіл Марыніч.

У турме ў Марыніча адбыўся інсульт, але беларускую Феміду гэта не ўразіла. Датэрмінова яго вызвалілі толькі ў красавіку 2006 года, праз два гады пасля арышту. Умоўна-датэрміновае вызваленне магчыма толькі пасля адбыцця ў зняволенні 2/3 тэрміну пакарання. У турму забралі здаровым, а выпусцілі інвалідам. Аднак па Марынічу гэтага не скажаш. Ён адолеў хваробу і яе наступствы. Як і раней - інтэлігентны, вельмі, энергічны, увесь у справах. Пра такіх некалі казаў Віктар Ганчар: “Ганаруся, што вы мой сучаснік”.

Усе пытаюцца: “Чым Марыніч займаецца цяпер?” Адказваю разам з ім – палітыкай. І ў адрозненне ад некаторых іншых, нават маладзейшых, змагаецца ўсур’ёз, а не для інфармацыйнага піяру.

13.01.08

УЛАДЗІМІР ГАНЧАРЫК — АДЗІНЫ КАНДЫДАТ

Не згодны з тымі, хто лічыць, што ў паразе 2001 года вінаваты толькі Ганчарык і што лёс змагання з дыктатурай вырашала наменклатура, якая адхіснулася ад дэмакратычных перамен дзеля самазахавання. Па-першае, не толькі яна. Па-другое, у беларускіх умовах без пэўнай, тайнай ці адкрытай, падтрымкі наменклатуры ніякая перамога апанентаў рэжыму не магчыма ўвогуле. У 2006 годзе, як мы добра памятаем, апазіцыя вяла кампанію абсалютна самастойна, па сутнасці, без усялякіх кантактаў з наменклатурай. Вынікі — вядомыя. Упэўнены, што дамагчыся поспеху можна толькі разам.

Біяграфію Уладзіміра Іванавіча Ганчарыка традыцыйна пачну з даты нараджэння. Тым больш, што гэты момант вельмі цікавы. Дакладна вядома, што нарадзіўся ён у канцы красавіка 1940 года ў вёсцы Аўгустова, што ў пяці кіламетрах ад Лагойска. А вось якога дня? Дакументы афармлялі пасля вайны, і бацькі Валодзі не памяталі, у які дзень з'явілася дзіця. Разглядаліся розныя варыянты, быў нават «1 мая», але ўрэшце спыніліся на 29 красавіка, хаця Ганчарык па гэты дзень дакладна не ведае, калі прагучаў яго першы крык.

З дзіцячых успамінаў Уладзіміра Іванавіча спынюся на адным эпізодзе, настолькі прыкметным, што запомніўся на ўсё жыццё, а мо і паўплываў на яго. Ва ўсякім выпадку, пра яго Ганчарык расказваў мне з асаблівым імпэтам. Падчас вайны вельмі вялікім дэфіцытам былі звычайныя іголки. Сям'я Ганчарыкаў тады жыла ў зямлянцы. Недзе маці дастала іголку, а маленькаму хлопчыку, які потым стане прафсаюзным босам, захацелася ўвесці ў яе нітку. Іголка выслізнула з дзіцячых пальчыкаў. Адшукаць не ўдалося. Дасталася Уладзіку даволі моцна.

Пачатковая школа была ў роднай вёсцы, а сярэдняя — толькі ў Лагойску. Сёння цяжка ўявіць, але, каб атрымаць атэстат аб сярэдняй адукацыі, Ганчарык праходзіў пехам штодзённа ў два бакі дзесяць кіламетраў. Скончыў школу з «сярэбраным» медалём, што азначае на ўсе пяцёркі і адну чацвёрку, якую паставілі за сачыненне па тэме, нейкім чынам звязанай з камуністычнай партыяй.

Чорт яго тузануў (словы самога Уладзіміра Іванавіча) напісаць «камуністычная» з вялікай літары. Мабыць, гэта адбылося ад вялікай павагі, але памылка ёсць памылка.

Пасля школы паступіў на аддзяленне эканомікі і сельскай гаспадаркі інстытута народнай гаспадаркі. На апошнім курсе ажаніўся. З жонкай Ліляй яму давялося мяняць месца жыхарства дзевяць разоў, што было абумоўлена партыйнай кар’ерай.

У 1961 годзе скончыў інстытут з чырвоным дыпламам і пачаў працаваць эканамістам, а потым намеснікам галоўнага бухгалтара саўгаса «10 гадоў БССР» у Любанскім раёне Мінскай вобласці.

У 1965 годзе яму, маладому спецыялісту, прапанавалі перайсці на камсамольскую работу. І пайшоў па прыступках: першы сакратар Любанскага райкама АКСМБ, інструктар Мінскага абкама КПБ, другі сакратар Дзяржынскага райкама КПБ, першы сакратар Чэрвеньскага райкама, намеснік загадчыка аддзела ЦК КПБ, другі сакратар Магілёўскага абкама КПБ. Варыянт, як кажуць, тыповы для тых часоў.

Спынюся на двух момантах.

У 1975 годзе Уладзімір Ганчарык паступіў у аспірантуру Акадэміі грамадскіх навук пры ЦК КПСС, якую скончыў праз год з абаронай кандыдацкай дысертацыі. На размеркаванні яго спыталі пра аператыўную работу. Мільганула думка пра КДБ, але высветлілася, што гутарка ідзе пра пасаду першага сакратара Чэрвеньскага райкама КПБ, на якой ён адпрацаваў рэкордны тэрмін — больш за шэсць гадоў.

Калі Ганчарыка накіравалі другім сакратаром Магілёўскага абкама КПБ, першым там быў знакаміты Васіль Севасцьянавіч Лявонаў. У Магілёве яны добра пазнаёміліся. Жылі ў адным доме, часта вечарамі разам гулялі, пра ўсё раіліся.

Мабыць, трэба крыху спыніцца і на «дэпутацтве». «Крыху» — бо гэта старонка ў палітычнай біяграфіі Уладзіміра Іванавіча не была асабліва адметнай. Ён быў дэпутатам апошняга Вярхоўнага Савета БССР, куды па ўсіх акругах абіралі на безальтэрнатывнай аснове адзінага кандыдата ад «непарушнага блока партыі і народа». Кандыдатаў жа ў дэпутаты зацвярджалі ў ЦК КПБ. Другі

сакратар абкама па вызначэнню мусіў быць у гэтым спісе. Па наменклатурнай жа схеме, хаця і больш складанай, ён прайшоў і ў дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР. А вось за дэпутацкае месца ў Вярхоўным Савете Беларусі 13-га склікання давялося пазмагацца. Але ніколі і нідзе ў дэпутацкім корпусе Ганчарык не прэтэндаваў на першыя ролі.

У 1986 годзе Уладзімір Ганчарык стаў старшынёй Рэспубліканскага савета прафсаюзаў, а пазней — старшынёй Федэрацыі прафсаюзаў Беларускай. Як вядома, прафсаюзная работа ў савецкія часы заўжды асацыявалася з нейкай палітычнай ссылай, таму прапанова Слюнькова ўзначаліць прафсаюзы была успрынятая Ганчарыкам без асаблівага задавальнення. Якая ссылка, калі яму толькі 44 гады! Асобныя кіраўнікі кампартыі добра разумелі, што патрэбны нейкія рэформы, імкнуліся і нават спрабавалі іх распачаць, але гэта не выратавала КПСС. Ганчарык — адзін з прыкладаў няўдалых спроб рэфармавання. Аднак справа была не толькі ў ім. Немагчыма рэфармаваць тое, што памірае. Магчыма толькі прадоўжыць агонію. Хаця ёсць і іншае меркаванне ў асяродку ініцыятараў стварэння новых незалежных прафсаюзаў: Ганчарыку трэба было дзейнічаць больш рашуча і паскорыць смерць прынятай ім савецкай мадэлі прафсаюзаў — ФПБ, і на яе праху стварыць сапраўды незалежнае ад уладаў аб'яднанне прафсаюзаў, хай сабе і цаной страты дзвюх трацін фармальных членаў былой федэрацыі. Але тая траціна, што засталася, была б сапраўды моцнай і ўплывовай сілай, сапраўдным абаронцам інтарэсаў працоўных. І тады агульны ход падзей мог быць зусім іншым.

Новая ўлада, што сфармавалася пасля прэзідэнцкіх выбараў 1994 года, не стала вітаць новыя тэндэнцыі ў прафсаюзным руху. Наадварот, імкнулася не толькі захаваць былыя стэрэатыпы, але і ўзяць усё, што адбываецца, пад свой кантроль. Дэманстрацыя і стотысячны мітынг 1991 года былі яшчэ свежымі на памяці, нагадваі, якімі могуць быць пратэсты рабочых. І таму любыя зрухі ў адпаведным накірунку рашуча перасякаліся.

Нагадаю толькі адзін выпадак — страйк работнікаў метрапалітэна ў 1995 годзе. Усе спробы знайсці якую-небудзь праўду тады былі жорстка спынены, лідары страцілі рабочае месца. Уладзе былі патрэбны паслухмяныя аб'яднанні рабочых і сялян. Таму, калі падчас першага так званага Усебеларускага сходу у прэзідыуме Ганчарык аказаўся адзіным хто прагаласаваў супраць «усенароднай» падтрымкі, яму гэтага не даравалі.

У 1999 годзе Ганчарык адмовіўся прымаць удзел у «віртуальных» прэзідэнцкіх выбарах Ганчара, аднак у 2001 годзе стаў адзіным кандыдатам ад апазіцыі на самых што ні ёсць рэальных прэзідэнцкіх выбарах. Дарэчы, сугучнасць прозвішчаў «Ганчарык» і «Ганчар» звяла ў зман даволі многіх. Людзі не разумелі, як можна адначасова быць зніклым і хацець заняць першую ў краіне пасаду. Памылка прымітыўная, але чамусьці чуткі на гэты конт узнікалі пастаянна, быццам іх хтосьці спецыяльна каталізаваў...

Я не буду падрабязна спыняцца на выбарах 2001 года. Скажу толькі, што заявы, якія прагучалі 7 жніўня 2001 года, калі ўсе бакі ўрэшце пагадзіліся на адзінага кандыдата, пра Ганчарыка, як магчымага беларускага Каштуніцу, у некаторых выклікалі іранічныя ўсмешкі. Перш за ўсё ў тых, хто сам хацеў быць адзіным кандыдатам ад апазіцыі. Нагадаю, што на гэтую ролю больш за іншых прэтэндавалі Сямён Домаш, Сяргей Калякін, Павел Казлоўскі і Міхаіл Чыгір. Перамовы, якія ішлі паміж гэтымі палітыкамі, былі абцяжараны не столькі прынцыповымі пытаннямі, колькі шматлікімі дробнымі і асабістымі. І невыпадкова, што многія не разглядалі нікога з кандыдатаў сур'ёзна. Напрыклад, у той жа Расіі, дзе пэўныя палітычныя колы пасля некаторай паўзы вырашылі зрабіць стаўку на дзеючага прэзідэнта Беларусі.

Разам з Ганчарыкам атрымлівалася «пяцёрка», аднак усе разумелі, што далей павінен ісці толькі адзін. Нават была прызначана дата вылучэння апазіцыйнай адзінага кандыдата — 17 ліпеня. Аднак дамовіцца ў абвешчаны тэрмін не атрымалася. «Адзіным» Ганчарык стаў значна пазней. Але, па вялікім рахунку, намінальна, таму што рэальна тыя, хто падтрымліваў Домаша, працаваць на Ганчарыка не сталі. Усе пяць калон мусілі

аб'яднацца ў адну, і не павінна было існаваць так званай «пятай калоны». Таму я цалкам падтрымліваю крок Аляксандра Казуліна да самастойнасці на наступных выбарах. Досвед 2001 года яскрава сведчыць, што немагчыма аб'яднаць тых, хто не жадае аб'яднацца.

Пра тое, як працаваў штаб Ганчарыка, можна распавядаць даволі доўга, але я спыню вашу ўвагу толькі на адным прыкладзе. Памятаю, што газета «Дзень», якую я тады ўзначальваў, рабіла спецвыпуск пра адзінага кандыдата. Зразумела, што «Беларускі Дом друку», паслугамі якога мы карысталіся, выконваць замову адмовіўся. Тады я дамовіўся з друкарняй «Мэджык». Нягледзячы на тое, што яны былі пад даволі жорсткім кантролем, агульную мову знайсці атрымалася. Але тут узнікла зусім нечаканая перашкода — няма добрага фотаздымка самога адзінага кандыдата. Атрымаць яго ўдалося толькі праз дзень. Надрукавалі. Дамовіліся, што тыраж будучь забіраць самі прадстаўнікі штаба, і я пра яго амаль забыўся. За тры дні да выбараў тэлефануюць з «Мэджыка» з просьбай тэрмінова забраць газету, бо з-за цеснаты ад новай прадукцыі былі вымушаны вынесці яе на вуліцу, а там пачынаецца дождж. Яшчэ раз падкрэслаю, што было гэта за тры дні да прэзідэнцкіх выбараў...

Пасля выбараў 2001 года Ганчарык сышоў з ФПБ і з'ехаў у Маскву, дзе пэўны час працаваў у Выканкаме Усеагульнай канфедэрацыі прафсаюзаў. Потым дапамагаў бізнесменам. Зараз — пенсіянер. І толькі час ад часу падключаецца да той ці іншай палітычнай імпрэзы.

21.01.08

СЯМ ЁН ДОМАШ – СТРАЧАНЫЯ МАГЧЫМАСЦІ

Калі ў 2006 годзе Сямён Мікалаевіч Домаш пачаў працаваць генеральным дырэктарам рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства “Гродзенскае вытворчае гарбарнае аб’яднанне”, многія аднесліся да гэтага вельмі негатыўна. Маўляў, “зламалі”. Мне ж больш падабаецца пазіцыя другога ўдзельніка падзей 2001-га Уладзіміра Ганчарыка – чалавеку трэба неяк жыць.

Сямён Мікалаевіч Домаш нарадзіўся 2 студзеня 1950 года ў вёсцы Тумашы Ляхавіцкага раёна Брэсцкай вобласці. На момант “злому” яму было толькі 56 гадоў. Узрост не пенсійны, таму на словы пра “зраду дэмакратычным прынцыпам” я заўсёды прыгадваю гэты факт і прапаную суразмоўцу ўявіць сябе на яго месцы. І пакуль яшчэ не бачыў нікога, хто б у адказ працягваў настойваць на палітычных стэрэатыпах.

У 1969 годзе Домаш скончыў Бабруйскі аўтатрактарны тэхнікум і пачаў працаваць на астравецкай аўтабазе № 4. Спачатку год механікам, затым амаль чатыры гады інжынерам і тры дырэктарам. У 1977 годзе пераязджае ў Гродна - дырэктарам аўтакаम्біната № 1, потым загадчыкам прамыслова-транспартнага аддзела Гродзенскага гаркама КПБ, другім сакратаром Кастрычніцкага райкама.

Акрамя тэхнікума Домаш скончыў яшчэ Вышэйшую партыйную школу (1981 г.) і Беларускі інстытут народнай гаспадаркі (1989 г.).

Як было заведзена ў тых гады, партыйная старонка ў кар’ёрным росце мянялася на “савецкую” і наадварот. У 1987 годзе Сямёна Домаша абралі (альбо прызначылі) старшынёй Лідскага гарвыканкама. Знакамітае півна ён “піў” тры гады, а потым зноў вярнуўся ў Гродна, дзе з чэрвеня 1990 года па кастрычнік 1993-га ўзначальваў выканкам і гарадскі Савет народных дэпутатаў.

Гэта ўжо былі гады кардынальных сацыяльных і палітычных перамен. Змена эпох, якая патрабавала перамен і ў чалавеку. Ці глыбінных, ці знешніх, гэта значыць – прыстасавання. Большасць наменклатуры абачліва выбрала апошні варыянт. Домаш, хаця і не

адразу – першы. Але не змог яго вытрымаць да канца. Бо час зноў павярнуў назад. У гэтым заключалася яго ўнутраная драма. Ды ці толькі яго аднаго. Да таго ж, гэта драма на момант адказнага выбару далейшага шляху (пасля паразы на прэзідэнцкіх выбарах) – у адкрытую апазіцыю, ці ў цень грамадскага жыцця – сышлася па часе з інфарктам.

21 кастрычніка 1993 года ён замяніў загінуўшага Зміцера Арцменю на пасадзе старшыні Гродзенскага аблвыканкама і аўтаматычна стаў кіраваць народнымі выбраннікамі вобласці, бо тады гэтыя пасады яшчэ не былі падзелены.

Пасля першых прэзідэнцкіх выбараў, дакладней 12 снежня 1994 года, згодна з загадам прэзідэнта № 257 на месца Домаша старшынёй Гродзенскага абласнога выканкама быў прызначаны будучы Герой Беларусі Аляксандр Дубко. Каларытны чалавек, які пайшоў з жыцця абсалютна нечакана.

С.М. Домаш яшчэ два гады ачольваў Гродзенскі абласны Савет дэпутатаў. Ён быў шчырым прыхільнікам пашырэння паўнамоцтваў мясцовых органаў улады, узмацнення іх ролі ў тэрытарыяльным развіцці і функцыянаванні галінаў народнай гаспадаркі і таму вельмі хутка стаў адным з самых вядомых рэгіянальшчыкаў. Менавіта Домаш ініцыяваў стварэнне Асацыяцыі пародненых еўрапейскіх гарадоў і еўрарэгіёна “Неман”. Адным з першых кіраўнікоў перайшоў на беларускую мову. Гэтага хапіла, каб і ўвесь апарат зрабіў тое самае, без усялякага прымусу.

Сямён Мікалаевіч Домаш быў дэпутатам Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 12-га і 13-га скліканняў. Апошні і стаў найбольш адметнай старонкай палітычнай біяграфіі Домаша. У маі 1996 года яго выбралі членам прэзідыума ВС, дзе ён курыраваў работу пастаяннай камісіі па дзяржаўным будаўніцтве і мясцовым самакіраванні, ажыццяўляючы сувязь паміж мясцовымі органамі самакіравання і беларускай дыяспарай.

Падчас лістападаўскага рэферэндуму 1996 года Домаш адкрыта выступаў супраць палітыкі Лукашэнкі, быў сярод 70 дэпутатаў, якія ініцыявалі імпічмент і

напісалі адпаведны ліст у Канстытуцыйны суд. Домаш стаў адзіным рэгіянальным лідэрам, які публічна перайшоў у апазіцыю да прэзідэнта. Пасля паразы праціўнікаў узмацнення і пашырэння прэзідэнцкіх паўнамоцтваў Сямён Мікалаевіч вярнуўся ў Гродна.

З 1997 года па 2002-і ўзначальваў Гродзенскі абласны Каардынацыйны камітэт дэмакратычных сіл “Гродзенская ініцыятыва”, у які ўвайшлі 34 грамадскія, палітычныя і прафсаюзныя арганізацыі Гродзеншчыны. Па яго ініцыятыве ў маі 2000 года створана Каардынацыйная рада “Рэгіянальная Беларусь”.

Далей былі прэзідэнцкія выбары 2001 года. З ініцыятывай прапанаваць свайго кандыдата выступілі рэгіянальныя лідары грамадскіх абласных аб’яднанняў – каардынатары так званых рэсурсавых цэнтраў. Найперш – Віктар Карніенка і Аляксандр Мілінкевіч. У пэўным сэнсе насуперак памкненням Каардынацыйнай рады дэмакратычных сіл, вядучую ролю ў якіх адыгрывалі партыі. Насуперак, але і на апераджэнне, бо Рада ніяк не магла вызначыцца са сваім адзіным кандыдатам. Федэрацыя прафсаюзаў вылучыла свайго кандыдата – Уладзіміра Ганчарыка. Пайшлі і іншыя. Так і ўтварылася тая самая знакамітая пяцёрка, якая потым, пасля доўгай чарады пасяджэнняў рознага фармату, адкрытых спрэчак і закулісных гульняў, вымушана была сам насам, за закрытымі дзвярыма, вызначацца з адзіным. Сышліся на Ганчарыку.

Выбарчы штаб Сямёна Домаша ўзначаліў Аляксандр Мілінкевіч. 18 чэрвеня 2001 года ЦВК Беларусі зарэгістраваў ініцыятыўную групу Домаша ў складзе 3 695 чалавек. Узначаліў яе малады і амбіцыйны юрыст, член АГП Яўген Лабановіч, які ўжо паспеў папрацаваць на Віктара Ганчара на так званых віртуальных выбарах.

14 жніўня 2001 года ЦВК прызнала сапраўднымі 160 077 подпісаў у падтрымку кандыдатуры Домаша. Аднак ужо 22 жніўня раніцай ён сабраў прэс-канферэнцыю, дзе на вачах у журналістаў падпісаў заяву ў Цэнтральную камісію Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэферэндумаў з просьбай вызваліць яго ад удзелу ў прэзідэнцкай гонцы ў сувязі з тым, што была

дасягнутая дамоўленасць аб падтрымцы адзінага кандыдата, якім стаў Уладзімір Ганчарык.

Мне пашанцавала быць на той прэс-канферэнцыі. Добра памятаю, што асаблівай радасці ў вачах сяброў штаба Сямёна Мікалаевіча не было. І, як цяпер ужо вядома, і быць не магло, бо ішоў ён на тое пасяджэнне з пасяджэння штаба з наказам канчатковага рашэння самастойна не прымаць. У крайнім выпадку папрасіць кароткі, на паўгадзіны-гадзіну, тайм-аўт, каб вярнуцца ў штаб параіцца. Прыхільнікаў рашэння не здымацца ні ў якім разе і рухацца да канца асобнай калонай у камандзе Домаша было ці не болей, чым прыхільнікаў пайсці на саступкі.

Многія, і не толькі з былой каманды Домаша, але і аналітыкі, да гэтага часу лічаць, што трэба было ісці да канца. Дынаміка рэйтыngu, энергічная каманда, аптымальнае спалучэнне іміджа рэфарматара з наменклатуры, гаспадарніка і рэгіянальнага палітыка, які ведае праблемы не толькі сталіцы – працавала на Домаша.

З адегласці сённяшняга дня бачыцца відавочным, што перамагчы яму б не далі. Але шанц стаць і застацца нацыянальным лідэрам, а значыць бяспрэчным адзіным кандыдатам на наступныя выбары ў яго быў не малы. Ва ўсякім разе дынаміку і вастрывію той выбарчай кампаніі ўдзел Домаша, удзел двух дэмакратычных кандыдатаў, ды яшчэ б ва ўзаемадзеянні, гэта б надало – лічаць многія. І падмацоўваюць сваё меркаванне спасылкай на прыклад Аляксандра Казуліна пазнейшай пары.

Ва ўсякім разе зразумела, чаму і потым не было сапраўды супольнай працы прыхільнікаў Домаша на Ганчарыка. Але нават і пасля гэтага кардынальнага кроку згодна з сацыялагічнымі даследаваннямі лабараторыі “Новак” асабісты рэйтынг былога гарадзенскага губернатара працягваў расці. І гэта невыпадкова – у апазіцыі з’явіўся новы твар.

Памятаю таксама як піярыліся добрыя адносіны Домаша з Васілём Быкавым, да якога Сямён Мікалаевіч нават ездзіў у Фінляндыю, як падкрэслівалася яго сяброўства з сем’ямі Карпенкі і Кудзінава.

Калі я працаваў над гэтым нарысам, вырашыў пазваніць Валодзі Кудзінаву, які ў дадзены момант

займаецца бізнесам ў Крыме. Некалькі гадоў таму ён запрашаў мяне ў адзін з даволі вядомых на ўвесь былы СССР санаторый. У 2001 годзе Уладзімір Кудзінаў быў намеснікам кіраўніка выбарчага штаба Домаша. Ён раскажаў, што падтрымлівае з Домашам добрыя адносіны, але пасля тых выбараў яны больш не размаўлялі і не бачыліся...

Тут, як кажуць, ніякія каментарыі не патрэбны.

Некаторыя лічаць, што адмаўленне ад удзелу ў прэзідэнцкай гонцы стала адной з прычын інфаркту. Не станем гэта дакладна сцвярджаць, але тое, што ў 2001 годзе С.М. Домаш страціў магчымасць стаць вельмі сур'ёзным палітычным апанентам Лукашэнкі – відавочна. На жаль, гэтую магчымасць ён страціў. Як і мы ўсе.

Тое, што пасля прэзідэнцкіх выбараў 2001 года Домаш сышоў з вялікай палітыкі, на мой погляд, абумоўлена не толькі небяспечнай хваробай. І сышоў не адразу. Ён яшчэ паспрабаваў стварыць грамадскі рух на базе аб'яднання існуючых. І спыніў спробы на этапе абмеркавання з рэгіянальнымі лідэрамі самой ідэі. Пасля нарады, ці не апошняй у сваёй палітычнай кар'еры, якую арганізаваў у адным з кафэ ў Гродне. Адмовіўся ён і ад прапановы стаць лідэрам адной з партый. Проста зразумеў, што сапраўдная барацьба і знаходжанне ў апазіцыйнай палітычнай тусоўцы – розныя рэчы.

Можа таму прэтэнзіі Домаша на лідэрства сталічная апазіцыя і сустрэла хаця і без асаблівага імпэту, аднак і без асаблівай варожасці. Большасць зразумела, што гэта той выпадак, калі лепш сябраваць, чым ваяваць. Яго папулярнасць сярод электарату была на карысць дэмакратычным сілам. У ліку першай сотні Домаш падпісаў Хартыю'97. Яго абралі ў створаны апазіцыйнай Нацыянальны выканаўчы камітэт, які быў так званым ценявым урадам.

Ён сыходзіў з палітычнай сцэны паступова, без гучных слоў і заяў. Але запомніўся. Свой унёсак у падрыхтоўку глебы да дэмакратычных пераменаў, якія непазбежна адбудуцца, рана ці позна, так ці інакш, бо гэта і ёсць неадольны гістарычны імператыву, Сямён Домаш зрабіў. І будучыя гісторыкі не абмінуць сваёй увагай гэты этап у жыццядзейнасці краіны, і яго месца і ролю ў ім.

Сыход Домаша з палітыкі ў асабістае жыццё вымагае напісаць і аб такіх рэчах, аб якіх я звычайна не пішу. Думаю, многім будзе цікава даведацца, што Домаш з'яўляецца кандыдатам у майстры спорту па боксе. Яго жонка Зоя Фёдараўна працавала спецыялістам па кадрах Ленінскага аддзялення "Беларусбанка" ў Гродне. Старэйшага сына завуць Зміцер. Ён - былы вайсковец, майстар спорту па плаванню, працаваў на сумесным беларуска-расійскім прадпрыемстве. Малодшы сын Аляксандр таксама займаўся спортам (плаваннем) і нават выканаў нарматывы кандыдата ў майстры спорту. Скончыў факультэт правазнаўства Гродзенскага ўніверсітэта, працаваў у банкаўскай галіне.

Канешне, тое, што Сямён Домаш зноў кіруе не вельмі моцным дзяржаўным прадпрыемствам, далёка не для яго варыянт. І справа тут не толькі ў маралі. Справа ў тым, што ў яго не было іншага выйсця, як пагадзіцца на гэтую прапанову.

Згодна з тлумачальным слоўнікам беларускай літаратурнай мовы гарбарнай дзейнасцю лічыцца тая, што мае дачыненне да вырабаў са шкур і гандлю імі. Мякка кажучы, гэта не тая сфера, якую вывучаюць у аўтатрактарных тэхнікумах і наргасе. Калі аб гэтым не думаць, то можна не заўважыць відавочнае імкненне прынізіць былога апанента

22.01.08

ЮРЫЙ ХАДЫКА — ЛЕГЕНДА АДРАДЖЭННЯ

Хадыка жыве непадалёк ад мяне. Часам я бачу, як ён з жонкай ідзе на Камароўку, што таксама знаходзіцца недалёка. Але гаворка пра іншае. Цяжка паверыць, што гэты спакойны і ціхі чалавек — адзін з самых актыўных дзеячаў беларускага адраджэнскага руху найноўшага часу. Поруч з Зянонам Пазьняком, Міхасём Ткачовым, ён адзін са стваральнікаў Беларускага народнага фронту яшчэ ў савецкі час. Легенда Беларускага Адраджэння.

Вось эпізод, які калі-небудзь увойдзе ў падручнікі па гісторыі. Бо ён не толькі яркі сам па сабе, але і выбітны сваім знакавым сэнсам, увасабляе канец савецкай сістэмы ў Беларусі. Хаця яна фармальна яшчэ праіснавала два гады. Студзень 1989 года, стадыён «Дынама» да краёў запоўнены людзьмі. Мітынг, які ладзіць БНФ з дазволу і пры ўдзеле гарадскіх уладаў. Упершыню за ўсё савецкія дзесяцігоддзі. Ашаламленне і ўздым — так узгадваюць агульную атмасферу, што панавала на стадыёне, удзельнікі той падзеі. Прамоўцам ад БНФ — тысячагалосы гул і свіст ухвалення, прамоўцам ад уладаў — гул і свіст ганьбы. Тым больш, што новыя адраджэнцы дэманстравалі ўжо і новую, нязвычайную для савецкіх людзей, стылістыку мітынгавых выступаў — вобразную і эмацыйную. І таму запамінальную. Канкрэтны змест праз гады забыўся, але ж атмасферу і яркія эмацыйныя ўражанні відавочцы таго «матча» помняць да гэтага часу. Найчасцей узгадваюць выступ Юрыя Хадыкі, які параўнаў штурм савецкай цытадэлі са штурмам сярэднявечнага замка, акружанага глыбокім ровам. І першыя кагорты рыцараў кідаліся ў роў, самаахвярна высцілаючы сваімі цэламі масток для наступу новых кагорт ваяроў.

У той час гэта параўнанне ўспрымалася як рамантычная гіпербала. Пра ахвяры ўсур'ез ніхто не думаў. Юрыю Хадыку выпала сваім жыццём і ўчынкамі пацвердзіць суровую праўду сваіх слоў і намераў. Пра гэты эпізод яго відавочцы мне распавялі пазней. А непасрэдным штуршком для напісання палітычнага нарыса пра Хадыку стаўся... тэлефонны званок. Справа ў тым, што ў новым даведніку «Хто ёсць хто ў Беларусі» ёсць спасылка на

кніжку «Іншадумцы» вядомага журналіста Аляксандра Уліцёнка, які быў маім кіраўніком і настаўнікам у журналістыцы. Ад яго і даведаўся, чаму гутарка з Хадыкам стаіць у кнізе першай і напісана на рускай мове. Таму што гэты артыкул рыхтаваўся раней за іншыя і датуецца вераснем 1991 года. І таму што — зараз цяжка паверыць — тады Хадыка ведаў рускую мову лепш за беларускую. Вось вам і эпізод, які найбольш красамоўна сведчыць пра «агрэсіўна-нацыяналістычную сутнасць» БНФ. Пад сваімі сцягамі гэты рух збіраў найбольш актыўную частку беларускага грамадства, якое ўжо прагла перамен. Перабудова адкрыла шлюзы.

Юрый Віктаравіч Хадыка нарадзіўся 23 чэрвеня 1938 года ў Мінску. Зразумела, што яго першыя дзіцячыя ўспаміны звязаны менавіта з вайной і падрыхтоўкай да яе. Юрасю было менш за тры гады. Яго бацьку, які быў будаўніком, перавялі ў Ваўкавыск, дзе ўзводзілі абаронныя ўмацаванні ўздоўж мяжы. Тыя самыя, частку якіх аднавілі ўжо ў нашы дні ў якасці музейнага комплексу пад назвай «Лінія Сталіна». Заходняя Беларусь. Ваўкавыск. Мноства маленькіх крамаў. Аднойчы ў адну з іх, дзе былі дзеверы вяртушкай, зайшла маці Юрася, а маленькі хлапчук крыху адстаў і ўсё тупаў і тупаў па колу, і ад адчаю гучна заплакаў. Без смеху Хадыка распавядаў мне, што з таго часу запомніў боты вайскоўцаў на ўсё жыццё.

1 верасня 1945 года ён пайшоў у незвычайную, мужчынскую, сталічную 60-ю школу. Менавіта ў ёй Хадыку дадуць мянушку «прафесар», якая стане фактам яго біяграфіі праз шмат гадоў. І яшчэ эпізод. Свята ў той пасляваенны час гасла даволі часта. Аднакласнікі Юрыя вынайшлі дзіўны спосаб штучных, па ўласным жаданні, электрапаўз. Выкручвалі лямпачку, слінявілі кавалак прамакаткі і ўстаўлялі ў патрон. Сліна высыхала, прамакатка пераўтваралася ў ізалятар, святло гасла. Але ўрок працягваўся. Настаўнікі прасілі каго-небудзь з вучняў пераказаць апошнюю прачытаную кнігу. Хадыкі жылі недалёка ад Пушкінскай бібліятэкі, якая тады была за сённяшнім Палацам Рэспублікі. Пазней гэтыя ўрокі вусных апавяданняў, як лічыць сам Хадыка, неаднойчы будуць яму ў дапамогу.

Школу Юрый скончыў з залатым медалём і паехаў паступаць у створаны Капіцам Маскоўскі фізіка-тэхнічны інстытут (МФТИ), аднак набраў там так званы напаяпрахадны бал, які, аднак, быў настолькі высокім, што даваў права залічэння ў любы іншы маскоўскі інстытут. Гэта яму і прапанавалі, аднак ён паслухаўся парады маці і вярнуўся ў Мінск.

У 1960 годзе скончыў фізічны факультэт БДУ і стаў працаваць у Інстытуце фізікі Акадэміі навук Беларусі: малодшы, старэйшы навуковы супрацоўнік, кіраўнік групы, загадчык лабараторыі. Не простаі, а галоўнай у справе разлікаў траекторыі ракет ва Усесаюзнай кааперацыі па стварэнні касмічнай сістэмы ранняга папярэджання пра ракетны напад.

У 1975 годзе ўзначаліў секцыю оптыка-электронных сродкаў разведкі ў камісіі АН СССР па распрацоўцы прагнозу развіцця ўзбраенняў на 15 гадоў. У лютым 1965-га абараніў кандыдацкую дысертацыю па фізічнай аэрадынаміцы. А ў 1976-м стаў доктарам фізіка-матэматычных навук, прафесарам. Тэма дысертацыі: «Аптычныя характарыстыкі факелаў балістычных ракет».

Двойчы, у 1967 і 1969 гадах, Хадыку прапаноўвалі ўступіць у кампартыю, але ён адмаўляўся. «Зламалі» толькі ў 1981-м. Вось як таумачыць гэты крок сам Юрый Віктаравіч у кнізе «Іншадумцы»: «...*Да, ужо тогда сформировалось и распространилось отношение к партии, как... Ну, как к прививке против каких-то социальных напастей. Меня среди прочих нюансов останавливало следующее убеждение: эта «игра», мол, обходит науку; я наивно-самонадеянно считал, будто смогу добиться своих целей, обеспечить карьеру без партбилета. Рассуждал в том духе, что физика — отнюдь не политика, зачем здесь партбилет, голова должна быть! Правда, жизнь потом несколько подкорректировала такие взгляды».*

Беларуская нацыянальная ідэя да яго прыйшла поруч з захаваннем беларускім мастацтвам. Калі на пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя ў Хадыкі запыталіся, чым ён ганарыцца ў сваім жыцці, яго адказ для многіх прагучаў нечакана: удзелам у стварэнні акадэмічнага музея старажытнай беларускай культуры.

Сапраўды, восенню 1969 года ён арганізаваў у Акадэміі навук БССР семінар па вывучэнні старажытнабеларускага мастацтва, прымаў удзел у зборы матэрыялаў (экспедыцыі) і напісанні «Зводу помнікаў гісторыі і культуры Беларусі». А ў 1979 годзе быў адчынены і знакаміты музей. Перад Юрыем Хадыкам адкрыліся глыбіні і таямніцы беларускай гісторыі, беларускага адраджэнскага руху з яго драматычнымі паваротамі і трагічнымі лёсамі яго творцаў. Ад ведаў у спалучэнні з асэнсаваннем вопыту сюррэалізму савецкай таталітарнай сістэмы да ідэй дэмакратыі і беларускага адраджэння — такім быў тыповы алгарытм фармавання свядомасці пакалення першай перабудовачнай хвалі. З той, аднак, істотнай асаблівасцю, што Юрый Хадыка належаў да невялікай купкі першапраходцаў — арганізатараў і тэарэтыкаў Беларускага Адраджэння канца ХХ стагоддзя.

30 красавіка 1988 года адбыліся сумна вядомыя «Дзяды», і Хадыка (сябра КПСС!) пачаў ствараць у сваім інстытуце групу падтрымкі толькі-толькі сфармаванага аргкамітэта БНФ. За кароткі тэрмін у яго групу ўвайшлі каля 70 чалавек. З кампартыі па асабістым жаданні Юрый Віктаравіч выйшаў у лютым 1990-га. Але дэмакратычным актывістам ён стаў яшчэ ў 1988 годзе, а праз год быў абраны намеснікам старшыні БНФ «Адраджэнне». З гэтай пасады вышоў толькі ў снежні мінулага года.

З 1996 па 2000 гады Ю.В. Хадыка ўваходзіў у назіральную раду Беларускага Хельсінскага камітэта. А ў 1997-м яго прызначылі прарэктарам Народнага ўніверсітэта — самай буйной праграмы Грамадскага навукова-аналітычнага цэнтра «Беларуская перспектыва» і рэдактарам бюлетэня Народнага ўніверсітэта. У 1998 годзе яго зрабілі сябрам рэдакцыйнага савета часопіса «Адкрытае грамадства». Юры Віктаравіч з'яўляецца намеснікам старшыні назіральнага савета Незалежнага інстытута сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў, хаця працу менавіта гэтых сацыёлагаў публічна і крытыкуе.

Мабыць, самым адметным, але і самым драматычным у палітычнай біяграфіі Юрыя Віктаравіча можна назваць год 1996-ы, адзначаны перш за ўсё знакамітым «Чарнобыльскім шляхам». Аднак гэта акцыя не

была адзінай. Спачатку 25 сакавіка апазіцыя святкавала «Дзень волі», потым 2 красавіка пратэставала супраць падпісання з Расіяй дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, у якую сёння верыць (статус абавязвае) хіба толькі «беспросветны» аптыміст Павел Барадзін. А 26 красавіка традыцыйна ўспаміналі ахвяр чарнобыльскай трагедыі. Выключна гуманітарна-палітычнае мерапрыемства з часам ператварылася ў цалкам палітычнае.

Напярэдадні ў кабінете тагачаснага намесніка старшыні Вярхоўнага Савета Генадзя Карпенкі ўзгаднілі з міліцэйскім начальствам маршрут руху. На нарадзе прысутнічаў і Юрый Хадыка. 26 красавіка людзі ішлі там, дзе было ўзгоднена з уладай, якая, аднак, парушыла свае абяцанні. Перад маніфэстантамі паўстаў АМАП са шчытамі і гумовымі дубінкамі. Улады, па сутнасці, самі справакавалі сутыкненні, за якія потым Хадыку і асудзілі.

Менавіта 26 красавіка 1996 года нечакана ў Мінску з'явіўся эмігрант Зянон Пазыняк і прапанаваў ушанаваць памяць забітага чачэнскага генерала Дудаева. На мой погляд, гэта стала той «мядзведжай паслугай», якая пазней адштурхне ад БНФ даволі многіх людзей. А 26 красавіка іх было вельмі многа — за 50 тысяч чалавек. Такіх лічбаў беларуская апазіцыя не дабеўца больш ніколі.

Пасля «гарачай» вясны 1996 года Юрый Віктаравіч Хадыка і яго папалечнік па БНФ Вячаслаў Сіўчык апынуліся за кратамі. Улада чакала пакаяння, а атрымала бестэрміновую палітычную галадоўку. Учынак сапраўднай мужнасці і самаахвярнасці. У абарону прафесара, вучонага і палітыка разгарнуўся моцны рух салідарнасці. З маніфэстацыямі на «Валадарскага», з патокам лістоў пратэсту, у тым ліку з-за мяжы — не толькі ад палітыкаў і грамадскіх дзеячаў, але і ад вучоных. І не толькі з краінаў Захаду, але і з Расіі. Лідэр расійскага «Яблыка» Рыгор Яўлінскі папрасіў прэзідэнта Барыса Ельцына дапамагчы вызваліць Юрыя Хадыку і Вячаслава Сіўчыка. Той патэлефанаваў Лукашэнку. Вязняў выпусцілі. Не ведаю, наколькі гэта адпавядае рэчаіснасці, але каалі меркаваць, што абвяржэнняў пакуль не было, нешта падобнае адбылося на самай справе.

Згодна вышэйзгаданаму даведніку, Хадыка напісаў каля 150 навуковых прац па фізіцы, каля 200 навукова-

тэхнічных справаздач і бліз 40 публікацый па гісторыі беларускага мастацтва. Не ўлічана, праўда, у даведніку яго публіцыстыка на зладзённых палітычных тэмы — больш за 350 публікацый. Такім чынам, прыкладна пароўну паміж фізікай і «лірыкай». Але я ўпэўнены, калі спытаць, якога Хадыку людзі больш ведаюць, фізіка ці палітыка, большасць адкажа — палітыка. І менавіта ў гэтай якасці ён па-ранейшаму на авансцэне беларускага грамадскага жыцця. Яго ўплыў вызначаецца не фармальнымі пасадамі, а аўтарытэтам і асабістымі якасцямі.

01.02.08

МІХАСЬ ТКАЧОЎ – ВУЧОНЫ І ПАЛІТЫК

Восенню 2006 года ў Гродне распачалася так званая рэканструкцыя. Галоўны інструмент гэтай “рэканструкцыі” - бульдозер. Больш дакладна сказаў на гэты конт кандыдат гістарычных навук, вядомы археолаг, старшыня ГА “Таварыства беларускай мовы” Алег Трусаў: “Гістарычныя помнікі знішчаюцца перш за ўсё ў тых гарадах, дзе сінць грамадская свядомасць. У канцы 1980-х Гродна было цэнтрам нацыянальнага адраджэння. Пакуль дзейнічаў гісторыка-культурны клуб “Паходня” на чале з Міхасём Ткачовым, пакуль Аляксандр Мілінкевіч на пасадзе віцэ-мэра курыраваў пытанні культуры, усё было нармальна. Ткачоў памёр, “Паходня” распалася, Мілінкевіч заняўся палітыкай...”

Нарадзіўся Міхась Аляксандравіч Ткачоў 10 сакавіка 1942 года ў горадзе Мсціслаў Магілёўскай вобласці. У гэтым жа годзе загінуў пад Ленінградам яго бацька. Гадавалі хлопчыка маці і айчым. Мсціслаўскую дзесяцігодку № 3 Міхась скончыў з трыма чацвёркамі і падаў дакументы на гістарычны факультэт БДУ.

Але якраз у той год міністэрства адукацыі праводзіла чарговы эксперымент: школьнікі, якія не мелі двух гадоў працоўнага стажу, першы курс мусілі вучыцца завочна. Міхась жа меў стажу толькі 14 месяцаў: “набраў” ён іх падчас школьных канікулаў, працуючы ў мясцовай цагельні штогод, пачынаючы з шостага класа. 10 месяцаў не хапала, таму пасля таго, як стаў студэнтам, вярнуўся дадому і ўладкаваўся на працу ў прыгарадны калгас імя Варашылава. Абганяў бульбу, вазіў салому, вывозіў з цялятніка гной на поле.

Ткачоў быў сакратаром калгаснай камсамольскай арганізацыі, а раённы камсамол узначальваў Аляксей Камай. У будучым, калі апошні будзе другім сакратаром ЦК КПБ, яны з Ткачовым стануць ідэйнымі праціўнікамі.

Гісторыя, як выбар прафесіі, была для Міхася не толькі поклічам таленту, але і спосабам рэалізацыі ідэй беларускага нацыянальнага адраджэння, культурнага і дзяржаўнага. Юнак шмат чытаў і сярод россыпаў гістарычных звестак, хаця і старанна прасяяных праз

савецкае інтэрнацыянальнае ідэалагічнае сіта, трапляліся і нацыянальныя зярняткі. Свой уплыў аказала і гісторыя роднай Мсціслаўшчыны, якой ён, дарэчы, прысвяціў і сваю дыпломную работу. Абараніў на выдатна.

Менавіта ў студэнцкія гады і склалася вакол яго тое ядро нацыянальна свядомых інтэлектуалаў, якое з першымі прабліскамі перабудовы стане актывістамі новай адраджэнскай хвалі. Разам з імі ён будзе ствараць клуб “Паходня”, Беларускі народны фронт, Беларускаю сацыял-дэмакратычную грамаду.

Яны не рыхтавалі рэвалюцыю, не будавалі планаў захопу ўлады. Звычайнае нефармальнае кола сяброў, свайго роду асветніцкі гурток з вельмі абачлівым прыцягненнем новых сяброў па крытэрыях не толькі асабістых сімпатый, але і схільнасці да ўспрыняцця ідэй нацыянальнага адраджэння. Найперш праз веданне гісторыі, якую вывучалі з шырокім выхадам за межы праграм, адшукваючы дзе толькі можна кніжкі, што былі пад забаронай з канца 20-х гадоў, таго ж Вацлава Ластоўскага, Усевалада Ігнатоўскага ды іншых. Аднак доўгатэрміновую задачу – для сябе і нашчадкаў – ужо тады сфармулявалі са здзіўляючай дакладнасцю: праз асвету, праз уваходжанне нацыянальна свядомых людзей у дзяржаўныя і партыйныя структуры рыхтаваць і ажыццяўляць перамены эвалюцыйным шляхам. Цікавая дэталі: згодай на прапанову аб уступленні ў шэрагі КПСС Міхась Ткачоў адказаў толькі пасля парады з сябрамі гуртка.

Пасля заканчэння ўніверсітэта Міхась Ткачоў быў размеркаваны ў Жодзіна, на ўскрайку якога якраз пабудавалі новую школу для саўгаса “Зарэчча”. На пяць гадоў яна і стане для яго роднай: выкладаў гісторыю, загадваў вучэбнай часткай. Малады, высокі, спартыўны, камунікабельны. Любімы вучнямі, паважаны калегамі. Гуляў за зборныя па валейболу і баскетболу, удзельнічаў у мастацкай самадзейнасці – спяваў, танцаваў, граў на гармоніку і нават складаў надзённыя прыпеўкі. Там ажаніўся, там у іх нарадзіўся сын. Быт? Звычайны, савецкі. Маладая сям’я з трох чалавек месцілася ў прышкольнай старошчы, тры чалавекі на адзінаццаці квадратных метрах.

Але матэрыяльна, па тых жа савецкіх мерках, забяспечваў сям'ю на прыстойным узроўні.

Зарплата завуча, плюс лекцыі па палітэканоміі на бухгалтарскіх курсах і лекцыі па філасофіі для вячэрнікаў філіяла БПІ. Здавалася, трывала ўвайшоў у жыццёвую каляіну, з якой мала хто з настаўнікаў вырываўся. Міхась вырваўся. Вялі мэта і мара, талент і характар, які патрабаваў руху, справы, новых дарог, штурму новых вяршынь.

Таму зразумела яго і жонка, калі ён вырашыў ісці ў аспірантуру, хаця, вядома ж, 100 аспіранцкіх рублёў не натхнялі. Кандыдацкі мінімум Міхась здаваў у Акадэміі навук. Чаму не ў родным БДУ? Туды яго не пусціў сумна вядомы Лаўрэнцій Сямёнавіч Абэцэдарскі, які на той момант быў загадчыкам кафедры гісторыі Беларусі. Гэту прычыну назваў сам Ткачоў у 1991 годзе, калі даваў інтэрв'ю для кнігі "Іншадумцы".

У 1968 годзе Ткачоў стаў супрацоўнікам Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі. З напісаннем і абаронай кандыдацкай дысертацыі ён уклаўся, рэдкі выпадак, дакладна ў тры гады. Абраў археалогію і ніколі з ёй не развітваўся літаральна да апошняга дыхання. Яна прынесла яму аўтарытэт і вядомасць не толькі ў асяродку навукоўцаў. Яго кнігі "Замкі Беларусі" (Мн., 1987), "Замкі і людзі" (Мн., 1991), па сутнасці, навуковыя манаграфіі, зрабіліся бестселерамі. Без штучнай актуалізацыі, выключна на гістарычнай аснове ён здолеў увесці старажытныя замкі ў кантэкст сучаснага жыцця, пераўтварыць іх у інтэлектуальныя цытадэлі новай хвалі беларускага адраджэння.

З працай у акадэміі навук у Міхася Іванавіча Ткачова было ўсё ў поўным парадку. А вось з жыццём, як і ва ўсіх (акрамя наменклатуры) савецкіх людзей, праблемы - чарга гадоў на дзесятак, а то і больш.

Таму, калі ў 1978 годзе ў Гродне адкрыўся ўніверсітэт, і яму прапанавалі там месца выкладчыка, гэта і стала рашаючым фактарам. Восенню Ткачоў з сям'ёй пераехаў у Гродна: дацэнт, прафесар, а ў 1983 годзе - загадчык кафедры.

Як гісторыку, Міхасю Ткачову вельмі спадабаўся старажытны беларускі горад Гродна, які ён называў

музеем пад адкрытым небам. Засмучала толькі што самі жыхары вельмі дрэнна і павярхоўна ведалі гісторыю свайго горада. З’ява, на жаль, даволі распаўсюджаная і для сённяшняй Беларусі. Але калі нехта называе беларускі народ манкуртамі, хай задумаецца над прычынамі. Стагоддзі мэтанакіраванай, на ўзроўні дзяржаўнай, палітыкі вынішчэння і скажэння гістарычнай памяці дарэмна не праходзяць. А рэанімацыя памяці патрабуе часу.

Менавіта ў Гродне Ткачоў бліжэй пазнаёміўся з прыгаданым вышэй былым дэпутатам Вярхоўнага Савета РБ Алегам Трусавым, разам яны зрабілі адкрыццё: падчас археалагічных раскопак вучоныя прыйшлі да высновы, што дзяцінец старажытнага Гродна быў абведзены мурам яшчэ ў XII стагоддзі, што з’яўляецца проста ўнікальным для тых часоў.

І зноў гістарычная асвета паўстала для Міхася Ткачова як сучасная задача. Але ўжо на іншым ўзроўні. Ён стварае сваю знакамітую “Паходню”, клуб, які аб’яднаў шырокае кола аматараў беларускай даўніны. Цікава, што ў мясцовым гаркаме партыі гэту назву пераклалі на рускую, як “страннікі”, а Ткачова разам з біёлагам Міколам Таранда выклікалі “на ковер”. Там і высветлілася, што слова “Паходня” таксама з гістарычнай скарбніцы і нясе ў сабе зусім не той сэнс, які так спужаў партыйную наменклатуру. Хаця, як высветлілася пазней, куды больш небяспечны – факел, агонь, які асвятляе шлях.

З-за гістарычнай спадчыны і яе захавання ўзнікла і судовая справа Ткачова. Галоўны архітэктар Гродна падаў на яго ў суд “за клевету на органы Советской власти”. Далёка не ўсе памятаюць у чым яе сутнасць. І, на мой погляд, дарэмна. Сёння ў Гродне адбываецца амаль тое, за што ў мінулым стагоддзі хацелі судзіць Ткачова. Справа ж была ў тым, што за кошт так званай швейцарскай даліны, якая з’яўляецца гістарычнай часткай горада, чыноўнікі надумалі зрабіць велічную плошчу Леніна, дзе планавалася ўзвесці новы гаркам партыі.

Гісторыкі рашуча паўсталі супраць. І перамаглі. А што будзе зараз, стане зразумелым у бліжэйшы час. Адназначна толькі тое, што “бульдозерная рэканструкцыя”

не спрыяе росту павагі да мінулага нашай краіны. Зноў спашлюся на словы Алега Трусава:

“... Пакуль у Гродне не адродзяць “Паходню”, пакуль не паявіцца нефармальны лідэр, а мясцовая інтэлігенцыя не пачне сістэматычнаю работу з насельніцтвам, ніякіх зменаў не будзе. Сёння вучні Ткачова – прафесары ўніверсітэтаў. Яны павінны першымі біць трывогу”.

Знакамітыя “Дзяды-88” каталізавалі працэс стварэння Беларускага народнага фронту “Адраджэнне”. У мінскім ДOME кіно, які ў тыя часы быў у чырвоным касцёле, стварылі не толькі “Мартыралог Беларусі”, але і аргкамітэт БНФ. Міхась Ткачоў прыехаў для гэтага з Гродна, таму што не мог не прыехаць. Дэ-факта ён быў яшчэ ў КПСС, але дэ-юрэ з’яўляўся ідэалагічным праціўнікам кампартыі.

У год стварэння БНФ адбыліся выбары народных дэпутатаў СССР. Міхася Ткачова вылучыў працоўны калектыў вядомага аб’яднання “Азот”, але з-за хваробы прыняць у іх удзел ён не змог. Сутнасць “хваробы” тлумачылася вельмі проста – Ткачова моцна пабілі ў пад’ездзе. Зразумела, як заўсёды, “невядомыя”. Не будзем гадаць, хто імі кіраваў, аднак перамог тады будучы першы сакратар абкама кампартыі Сямёнаў.

Але вятры перамен ужо мацнелі. Вядомасць і аўтарытэт Міхася Іванавіча Ткачова ўжо дасягнулі дзяржаўнага маштабу. Разам з тым яго разважлівасць, стрыманасць, разуменне палітычнай сітуацыі з перспектывным прадбачаннем яе развіцця, майстэрства дыпламатыі не палохалі радыкалізмам слабеючую савецкую наменклатуру. У 1989 годзе яму прапануюць вярнуцца ў Мінск і ўзначаліць рэдакцыю гісторыі Беларусі выдавецтва “Беларуская Энцыклапедыя”. У красавіку 1992 года ён становіцца галоўным рэдактарам выдавецтва. І менавіта на “часы Ткачова” прыпадае час найлепшых дасягненняў энцыклапедыі, якая пазбаўляецца ідэалагічнага адбітку, цензуры і набліжаецца да прынятых міжнародных стандартаў - па крытэрыях усебаковасці, аб’ектывнасці і факталагічнай дакладнасці.

У 1989 годзе ў Вільнюсе адбыўся ўстаноўчы з’езд Беларускага народнага фронту, дзе Міхася Ткачова, як

аднаго са стваральнікаў руху, абралі намеснікам старшыні БНФ “Адраджэнне”.

Ён яшчэ паспеў спрычыніцца і да справы стварэння шматпартыйнай дэмакратычнай сістэмы ў Беларусі. У сакавіку 1991-га з яго ініцыятывы і яго з аднадумцамі высылкамі адраджаецца беларуская сацыял-дэмакратыя, ствараецца Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада. Партыя, якую ў 1918 годзе знішчылі большавікі. Міхась Ткачоў стаў старшынёй Цэнтральнай рады БСДГ. Яшчэ паспеў сфармуляваць, выказаць і нават ініцыяваць ідэю аб’яднання ўсіх паалітычных сіл сацыял-дэмакратычнай скіраванасці (у прыватнасці з Партыяй народнай згоды, якую ачольваў тады Генадзь Карпенка), але не паспеў узяцца за справу.

31 кастрычніка 1992 года Міхась Ткачоў нечакана для ўсіх памёр. Нечакана, бо мала хто ведаў пра яго даўнюю хваробу нырак. Бо нават блізкім сябрам ніколі ні на што не скардзіўся і працаваў як апантаны, без перадыху.

Развіталіся з ім 3 лістапада ў Доме літаратара. На развітанне прыйшлі тысячы людзей, што сведчыць аб вялікай павазе і любові да гэтага сапраўднага патрыёта Беларусі.

Яму было толькі 50. Але колькі ж паспеў. Толькі падрыхтаваныя ім навуковыя і публіцыстычныя работы яшчэ выходзілі некалькі гадоў. У 1994 годзе свет пабачыла пасмяротнае выданне кнігі Міхася Ткачова пад такой роднай і сімвалічнай назвай “Паходня”.

Ён паспеў запаліць сваю паходню, паспеў пабачыць рэалізацыю сваёй мары аб свабоднай, незалежнай, дэмакратычнай Беларусі. І паспеў закласці ў яе падмурак такія важкія камяні, што няма сумніву адкат, адыход ад гэтага шляху – часовая з’ява.

05.02.08

НАТАЛЛЯ МАШЭРАВА – ПАЛІТЫК І ДАЧКА ПАЛІТЫКА

Перанос назвы “праспект Машэрава” з адной найбольш прыгожых вуліц сталіцы на другую не самую “казырную” глыбока пакрыўдзіў Наталлю Пятроўну Машэраву. І гэта зразумела. Я не раз прыгадваў энцыклапедыю, якая дэманструе найбольш яскравы “ўзор” палітычнага сіта. “Прыклад” Наталлі Машэравай таму яшчэ адно сведчанне. Бацька – Пётр Міронавіч Машэраў - там ёсць, а самой Наталлі Пятроўны няма. Быццам у найноўшай палітычнай гісторыі Беларусі яе не было ўвогуле.

Калі на парламенцкіх выбарах 2000 года ўлада, яўна ў піку Міхаілу Чыгіру, па 102-й Заходняй выбарчай выставіла Наталлю Машэраву, я адразу ж сказаў, што гэта вельмі сур’ёзна. Але слухаць гэта тады ніхто не захачеў. І не таму, што я не быў самым галоўным у ініцыятыўнай групе былога кіраўніка беларускай выканаўчай улады. Проста раней Машэрава ўжо ўдзельнічала ў выбарах і зусім не была там фаварыткай. Праўда, раней не ўжываўся і так званы адміністрацыйны рэсурс.

У дзень выбараў экзіт-пулы праводзілі сацыёлагі знаёмага мне Андрэя Вардамацкага. Некалькі разоў прасіў яго расказаць пра бягучую сітуацыю, але той адмаўляў, бо гэта прэчыць прафесійнай этыцы, і ён сам сябе паважаць перастане. Аднак на некаторых участках для галасавання такую інфармацыю я атрымаў ад тых, хто непасрэдна праводзіў апытанні. Машэрава з даволі значным адрывам перамагла, што было невыпадковым, бо амаль адусюль была чутна песня “Машэраўскі рай”, бо дзяржаўныя СМІ дастаткова часта звярталіся да вобраза Пятра Машэрава. Гэта была дапамога. Нават з тапорным перабольшваннем, што выклікала звычайную для такіх выпадкаў “адрыжку”. І што, на мой погляд, перашкодзіла Наталлі Пятроўне атрымаць перамогу ўжо ў першым туры.

Перамагла яна толькі ў другім. У Палаце прадстаўнікоў дэпутат Наталля Машэрава ўвайшла ў склад Пастаяннай камісіі па міжнародных справах і сувязях з СНД.

Але ўжо праз год яна нечакана для многіх замахнулася на большае, заявіўшы аб сваім намеры балатавацца кандыдатам у прэзідэнты краіны. Для дзеючага прэзідэнта гэта было непрыемным сюрпрызам, аб гэтым сведчыць выказванне самога А. Лукашэнка: “Мне толькі крыўдна, вельмі крыўдна, што такія людзі як Машэрава... Кінутай была сям’я, ніхто туды не хадзіў. Вы ж памятаеце, пасля прэзідэнцкіх выбараў я пайшоў у гэту сям’ю, падтрымліваў заўсёды. Шмат зрабіў для абрання гэтага чалавека ў парламент – і тут удар у спіну... Што, яна не разумее, што яна такім чынам грае на руку вось гэтай адвязанай пражэктнай апазіцыі? Што, не разумее? Разумее. Дык навошта так паступаць? Я не нападаю, зразумеіце, гэта проста асабістае”.

“Вертыкаль” хутка зразумела новую сітуацыю. А тут яшчэ Масква дала зразумець, што “Балівар не вынесе дваіх”. Абяцаная інфармацыйная падтрымка расійскіх СМІ, якая многіх з наменклатуры спачатку забытала, рэзка прыпынілася. Нечакана для многіх 4 ліпеня 2001 года Машэрава аднесла ў ЦВК заяву аб тым, што яна адмаўляецца ад рэгістрацыі ў якасці кандыдата ў прэзідэнты, якая была задаволеная ўжо на наступны дзень.

Наталя Пятроўна Машэрава нарадзілася 18 красавіка 1945 года ў горадзе Вілейцы Мінскай вобласці. Яе бацьку, які ў сямідзесятыя гады мінулага стагоддзя ўзначальваў ЦК кампартыі Беларусі, сёння ведае амаль кожны, хто жыў у тыя часы. Асоба была даволі складаная, але тое, што тады беларусы жылі лепш за іншых, безумоўна. Як, безумоўна і тое, што Пётр Міронавіч, бачна выдзяляўся з тагачаснага савецкага вярхоўнага кіраўніцтва. Сваёй прастатой, паездкамі і сустрэчамі з людзьмі, нестандартнымі прамовамі. Хадзілі ўпартыя чуткі, што яго забяруць у Маскву, што Касыгін рыхтуе яго сабе на замену. Таму, калі Машэраў у 1980 годзе загінуў у аўтакатастрофе, многія даволі шчыра сумавалі і нават плакалі. Шмат хто і да гэтага часу (у тым ліку і сама Наталя Пятроўна) упэўнены, што тая аўтакатастрофа не была выпадковай. А арганізавалі яе ў Маскве, дзе спужаліся росту папулярнасці беларускага лідэра.

Зразумела, што на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта яна паступіла без

якіх-небудзь праблем. А пасля заканчэння стала працаваць малодшым навуковым супрацоўнікам, старшым выкладчыкам кафедры рускай савецкай літаратуры, старшым навуковым супрацоўнікам аддзела эфектыўнасці ідэалагічнай работы праблемнай навукова-даследчай лабараторыі сацыяльных даследаванняў свайго “альма матэр”. Водгукі аб ёй, як спецыялісце, былі найлепшымі.

А потым пачаўся шлях у вялікую палітыку. Злыя языкі казалі: яна зрабіла ў жыцці толькі адно – стала “дачкай свайго бацькі”. І прыводзілі ў доказ два аргументы. Першы: да 2000 года спроба атрымаць дэпутацкі мандат меншага за парламенцкі ўзроўню не была выніковай. Другі: адмовілася ад удзелу ў прэзідэнцкай гонцы, як толькі на яе пачалі “давіць”, палітыка ж, які так лёгка адмаўляецца ад барацьбы, нельга лічыць моцным палітыкам.

Ёсць і контраргументы. У прыватнасці, тагачасныя канкурэнты Машэравай імкнуліся зразумець і патлумачыць яе выхад з барацьбы за прэзідэнцкую пасаду. Былы міністр абароны Беларусі Павел Казлоўскі назваў яго разумным, а ў мінулым кіраўнік прэзідэнцкай адміністрацыі Леанід Сініцын патлумачыў усё “беспрэцедентной травлей”, якую беларускія ўлады пачалі супраць яе і ўсёй сям’і Машэравых.

Дачка выбітнага і папулярнага дзеяча, вядомасць прозвішча, водблск бацькоўскай славы – гэта, зразумела, фора для палітыка. І прыкладаў таму не мала ў гісторыі, як даўняй, так і найноўшай. Але гэта – толькі на старце. Далейшы лёс новага носьбіта палітычнай традыцыі сям’і залежыць ужо ад яго самога. Лёс Наталлі Машэравай гэта цалкам пацвярджае. Ці стала яна самастойным палітыкам? Безумоўна. Ці аказала яна пэўны ўплыў на фарміраванне палітычнага клімату, палітычнай сістэмы ў Беларусі? Таксама, безумоўна. Ці магла быць яе роля большай? Верагодна. Але ў кантэксце і ў залежнасці ад канкрэтнай сітуацыі, ад абставінаў моманту, у тым ліку і сямейных (здароўе мужа, клопаты аб дзецях). І адназначна, пры большай паслядоўнасці ўласнай палітычнай лініі, уласных пазіцый (не блытаць з гнуткасцю, без якой не бывае палітыкі і палітыкаў).

Але менавіта тут і закладзены супярэчнасці, абумоўленыя ў многім якраз тым, што яна была дачкой Пятра Машэрава – палітыка савецкай эпохі. Несумненна выбітнага, але і абмежаванага рамкамі свайго часу. Які добра разумеў неабходнасць перамен, аб чым сведчаць многія фрагменты з яго выступаў і практычных ініцыятыў. І які, аб чым ён сам раскажаў любімай дачцэ, быў знаёмы з праектамі рэфармавання сістэмы, што патокам ішлі ў ЦК КПСС і... асядалі ў сейфах. Не загінь ён у той аўтамабільнай катастрофе і мы, магчыма, убачылі б эвалюцыю камуністычнага палітыка Пятра Машэрава ў палітыка новага тыпу, накшталт Бразаўскаса. І былі б сведкамі іншага ходу рэформ у Беларусі.

Эвалюцыя палітыка Наталлі Машэравай ішла па адпаведных вехах. Яна была за захаванне СССР, за рэфармаванне (як паляпшэнне), сацыялістычнай палітычнай сістэмы. Была за славянскае адзінства. А завяршала свой актыўны палітычны шлях як прыхільнік паслядоўных дэмакратычных пераўтварэнняў, незалежнасці і суверэнітэту беларускай дзяржавы ў добрасуседскіх адносінах як з Усходам, так і з Захадам. Была па той бок барыкад, прыйшла на гэты – у апазіцыю (але са сваёй пазіцыяй).

Аб гэтых асаблівасцях яе палітычнага шляху сведчаць і яе фармальныя пасады. У кнізе пра Палату прадстаўнікоў другога склікання гаворыцца, што Наталля Пятроўна Машэрава была намеснікам Галоўнага ўпраўлення інфармацыйна-аналітычнай работы і сувязяў з грамадскасцю – начальнікам ўпраўлення Сакратарыята Парламенцкага Сходу Беларусі і Расіі, дэпутатам гэтага самага сходу і старшынёй Камісіі па інфармацыйнай палітыцы і ўзаемадзейні з грамадскімі аб'яднаннямі.

Акрамя гэтага яна ўваходзіла ў дэпутацкае аб'яднанне “За саюз Украіны, Беларусі і Расіі” (“Зубр”), у дэпутацкія групы “Адзіная Беларусь” і “Сябры Балгары”. Апошняе, канешне, цяжка зразумець, калі ўлічыць, што Балгарыя ўваходзіць у НАТА, але ж славяне, братушкі.

Выдавала “Новую народную газету”, якой даволі хутка не стала. Стварыла і была прэзідэнтам Беларускага саюза імя П.М. Машэрава “Зніч”.

Назвы структур, якія былі нагаданы вышэй, даволі красамоўна сведчаць аб поглядах Машэравай. Таму невыпадкова, што калі ў 2001 годзе з 22 (усяго іх было 26) ініцыятыўных групаў, якія былі зарэгістраваны ЦВК, аказаліся і прыхільнікі Машэравай, яе адразу ж пачалі называць “праектам Крамля”.

Вернемся да пачатку нарыса. Напярэдадні Дня Перамогі 2005 года, калі і быў абвешчаны ўказ аб перайменаванні праспекта Машэрава ў праспект Пераможцаў, Наталля Машэрава, якая заўжды стрымлівае свае эмоцыі, на гэты раз была даволі рэзкай. У інтэрв’ю “Народнай волі” (ад 14 мая) яна назвала гэты ўказ “похоронкай”, што прыйшла на бацьку праз 60 гадоў пасля заканчэння вайны.

11.02.08

НЯЗГАСНАЯ ЗОРКА АНАТОЛЯ МАЙСЕНІ

Традыцыйна мы не часта пішам пра калегаў па прафесіі, таму я вельмі здзівіўся, калі самыя папулярныя ў Беларусі інтэрнэнтаўскія пашукавікі выдалі па Майсені даволі шмат спасылак. Гэта абрадавала, бо давала падставы без праблем знайсці нейкія чыста біяграфічныя звесткі. Але я памыліўся, радасць была заўчаснай. Большасць інфармацыі датычылася цытат з артыкулаў самога Майсені.

На мой погляд, гэта і ёсць адзнака якасці працы чалавека, якога не стала амаль дванаццаць гадоў таму. Мяркую, што многім сучасным публіцыстам ад улады гэта не пагражае.

Каб пацвердзіць такую выснову, дазволю сабе адну цытату. Былы кіраўнік Нацыянальнага банка вядомы і аўтарытэтны эканаміст Станіслаў Багданкевіч дзесяць гадоў таму ў “Беларускай газеце” пісаў: “Анатоль Майсеня, значны дзеяч беларускага адраджэння, называў Беларусь краінай мараў, якія не ажыццявіліся. І гэта сапраўды так”.

А вось больш бліжэйшая да нас па часу (20.12.06) цытата з той жа газеты: “...Пакойны палітолаг Анатоль Майсеня заўважыў, што Пазыняк, стварыўшы БНФ, сам жа яго пахаваў – разам з марамі прыхільнікаў”.

Адлегласць паміж гэтымі выказваннямі, амаль дзесяць год і датычацца яны абсалютна розных рэчаў, аднак ёсць тое, што іх яднае – пацверджаная гісторыяй адпаведнасць ісціне. І падобных прыкладаў пры жаданні можна прыгадаць даволі шмат.

Аднак пачнём з трагічнага. 12 лістапада 1996 года ў 7 гадзін 30 мінут на 286-ым кіламетры трасы Брэст-Мінск аўтамабіль “Джып Чарокі”, які належаў прэзідэнту Нацыянальнага цэнтра стратэгічных ініцыятываў “Усход-Заход” вядомаму журналісту і палітологу Анатолю Майсені, на вялікай хуткасці каля вёскі Яблonaўка сутыкнуўся з “Газ-53”. Па версіі БЕЛТА, што цалкам пабудавана на высновах супрацоўнікаў Стаўбцоўскага РАУС, вінаваты ў аўтаздарэнні Майсеня, бо менавіта ён “не справіўся с управлінняем”. Калі гаварыць прасцей, то Анатоль Іосіфавіч, які па дарозе ў бальніцу памёр, банальна заснуў за рулём. Падкрэсліваю, гэта кропка гледжання следства.

Аднак ёсць і неафіцыйная. Згодна з ёй смерць Майсені не была выпадковай.

І пэўных падстаў для такіх думак няма. Справа ў тым, што Майсеня быў у некаторым сэнсе мосцікам паміж Еўропай і Беларуссю. Гэта цяпер беларускія чыноўнікі і дэпутаты ходзяць толькі туды, куды ім ісці кажа выканаўчая ўлада, а тады яны былі ў нейкай разгубленасці, не ведалі, як і што трэба рабіць. Нагадаю, асноўная дэўнасьць створанай Майсенем структуры прыходзіцца на пачатак дзевяностых гадоў мінулага стагоддзя. Анатоля Іосіфавіча не без падстаў лічылі тым, хто апазіцыйна ставіцца да ўлады, але ў той час яшчэ ніхто нікога па-хамску не называў “вырадкам” альбо “адмарозкам”. Атрымлівалася, што дыялог паміж беларускай уладай і Захадам ажыццяўляе апазіцыянер.

Сапраўды, цэнтр “Усход-Заход”, дакладней мерапрыемствы, якія ён праводзіў, былі месцам, дзе кантактавалі прадстаўнікі Еўропы, НАТА і Беларусі. Лідэр АГП Анатоля Лябедзька менавіта там і пазнаёміўся з Майсенем. Сярод дэпутатаў Вяроўнага Савета 12-га склікання Анатоля Уладзіміравіч быў сярод самых актыўных, таму логіку, што кіравала Майсенем, зразумець не цяжка. Іронія лёсу. Менавіта Анатоля Лябедзька шмат гадоў пазней стане лаўрэатам прэміі імя Анатоля Майсені. Менавіта па яго прапанове Аб’яднаная грамадзянская партыя ў 2001 годзе звернецца да кіраўніцтва Мінска з прапановай назваць адну з вуліц беларускай сталіцы ў гонар трагічна загінуўшага палітолага і журналіста.

Адрозна пасля аварыі на месца катастрофы прыехаў былы следчы і былы першы міністр унутраных спраў Юрый Захаранка. Яго высновы былі адназначнымі – забойства. Яны і сталі каталізатарам шматлікіх чутак пра тое, што новая ўлада банальна “ўбраа” ўплывовага апанента. Аднак чуткі не сталі вырашальнымі: большасць людзей яшчэ не верылі ў тое, што такое магчыма ўвогуле.

У мінулым годзе ў бібліятэцы радыё “Свабода” выйшла кніга вядомага пісьменніка Уладзіміра Арлова. З 261 палітычных партрэтаў ёсць і партрэт Майсені. І ёсць там такія словы: “Лепшыя з ягоных публікацыяў, на жаль, дагэтуль не страцілі сваёй актуальнасці, гэтаксама як не заціхлі спрэчкі вакол самога яго імя і Анатолінай гібелі.

Сястра Людміла і сёння прыгадвае апошнюю размову з братам, калі той сказаў: “Хутка рэжым пойдзе ва-банк, і ў мяне ёсць звесткі, што першым, каго яны знішчаць, буду я...”

Анатоль Майсеня нарадзіўся 4 студзеня 1959 года ў вёсцы Вялікая Ліпа Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці. На гэты дзень прыходзяцца народзіны каля пяцідзесяці вядомых людзей, з якіх выдзяляюцца прозвішчы двух нашых сучаснікаў – скульптар Зураб Цэрэтэлі і кінарэжысёр Цігран Кеасаян добра знаёмы па фільму “Ландыш серабрысты”. Ёсць там і больш значныя фігуры. Напрыклад, Ісаак Ньютан.

Гэта, канешне, звычайнае супадзенне, аднак у жыцці Майсені (як і ў гэтых людзей) было шмат экспромтаў. Так, на пачатку васьмідзесятых гадоў мінулага стагоддзя ён нечакана для многіх вырашыў паспрабаваць сябе ў журналістыцы. Пагадзіцеся, для таго, хто мае дыплом знакамітага “ін’яза”, крок нетыповы.

Эканаміст Леанід Заіка па маёй просьбе прыгадаў як у 1985 годзе ён вёў на беларускім тэлебачанні свае праграмы і першы раз запрасіў на адну з іх Анатоля Майсеню. Таму дэбют спадабаўся і Анатоль Іосіфавіч літаральна кінуўся ў тэлевізійны акіян. Тым больш, што ў тыя часы яшчэ быў прамы эфір.

“Выказваць сваю кропку гледжання атрымлівалася нават у самым пачатку перабудовы. Гэта захоплівала, павялічвала сілы. І для Талі тэлебачанне стала першым моцным трамплінам у кар’еры”.

Потым былі газетныя артыкулы, публіцыстыка. Але галоўны, як лічыць Заіка, крок Майсеня зрабіў падчас жніўнянскага путчу 1991 года. Менавіта тады Майсеня разам з сябрамі і вырашыў стварыць незалежную недзяржаўную арганізацыю – Нацыянальны цэнтр стратэгічных ініцыятываў “Усход-Заход”.

Як піша ў прыгаданай кніжцы У. Арлоў: “Ён знайшоў у сабе мужнасць публічна прызнацца, што звязваў з прыходам да ўлады Аляксандра Лукашэнкі пэўны надзеі. Але ён жа стаў аўтарам ідэі правядзення Кангрэса супраць дыктатуры ў абарону Канстытуцыі і напісаў бязлітасны артыкул “Беларусь у імгле”, дзе падвёў вынікі першых двух гадоў кіравання Лукашэнкі.

У 1996-м за гэтую публікацыю Беларуская асацыяцыя журналістаў прысудзіла Анатолю прэмію ў намінацыі “Лепшы аналітычны матэрыял”. Прысудзіла пасмяротна”.

А праз год з’явілася і прэмія яго імя.

З самага пачатку многія (у тым ліку і аўтар гэтага нарыса) сталі лічыць, што ўручаць яе можна не толькі за публікацыі ў адной газеце, аднак ніхто тады прыслухоўвацца не стаў. Не хачу злараднічаць, але я нешта не магу прыпомніць лаўрэатаў апошніх гадоў...

У 1995 годзе Майсеня і сам паспрабаваў стаць прафесійным палітыкам. Балатаваўся ў родным Нясвіжскім раёне на выбарах у Вярхоўны Савет 13-га склікання і нечакана прайграў Марыі Худой.

У ракавым лістападзе 1996 года Майсеня ездзіў на канферэнцыю ў Рым, пасля якой завітаў да знаёмых у Германію. Вярнуцца ён сапраўды спяшаўся, таму і начаваць на Нямецчыне не стаў. Аварыя здарылася зусім недалёка ад роднай вёскі Майсені. А праз два тыдні адбыўся сумна вядомы рэферэндум.

Першы “Ланцут неаб’якавых людзей” каля будынка прэзідэнцкай адміністрацыі стварылі дэпутаты Вярхоўнага Савета 13-га склікання. Ён быў цалкам прысвечаны знікненню Віктара Ганчара. А надалей з’явіліся і іншыя партрэты. У тым ліку Анатоля Майсені.

...Першы нумар газеты “Свободные новости” выйшаў у лютым 1991 года. За гэты час быў толькі адзін выпадак, калі пад артыкул выдзелілі адразу дзве паласы. Выключэнне рэдактар зрабіў толькі для публіцыстыкі Анатоля Майсені

18.02.08

АЛЯКСАНДР ВАЙТОВІЧ — АКАДЭМІК І ПАЛІТЫК

Гэты непрыемны выпадак з маёй дваццацігадовай журналісцкай практыкі быў па ліку другім. Я рыхтаваў матэрыял для рубрыкі «Без палітыкі» і папрасіў Аляксандра Вайтовіча расказаць пра сваё хобі. Ім аказалася навука. Каля гадзіны былы кіраўнік Нацыянальнай акадэміі навук распавядаў рэчы, пра якія я меў даволі прыблізнае ўяўленне. Але сапраўдны «аблом» здарыўся крыху пазней, калі я ўключыў дыктафон і выявіў, што нічога не запісалася.

Давялося тэлефанаваць Аляксандру Паўлавічу і прасіць прабачэння. Праз два дні ён прыйшоў зноў і паўтарыў свой аповед яшчэ раз. Мне было вельмі сорамна перад вучоным і дзяржаўным дзеячам, старшынёй Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь у 2000–2003 гадах.

Затое я ў другі раз пачуў, як ён зрабіў сваё першае навуковае адкрыццё. Малады навуковец і малады бацька мыў у ванне пялюшкі. Чыста механічная справа, галава ж працавала над іншым. Датычылася гэта кіравання спектрам генерацыі лазераў. Вайтовіч прапанаваў «змяшчаць лазер у асяроддзе паглынання для атрымання патрэбнай частаты». Эфект атрымаўся ўнушальны. Дарэчы, менавіта гэта і будзе галоўнай ідэяй яго кандыдацкай дысертацыі, якую ён абароніць у 1968 годзе. У свае трыццаць. Не вельмі рана, але і не позна.

Аляксандр Паўлавіч Вайтовіч нарадзіўся 5 студзеня 1938 года ў вёсцы Рачкавічы Капыльскага раёна Мінскай вобласці. Пачатковая школа знаходзілася ў роднай вёсцы і месцілася ў вялікай хаце. Чатыры першыя класы займаліся адначасова ў адным пакоі без аніякіх перагародак. Працавалі два настаўнікі.

Саша Вайтовіч вучыўся ў другім класе, калі ў школе здарыўся пажар. З хаты, якая ўжо даволі моцна гарэла, ён выбягаў двойчы. Першы раз з усімі, другі — калі вярнуўся, каб забраць паліто сястры.

Фізікам Вайтовіч вырашыў стаць яшчэ ў школе, якую скончыў з залатым медалём. Паступаць паехаў у Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт. Уступных іспытаў для медалістаў тады не было. Толькі гутарка з членамі

прыёмнай камісіі. Цікава, што рускай мовы ў той час Вайтовіч амаль не ведаў, размаўляў выключна па-беларуску. «Великий и могучий» ён асвоіў у БДУ, які з адзнакай скончыў у 1960 годзе.

Адразу пачаў працаваць у Інстытуце фізікі АН БССР. Вось асноўныя прыступкі яго навуковай і службовай кар’еры: малодшы навуковы супрацоўнік, старшы інжынер-канструктар, галоўны інжынер устаноўкі, старшы навуковы супрацоўнік, загадчык лабараторыі, намеснік дырэктара па навуковай рабоце. З Інстытута фізікі, дзе ён адпрацаваў амаль 32 гады, перайшоў на пасаду дырэктара Інстытута малекулярнай і атамнай фізікі, створанага пры яго ж непасрэдным удзеле. Яшчэ тры гады — і вяршыня навуковай кар’еры. Аляксандра Вайтовіча абіраюць прэзідэнтам Акадэміі навук. На гэтай пасадзе ён змяніў акадэміка Барысевіча, які з самага пачатку, з прыходу Аляксандра Вайтовіча ў акадэмію, заўважыў маладога таленавітага вучонага і ўзяў пад сваю апеку.

Мабыць, гэта будзе цікавым для навукоўцаў, таму пералічу ўсе навуковыя рэгаліі Аляксандра Паўлавіча. У 1979 годзе ён стаў доктарам фізіка-матэматычных навук, у 1985-м — прафесарам, у 1986 — членам-карэспандэнтам, а праз дзесяць гадоў — акадэмікам НАН Беларусі. Акрамя гэтага ў 1995 годзе яго абралі правадзейным членам Еўрапейскай акадэміі навук, мастацтва і славеснасці, а потым і віцэ-прэзідэнтам Еўрапейскага фізічнага таварыства. Як лічаць самі навукоўцы, даследаванні Вайтовіча ў галіне магнітаоптыкі і дынамікі лазераў радыкальна змянілі ўяўленні пра ўласцівасці лазераў.

У 1996 годзе за цыкл работ «З’явы анізатрапіі ў лазерах і прыцыпы палярызацыйнай лазернай спектраскапіі» Аляксандр Вайтовіч атрымаў Дзяржаўную прэмію Рэспублікі Беларусь.

Калі Вайтовіч узначаліў Акадэмію навук (выбары праходзілі на сапраўднай альтэрнатыўнай аснове), ён вельмі хутка зразумеў, што змяніць што-небудзь у навуцы без дазволу ўладаў немагчыма. Можна менавіта па гэтай прычыне і пагадзіўся ўзначаліць Савет Рэспублікі Нацыянальнага сходу РБ.

Для кніжкі «Лёсы» Вайтовіч распавёў мне, як гэта адбылося. У той дзень ён знаходзіўся ў службовай камандзіроўцы ў ЗША, у Чыкага. У пяць гадзін раніцы па мясцовым часе ў яго гатэльным нумары прагучаў тэлефонны званок. Дарадца А.Г. Лукашэнкі Макей сказаў, што акадэміку тэрмінова трэба вылятаць у Мінск: выклікае прэзідэнт. Прышлося ўсё кінуць. Праз 24 гадзіны Вайтовіч быў ужо ў беларускай сталіцы. З аэрапорта — у рэзідэнцыю. Макей не даў часу нават заехаць да дому, пагальца- памыцца. Лукашэнка прапанаваў акадэміку Вайтовічу ўзначаліць Савет Рэспублікі.

Перш чым даць сваю згоду, Аляксандр Паўлавіч сабраў тых сяброў Прэзідыума НАН, якіх пашанцавала хутка знайсці, каб параіцца. Іх вердыкт быў аднагалосным — пагадзіцца. Галоўны аргумент: на новай пасадзе будзе больш магчымасцей уплываць на дзяржаўную палітыку ў галіне навукі. На жаль, навукоўцы памыліліся.

19 снежня 2000 года Вайтовіча выбралі старшынёй Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Беларусі другога склікання. А праз два з паловай гады, 28 ліпеня 2003 года, прэзідэнцкім указам вызвалілі ад пасады. На яго месца (зноў аднагалосна) быў абраны былы прэм'ер-міністр краіны Генадзь Навіцкі.

Афіцыйна гэта тлумачылася тым, што Аляксандру Паўлавічу споўнілася 65 гадоў (узрост, памежны для знаходжання на дзяржаўнай службе), але ўсе разумелі, што гэта фармальная матывацыя. Прычына была ў навуцы, дакладней, у падыходах да кіравання навукай з боку ўлады. Справа ў тым, што раней усіх прэзідэнтаў Акадэміі навук выбіралі, а Лукашэнка вырашыў іх прызначаць. І нават не параўся з Вайтовічам. Больш за тое, кіраўнік прэзідэнцкай адміністрацыі Урал Латыпаў давёў да яго ведама, што калі ён жадае застацца ў Савеце Рэспублікі, трэба падтрымаць прэзідэнцкае рашэнне. Вайтовіч не падтрымаў. Усе яго спробы што-небудзь высветліць аказаліся безвыніковымі. Ахоўнікі сказалі, што прэзідэнт паехаў гуляць у хакей.

Гэта была апала, але яна не стала б фатальнай, каб Вайтовіч «лёг на дно». «Досвед» асобных мемуарыстаў з «былых» сведчыць, што галоўнае ў такой сітуацыі —

своечасова пакаяцца, прадэманстраваць сваю лаяльнасць. Вайтовіч вырашыў змагацца.

Ён узначаліў грамадзянскую ініцыятыву «За свабодныя выбары», якая ў 2004 годзе праводзіла маніторынг парламенцкіх выбараў і зафіксавала вялікую колькасць сур'ёзных парушэнняў. Першалачаткова Вайтовіч вырашыў удзельнічаць у прэзідэнцкіх выбарах 2006-га (нават стварыў інтэрнэт-рэсурс), але ў студзені таго ж года спыніў свой удзел і заклікаў усіх да байкоту. На той момант у падтрымку яго кандыдатуры ініцыятыўная група ўжо сабрала каля 30 тысяч подпісаў грамадзян.

Матывуючы сваё рашэнне, Вайтовіч напісаў: «Не жаляю спосабстваваць стварэнню ілюзій у выбарцаў, што ўдзел Лукашэнкі ў выбарах на трэцім тэрміне прэзідэнцтва законны і што выбары праводзяцца ў адпаведнасці з Канстытуцыяй і Выбарчым кодэксам краіны».

Нагадаю, што летам 2005 года акадэмік Вайтовіч разам з генералам Фраловым і экс-міністрам Лявонавым заявілі пра стварэнне непартыйнай дэмакратычнай кааліцыі, якая адной з галоўных мэтаў свайго існавання лічыла зрабіць немагчымым удзел Лукашэнкі ў прэзідэнцкіх выбарах 2006 года і марыла пра падтрымку афіцыйнай Расіі. Канешне, з пазіцыі сённяшняга дня ўсё, на першы погляд, выглядае даволі наіўным. Але толькі на першы погляд, бо відавочна іншае. Пакуль без Расіі беларускія пытанні не вырашыць. Што будзе далей, пакажа час.

Напрыканцы — традыцыйная «лыжка дзёгцю». 17 студзеня 2007 года ў Маскве быў створаны Міжнародны грамадскі рух «Супрацоўніцтва і прагрэс» з акадэмікам Вайтовічам на чале. Калі нічога не блытаю, то больш пра рух ніхто нічога не чуў. Вельмі хочацца памыліцца, але ў апошні час Аляксандра Вайтовіча прэса больш узгадвае ў сувязі з плануемым будаўніцтвам у Беларусі атамнай станцыі, а не з нейкім «супрацоўніцтвам» і «прагрэсам».

17.03.08

ПРАВААБАРОНЦА -- ТАЦЦЯНА ПРОЦЬКА

Ведаючы, што некаторыя ставяцца да Таццяны Процька негатыўна, наўмысна пачну менавіта з непрыемнага для яе моманту. У 2000 годзе пасля даволі жорсткіх дыскусій (у тым ліку і фінансавых) група апанентаў Таццяны Процькі выйшла з Беларускага Хельсінскага камітэта і стварыла новае грамадскае аб'яднанне – “Хельсінкі XXI”. Не буду зараз нават спрабаваць знайсці тут нейкую праўду, бо ў кожнага яна, як вядома, свая. Таму ўсе асабістыя меркаванні выношу за дужкі, канстатуючы толькі факт: раскол адбыўся амаль восем гадоў таму, а новае аб'яднанне так і засталася віртуальным, між тым як БХК на чале з Процька існуе і дзейнічае па сённяшні дзень.

Таццяна Сяргееўна Процька нарадзілася ў Мінску 8 лютага 1951 года. Бацькі ў яе былі журналістамі, і можа менавіта сямейная атмасфера ці не з дзяцінства сфарміравала ў яе жаданне быць у эпіцэнтры падзей. Спачатку Таццяна вучылася ў 27-й школе, а потым ў добра вядомай 103-й, якую скончыла з залатым медалём.

Паступіла на вячэрняе аддзяленне фізічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Днём – праца, вечарам – вучоба. У яе гэта азначала – з раніцы да позняга вечара ў БДУ, бо працавала там жа, дзе вучылася: з 1968 года тэхнікам, а з 1972-га інжынерам кафедры фізікі паўправаднікоў.

Узначальвала камсамольскую арганізацыю спачатку супрацоўнікаў, а потым і студэнтаў факультэта, была прафаргам кафедры паўправаднікоў. Пасля заканчэння БДУ паступіла ў аспірантуру Інстытута філасофіі і права, ў 1983 абараніла дысертацыю кандыдата філасофскіх навук па тэме “Змяненні структуры фізічных ведаў у працэсе іх развіцця”. І новыя круты паварот: пераход на працу ў Інстытут гісторыі АН БССР.

Менавіта ў гісторыі Таццяна Процька і знайшла сваё прызвание. Але не ў якасці кабінетнага вучонага, а ў спалучэнні з журналістыкай і грамадскай дзейнасцю. Былі прахадныя тэмы, пакуль яна не выйшла на сваю галоўную,

даследванню якой аддасць амаль дзясяць гадоў жыцця. Вынік – грунтоўная манаграфія болей за 600 старонак: "Станаўленне савецкай таталітарнай сістэмы ў Беларусі (1917 – 1941гг.)", якая пабачыла свет ў 2002 годзе.

Першае і пакуль што апошняе ў беларускай гістарыяграфіі навуковае даследаванне. Што зразумела: такая тэма не магла быць даспадобы ні тады, ні цяпер. Пабудавана манаграфія на добрых дзве трэці на матэрыялах рэспубліканскага і маскоўскіх архіваў КДБ. Гісторыку Таццяне Процька пашанцавала трапіць у лік невяліччай групы даследчыкаў, што паспелі дамагчыся допуску ў наглуха запачкавання сем дзесяцігоддзяў запар архіўныя сховішчы падчас кароткай перабудовачнай стыхіі. Хутка дзверы беларускага КДБ зноў намёртва зачыніліся.

Усё, пасля такой манаграфіі можна больш нічога не пісаць. І можна лічыць, што галоўная справа жыцця зроблена, а імя аўтара назаўсёды ўпісана ў беларускую гістарыяграфію. Але, ведаю, Таццяна Сяргееўна працягвае працу над другой часткай тэмы. Пспехаў ёй.

Пачатак 90-х – час надзей на перамены. Час абуджэння грамадскай актыўнасці. Ён стымуляваў многіх да пошуку новага попрысча для дзеяння. У 1992 годзе Процька з акадэмічнага Інстытута гісторыі пераходзіць на работу ў Белдзяржрадыёкампанію, дзе была старэйшым рэдактарам, рэдактарам радыёчасопіса "Наша мінуўшчына", палітычным каментатарам. Але перамены неўзабаве сталі мяняць свае колеры. У тым ліку літаральна.

14 мая 1995 года ў Беларусі адбыўся першы рэферэндум. Сярод іншага было пытанне і аб змене дзяржаўнай сімволікі. Не буду гаварыць, што асабіста мне больш падабаюцца белыя і чырвоныя колеры. Справа ў іншым. Наўрад ці былы кіраўнік прэзідэнцкімі справамі Іван Ціцянкоў хацеў застацца ў найноўшай гісторыі Беларусі чалавекам, які першым публічна зняважыў дзяржаўны сімвал, але так і адбылося.

На дзень наступны пасля рэферэндуму ён залез на дах будынка адміністрацыі прэзідэнта, разарваў яшчэ дзяржаўны бел-чырвона-белы сцяг і нешта на ім напісаў. Больш за тое, свой ўчынак Ціцянкоў зафіксаваў на відэастужку. Факт важны, бо надалей ён будзе

сцвярджаць, што нічога падобнага не было. Доказам, што ўсё ж было, паслужыць менавіта стужка, з якой паспеюць зрабіць копіі яшчэ да таго, як арыгінал цудоўным чынам нехта “размагніціць”.

Процька даведлася аб усім, што адбылося на даху прэзідэнцкай адміністрацыі, на чарговым З’езде беларусаў свету, які як раз у той час праходзіў у Мінску. І разам са Зміцерам Санько звярнулася ў рэспубліканскую пракуратуру з патрабаваннем узбудзіць крымінальную справу па факту знявагі дзяржаўнага сцяга. Мабыць, зараз такое немагчыма ўвогуле, а тады чыноўнікі яшчэ былі вымушаныя рабіць выгляд, што прыслухоўваюцца да грамадзян. Следства ішло амаль месяц. Вёў яго Станіслаў Новікаў, які сёння “працуе” над падрыхтоўкай закона аб СМІ. Як і трэба было чакаць, ніякага крыміналу ў дзеяннях Ціцянкова ён не ўбачыў, крымінальную справу ніхто так і ўзбудзіў.

Гэта для Таццяны Процькі і стала галоўным штуршком да стварэння Беларускага Хельсінскага камітэту, бо зрабілася ўжо відавочным, што дамагацца праўды трэба іншымі шляхамі, не адной, а разам. 12 кастрычніка 1995 года адбыўся устаноўчы сход БХК, а 1 лістапада Мінюст уручыў кіраўніцтву БХК пасведчанне аб рэгістрацыі.

У 1998 годзе ў Мінску пачала працаваць Кансультацыйна-назіральная група АБСЕ на чале з Хансам-Георгам Вікам, які імкнуўся паспрыяць дэмакратычным пераменам у Беларусі. Праз арганізацыю дзялога, перамоўнага працэсу дэмакратычнай апазіцыі з уладамі. Там і з’явіўся знакаміты тэрмін - пакрокавая стратэгія.

Прымала ўдзел у перамовах і Таццяна Сяргеўна Процька. З самага пачатку ўзнікла шмат спрэчак наконт мэтазгоднасці гэтага кроку, бо ўсе (кіраўніцтва БХК таксама) добра разумелі, што дамагчыся цывілізаванага дзялога з уладамі проста немагчыма. Аднак выключна негатыўная стаўленне некаторых з апазіцыі да перамоў, на мой погляд, было памылковым. Так, перамовы прэзідэнцкі бок як і чакалася праваліў, аднак гэта быў таксама вынік. Упэўнены, амаль усе эканамічныя і палітычныя санкцыі, якія мы маем зараз, нарадзіліся менавіта тады, калі стала

абсалютна ясным сапраўдна пазіцыя ўладаў. Як і іх стаўленне да імі ж падпісанай рэзалюцыі саміта АБСЕ ў Стамбуле, а на гэтым прыкладзе да міжнародных дамоўленасцяў.

Стварэннем БХК Таццяна Процька, па сутнасці, стала пачынальнікам праваабарончага руху ў Беларусі. Хутка актыўная дзейнасць БХК прынесла яму дастаткова шырокую вядомасць і аўтарытэт як у Беларусі, так і міжнародную. Адпаведна, у яго пачалі ўзнікаць і праблемы. То там, то тут.

У 2004 годзе з падаткавікамі. Не, ніякіх новых еўрапейскіх грантаў БХК не атрымліваў. Усё як і раней рабілася празрыста і легальна. Аднак у снежні 2005-га Прэзідыум Вышэйшага Гаспадарчага Суда РБ раптоўна ў дзейнасці БХК убачыў нешта пазазаконнае.

Сутнасць прэтэнзій датычылася грантаў Еўразвязу. Раней і беларускім бокам, і еўрапейскім лічылася, што яны не падпадаюць пад падаткаабкладанне, а напрыканцы 2005-га нечакана высветлілася – гэта было памылкай. І БХК прапанавалі заплаціць грошы, якія нават па мерках багатай Еўропы лічацца немальмі.

А ў другой палове года наступнага беларускія ўлады вырашылі БХК ліквідаваць увогуле. І толькі вельмі негатыўная рэакцыя сусветнай грамадскасці прымусіла прытармазіць справу. У Вярхоўным судзе РБ першае пасяджэнне на гэты конт было прызначана на 28 лістапада 2006 года, але яго перанеслі на год наступны, а потым справа супраць БХК была наогул прыпынена. Праўда, гэта не можа быць поўнай гарантыяй, што яе калі-небудзь не захочуць рэаніміраваць.

Мабыць, такое ж рашэнне было прынятае і наконт арэнды памяшканняў, дзе месціцца цэнтральны офіс арганізацыі. Належыць яно адной са структур Упраўлення справамі прэзідэнта. Першапачаткова ўладальнікі маёмасці хацелі развітацца з БХК.

Аўтаматычна гэта азначала б знішчэнне юрыдычнага адраса камітэта, што магло б стаць “пахаваннем” і яго самога. Але ўлада дала “задні ход”

БХК пакуль што вытрымаў націск. Таццяна Сяргеёўна Процька ўзначальвала Беларускі Хельсінскі камітэт з моманту яго стварэння, а днямі напісала заяву аб

намеры пакінуць пасаду. Тлумачыць яна гэта імкненнем даць дарогу маладым. Цалкам абвяргае Процька і шматлікія чуткі пра эміграцыю ў ЗША. У Амерыку яна паехала, каб дапамагчы дачцэ і вернецца ў Мінск ужо ў красавіку.

19.03.08

www.kamunikat.org

ЖАННА ЛІТВІНА – АБАРОНЦА СВАБОДЫ СЛОВА

Многія чулі, як Жанна Літвіна называла сябе “маці ўсіх зачынёных радыёстанцый”. Горкая іронія датычыцца перш за ўсё радыёстанцый “Беларуская маладзёжная”, “Радыё 101,2”. Так, улады зрабілі шмат, каб мы перасталі іх чуць, але гэта не канец, а толькі часовы перапынак. І Жанна Літвіна застаецца ў навейшай гісторыі Беларусі як таленавіты радыёжурналіст і арганізатар новай свабоднай журналістыкі. Не толькі на радыё. У 1995 годзе яна стварыла і ўзначаліла адну з самых буйных і дзейздольных незалежных грамадскіх арганізацый краіны – ГА “Беларуская асацыяцыя журналістаў”, якой кіруе да сённяшняга дня. І не таму, што прагне ўлады. Колькі разоў ужо рабіла спробы саскочыць, вярнуцца да творчай журналістыкі, ды калегі не даюць. Бо ўсе добра разумеюць, што гэта якраз той выпадак, калі “больш няма каму”. Канешне, жадаючых знайсці можна. Але хто тады знойдзе праз пару гадоў сама БАЖ...

Жанна Мікалаеўна Літвіна (дзявочае прозвішча – Залозная) нарадзілася ў Мінску 30 жніўня 1954 года. Называю дату, бо яна пазначана ў даведніку “Хто ёсць хто ў Беларусі”. Па выпадковым супадзенні ў адзін і той жа дзень і год з тым чалавекам, хто стане першым прэзідэнтам Беларусі. Хаця лёсы іх будуць перасякацца, жыццёвыя шляхі яны абяруць дыяметральна супрацьлеглыя.

Бацькі Жанны ў той час жылі ў вёсцы Вадапой, што бліз беларускай сталіцы. Таму вучыцца ў 1961 годзе Жанна пачала ў мясцовай школе, дзе маці працавала завучам. І толькі праз паўгода, калі сям’я пераехала ў Мінск, яна пайшла ў школу № 42 Мінска, якую, дарэчы, таксама скончылі палітык Андрэй Саннікаў, кінарэжысёр Юрый Хашчавацкі.

Бацька Жанны – Мікалай Залозны быў даволі вядомым мастаком, прычым не толькі ў Беларусі. Ён выкладаў жывапіс у Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце. Таму было б цалкам лагічным, калі б дзве дачкі пайшлі па яго слядах. Але маляваць пачала толькі Наталля, якая зараз жыве і працуе за межамі краіны.

Жанна выбрала журналістыку. Чаму? Рана адчула, што ёй было прасцей і лягчэй расказаць аб нечым словамі, чым фарбамі. У 1976 годзе скончыла факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і пачала працаваць у сістэме Дзяржтэлерадыё. Як пішуць у анкетах “прайшла шлях ад малодшага да галоўнага рэдактара Галоўнай рэдакцыі вяшчання для моладзі”. У 1984 годзе ўзначаліла радыёстанцыю “Беларуская маладзёжная”, а праз дзесяць гадоў, ужо ў другой Беларусі, стане генеральным дырэктарам закрытага акцыянернага таварыства “БМ Інформ”.

Прыступкі журналісцкай кар’еры часам выглядаюць вельмі прывабна, але па сутнасці гэта азначае быць начальнікам над тымі, хто многа ў чым ведае не менш цябе. Да таго ж, што самае цяжкае і складанае, на начальніку ляжыць увесь клопат аб фінансаванні праекта. Дарэчы, ЗАТ “БМ Інформ” было створана толькі пасля таго, калі радыёстанцыя “Беларуская маладзёжная” існаваць перастала і з радыё ператварылася ў газету. А праз некалькі гадоў існаваць перастала і яна. У 2000 годзе ЗАТ “БМ Інформ” было ліквідавана.

На прыпынку “Беларуская маладзёжная” якраз упершыню і перакрываюцца шляхі Жанны Літвіной і кандыдата ў прэзідэнты Аляксандра Лукашэнкі. “БМ” была ці не адзінай станцыяй на дзяржаўным радыё, якая адважылася даць яму магчымасць выступіць у прамым эфіры. Гэта не спадабалася тагачаснаму кіраўніку ўрада Вячаславу Кебічу. У 1994 годзе, напярэдадні выбараў, радыёстанцыя была зачынена. Чым кіравалася Жанна Літвіна? Прынцыпам свабоды слова. Вернасць яму, па вялікім рахунку, заўсёды на карысць грамадству, нават калі наступствы ў тым ці іншым выпадку прадугледзець складана. Потым сам Кебіч неаднаразова выказваў шкадаванне адносна свайго стаўлення да незалежных СМІ.

Новае кіраўніцтва, не гледзячы на той факт, што падчас выбарчай кампаніі Жанна Літвіна была ў ліку давераных асоб Станіслава Шушкевіча, паспрабуе прыцягнуць яе на свой бок, але яна адмовіцца. Мабыць, раней за іншых зразумее, што мадэль савецкай сістэмы арганізацыі СМІ хутка будзе зноў запатрабавана. Не буду распаўядаць пра сумныя лёсы зачыненых газет,

інфармацыйныя “зачысткі”, пастаянны эканамічны ціск на незалежныя СМІ і г.д. Скажу толькі аб адным: Беларусь на сёння ці не адзіная краіна ў Еўропе, дзе навіны ідуць у запісу, а не ў прамым эфіры. Атрымліваецца па Булгакаву, “осетрина второй свежести”.

У 1973 годзе студэнтка журфака Жанна Залозная пазнаёмілася са сваім будучым мужам Аляксеем Літвіным. Адбылося гэта ў “ленінцы”. Свайго нарачонага Жанна спачатку пачула, а потым убачыла. Справа ў тым, што Аляксей Літвін быў у той час ваенным і, зразумела, насіў форму. Уявіце. Чытальны зал, цішыня і цоканне афіцэрскіх ботаў. 5 кастрычніка 1974 года яны распісаліся.

Зараз прафесар Аляксей Літвін лічыцца адным з лепшых спецыялістаў па калабарацыянiзму часоў Вялікай Айчынай вайны. Але ён не толькі гісторык. Артыкулы за яго подпісам перыядычна з’яўляюцца не толькі ў спецыяльным друку, але і ў папулярных выданнях. Гэта адказ на пытанні тых, хто цікавіцца яго сяброўствам у Беларускай асацыяцыі журналістаў. Дарэчы, на адным з першых з’ездаў БАЖ толькі адзін чалавек прагаласаваў супраць чарговага абрання Жанны Мікалаеўны прэзідэнтам (тады яшчэ менавіта так). Ім быў Аляксей Літвін.

Пасля звальнення з дзяржаўнага радыё разам з аднадумцамі ў 1994 годзе Літвіна заснавала мінскую гарадскую радыёстанцыю “Радыё 101.2FM”, якая праіснавала амаль два гады. У жніўні 1996 года яе зачынілі, матывуючы гэта тым, што “частоты перашкаджаюць працаваць спецслужбам”. Паралельна працавала дырэктарам беларускага карпункта радыё “Свабода”, адкуль праз пяць гадоў па асабістым жаданні сышла, каб стаць адным з кіраўнікоў радыё “Рацыя”.

19 верасня 1995 года было створана грамадскае аб’яднанне “Беларуская асацыяцыя журналістаў” (БАЖ). Гэту ідэю Літвіной падказаў, на жаль ужо нябожчык, тагачасны кіраўнік ПЭН-ЦЭНТРА Карлас Шэрман, чалавек з вельмі цікавым і складаным лёсам.

Праз год узнікла традыцыя дарыць Літвіной на розныя святы выявы жаб. Такі экзатычны выбар тлумачыцца проста. Абрэвіятуру БАЖ прачыталі наадварот. Першую ЖАБу Літвіной падарыла Вольга

Панкратава, на той час выканаўчы дырэктар асацыяцыі. Зараз у калекцыі Літвіной іх ужо некалькі соцень. Так атрымалася, што з першага дня свайго існавання БАЖ сутыкнулася з тым, што многія успрымаюць яе, перш за ўсё, як нейкую палітычную арганізацыю. На меркаванне ўладных чыноўнікаў там сабраліся ўсе “нячэсныя” журналісты, што абсалютна не адпавядае рэчаіснасці, бо даволі шмат адсоткаў членаў журналісцкай асацыяцыі працуюць у дзяржаўных сродках масавай інфармацыі.

Некаторыя з апазіцыі жадаюць бачыць журналістаў побач (а лепш наперадзе) з сабой на барыкадах палітычнай барацьбы, што таксама было б непажаданым, бо БАЖ створана для зусім іншых мэтаў. Словам, калі пра некага гавораць, што ён знаходзіцца паміж молатам і накавальняй, то гэта пра “Беларускую асацыяцыю журналістаў”.

Пра ўзнагароды структуры, дзе сам калісьці знаходзіўся ў складзе кіраўніцтва, пісаць няёмка, але і не сказаць немагчыма. У 2003 годзе ГА “Беларуская асацыяцыя журналістаў” атрымала прэмію “Залатое пярэ Свабоды” ад Сусветнай асацыяцыі газет. У 2004 годзе Еўрапейскі парламент узнагародзіў БАЖ прэміяй імя А. Сахарава “За свабоду думкі”.

2 ліпеня 2006 года адбыўся VI з’езд грамадскага аб’яднання “Беларуская асацыяцыя журналістаў”, дзе Жанну Літвіну аднагалосна (як і на папярэдніх) абралі старшынёй арганізацыі. І зноў запытаюся: “Чаму?” Адкажу, каб не быць абвінавачаным у перадурзятасці, цытатай з “Электроннай энцыклапедыі”: “Неісправимый альтруіст, готова пойти на самопожертвование ради благородной цели”.

25.03.08

Выкарыстаная літаратура

Газеты

“Белорусская газета”
“Звязда”
“Имя”
“Комсомольская правда в Белоруссии”
“Навіны”
“Народная воля”
“Народная газета”
“Рэспубліка”
“Свободные новости плюс”
“Советская Белоруссия”

Інтэрнэт-рэсурсы

www.who.bdg.by
www.nn.by
www.ntv.ru
www.ont.by
www.president.gov.by
www.svaboda.org

Кнігі

Уладзімір Арлоў. ІМЁНЫ СВАБОДЫ. Радыё Свабода, 2007
Даведнік “Хто ёсць у Беларусі”. Вільнюс, 2007
Козловіч А.Н. Беларусы между небом и землей. Хроники
Анатолія Козловіча.
Смоленск, 2003
Леонав В.С. Работа над ошибками. Смоленск, 2003
Уліцёнак Аляксандр Леанідавіч. Іншадумцы, Мінск, 1991
Федута А. Лукашенко. Политическая биография. Москва,
2005
Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Мінск, 1993--2003
Энцыклапедыя “Рэспубліка Беларусь”. Мінск, 2006--2007

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010 год
© PDF: Камунікат.org, 2010 год